

TIZENEGYEDIK ÉVFOLYAM

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE

A KÜLFÖLDI MAGYAROK ÉS KÖZÉPEURÓPAI NÉPEK SZELLEMI ÉLETÉNEK FIGYELŐJE

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

A független horvát államban az ottani magyarság számos fia is részt vesz a partizánok elleni harcokban. Képünkön egy elesett magyar hős temetését ábrázolja, elől a Magyar Közművelődési Közösség nemzetiszínű szalaggal díszített koszorúját viszik (L. Ór hely rovatban Bihari Sándor cikkét)

TARTALOM:

Szende Zoltán: Suomi és Finland (A finnországi svédek múltja és jelene) — Kordás Ferenc: Visszavándorlás és hazatelepítés — Kováts Tibor: A magyar ifjuság szerepe és feladatai külföldön — Várkonyi Nagy Béla: Vándor magyarok (Vers) — Sági Farkas István: Kulturális kölcsönhatások a szlovák-magyar nyelvhatáron — Négy világtéj krónikája — Márffy Oszkár: Egy magyar származású olasz író — Könyvszemle — Sajtószemle — Ór hely

XI. ÉV

1943 ÁPRILIS

4. SZÁM

ÁRA 130 PENGŐ

**„ÉS AMINT AKARJÁTOK, HOGY AZ EMBEREK VELETEK
CSELEKEDJENEK, TI IS AKKÉPEN CSELEKEDJETEK AZOKKAL“**

LUKÁCS EVANGÉLIUMA, 6. R. 31. VERSE

A Láthatár kisebbségtudományi munkaközösségének tagjai: Ákos István dr., Bertalan István dr., Bisztray Gyula dr., Czettler Jenő dr., Csanády György, Csuka János, Csuka Zoltán, Elekes Dezső dr., Faluhelyi Ferenc dr., Flachbarth Ernő dr., Fekete Lajos, Gál István dr., Gáldi László dr., Gramantik Margit dr., Imre Kálmán dr., Joó Tibor dr., Kemény Gábor, Kozocsa Sándor dr., Makkai Sándor dr., Mester Miklós dr., Mindszenti Béla dr., Moravék Endre dr., vitéz Nagy Iván dr., Nánay Béla, Marék Antai dr., Padányi Gulyás Jenő, Pataky Mária dr., Pongrácz Kálmán dr., Prókopy Imre dr., Puzsai-Popovits József, Rónai András dr., Schubert Tódor, Siposs Sándor dr., Stitz János dr., Sziklay László dr., Sziklay Ferenc, Szvatkó Pál dr., vitéz Técsői Mórincz Kálmán dr., Vájlók Sándor dr., Varga Imre, Vass László, Vinczevidy Ernő dr. és Zathureczky Gyula.

LÁTHATÁR

kisebbségi kultúrszemle, a középeurópai népek és a külföldi magyar szórványok szellemi életének figyelője. Megjelenik havonta. Felelős szerkesztő: Csuka Zoltán. — Kiadja a Studium Könyvkiadó Rt. Felelős kiadó: Imre Kálmán dr. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII. Baross-tér 15. Telefon: 426—921. Szerkesztőségi hivatalos órák d. e. 9—10. Előfizetési ár jogi személyeknek és egyesületeknek évi 24 pengő, egyébként 12 pengő. Egyes szám ára 1.30 pengő.

Szerkeszti: CSUKA ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

Bédi Imre, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Majtényi I. Géza, vitéz Nagy Iván, Rónai András
A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet önálló rovatának főszerkesztője:

Faluhelyi Ferenc dr.
egyetemi ny. r. tanár, az intézet igazgatója

MEGJELENT

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

**A
MAGYAROK VILÁGNAPTÁRA
1943. ÉVI KÖTETE**

A naptár az öt világrész magyarságának életét mutatja be pompás felvételekben, lómör kísérelő szöveggel. Nagyszerű képekben számol be a külföldi magyarok hazatelepítéséről és a hazatelepítés eddigi eredményéről. Minden magyar ember lakásában, munkahelyén ott legyen és figyelmeztessen az örök magyar összetartozásra.

Az elmúlt évek kötetei hetek alatt elfogytak. Rendelje meg minél előbb!

Megrendelhető
a LÁTHATÁR kiadóhivatalában,
Budapest, VII, Baross tér 15

Ára 3.60 pengő

„Suomi“ és „Finland“

A finnországi svédek multja és jelene

Az 1930. óta másodízben hadat viselő Finnország az elnökválasztás után újjáalakult kormányában — függetlensége óta nem is első alkalommal — svéd nemzetiségű politikusra bízta a külügyminiszeri tárcát. A hős kis nemzet élethalálharcát figyelő világ ennek a körülménynek a kapcsán eszmél csak rá arra az egészen különleges szerepre, amely a finn nemzet életében a svéd rétegeknek jutott. Ez a szerep voltaképpen olyan, hogy a viszonyok ismerője előtt sem a „svéd kisebbség“, sem a „svéd betelepülők“ megjelölése nem látszik indokoltnak. A finnek történelmének alakulásaira vetett rövid pillantás tiszta távlatokban mutatja, hogy az két népnek: a finnek és a finnországi svédnek a közös öröksége, amelyet ma is legmélyebb meggyőződéssel és teljes egyetértéssel vallanak a magukénak. A nemzetiségi kérdés szempontjából igen tanulságos a finnországi svédek helyzetével közelebbről is foglalkozni.

I.

A finn törzsek jelenléte mai területükön a skandináv Wikingeknek a VIII. század óta odairányuló expedíciói révén jutott a nyugati világ tudomására. A finn kalandozásoktól érzékenyen érintett Svédország uralkodói már a XII. század közepén a karddal és kereszttel igyekeznek törzsüket behódoltatni. IX. Erik király már 1154-ben megindítja a finn törzsek áttérítését, de azok szívósan ragaszkodnak régi vallásukhoz és a függetlenséghez. Az első odaküldött svéd püspök, Szt. Henrik, vértanúhalált szenved, Svédország egyik leggazdagabb empóriumá, Sigtuna pedig 1187-ben egy finn betörés áldozatává válik.

Teljes két évszázadot vett igénybe, amíg a finn törzsek behódolása és megtérítése sikerült. 1293-ban Svédország egészen Karéliáig terjesztette ki határait, amelyeket húsz évvel később, a schlüsselburgi békében ismertették el a novgorodi orosz fejedelemmel. 1372-ben a finn területek lakossága már ugyanolyan polgárjogokat nyert, mint a svéd király összes többi alattvalói. Még a királyválasztáson is azonos jogokkal vehettek részt. Így a Svédországgal való unió nem csupán a keresztény kultúrkörbe emelte a finneket, hanem a svéddekkel azonos társadalmi berendezkedésük kialakulását is biztosította. A finn paraszt sohasem volt jobbágy, hanem a mindenkor szabad svédországi paraszthoz hasonlóan negyedik rend gyanánt képviselve volt a közös országgyűlésen. Ennek a nyelve azonban a svéd volt és csupán a fontosabb törvényeket és rendeleteket fordították le finn nyelvre. Svéd jellegű volt a finn terület 1230 körül alapított első városa, Abo is, ahol a törvénytörvények működött. Ennek tárgyalásai viszont finn nyelven folytak, csak az okmányokat fogalmazták meg svéd nyelven. A svéd lett a hivatalok, a kereskedők nyelve is. Csupán a papoktól — akiknek püspöke ugyancsak Abóban székelt — követelték a finn nyelv ismeretét, mert jóformán csak ők érintkeztek a hatalmas területen gyéren elszórt parasztsággal. A szaporodó svéd elemhez fűződik a Finn-öböl és a Botteni-öböl mentén alapított városok növekedése. Ezekkel a városokkal együtt vette át a finn parasztság is a reformáció lutheri alakját és volt képviselve tekintélyes számban Gusztáv Adolf svéd király hadseregében a harmincéves háború alatt. A hős uralkodó, akinek életével kellett megfizetnie politikai sikerét: a németbirodalmi protestáns tartományok rendi mivoltának elismerését, alapította 1640-ben Helsingfors városát a Finn-öböl partján, Abóban pedig egyetemet. Finnország ifjúsága így már nem volt kénytelen felsőbb tanulmányai folytatására a svédországi Upsalába menni, de azért Abóban is teljesen svéd környezetben élt. Amikor a finnországi felsőbb iskolákon és az egyetemen megszüntették a latin tanítási nyelvet, helyébe a svéd lépett és megmaradt akkor is, amikor a svéd—finn unió a napoleoni háborúk következtében megszűnt.

Napoleon az I. Sándor orosz cárral Tiltsiben 1808-ban

kötött békében elismerte Finnország orosz részről leendő birtokbavételét, ami a cár a következő évben meg is indította. A finn rendek, akik hibáztatták a svéd kormányzat támogatásának mérvét az elmúlt század orosz háború során, az unió megszűnését függetlenségük kivívásának tekintették és Borge városában tartott országgyűlésükön a cárt „finn nagyfejedelemmé“ választották.

A cár teljesítette a svédországi elveken felépült 1617-i alkotmány betartására vonatkozó ígétét. Finnország megtartotta a tartománygyűlést s azon képviselt négy rendjét: a nemességet, a városi polgárságot, a papságot és parasztságot. Egyben orosz főkörmányzót, külön országos tanácsot és pénzegységet (márka) kapott. A cári kabinetben külön miniszter vitte az ügyeit, gazdasági élete pedig növekvő jelentőséget nyert a nagy orosz birodalom tengeri forgalma kapcsán. A svéd nemesi családok után helyenként német kereskedőcsaládok is betelepültek, mert a Keleti-tenger hajózását és kereskedelmét az azadokon át a Hanzaszövetség uralta. Természetes, hogy a finn, a svéd és a kisebb számban képviselt német elem gyakran összekeveredett, aminek nyomait mutatják a finn nemzeti ébredés nem egy vezető-egyéniségének svéd (és kisebb arányban német) családnévei. Csak az Aland-szigetek lakossága tartózkodott a keveredéstől és jelenti máig is Finnország leghomogénebb svéd rétegét.

II.

Az orosz rezsim első két évtizede egybeesik Lönnrot *Éliás* tevékenységével, aki összegyűjtötte a finn hősi eposz, a *Kalevala* a nép ajkán fennmaradt dalait és verseit. A finn közvéleményben egyszeribe lángot vetett egy finn nyelvű irodalom, sajtó, tudomány és állami közigazgatási apparátus felépítésének eszméje. Ennek a mozgalomnak az élén a balti-német származású Snellman állott és eredménye az 1831-ben alapított Finn Irodalmi Társaság lett. A svéd rétegek egy része nyugtalanul szemlélte ezt a „finnomán“ megmozdulást, amely jelentős vívmányokat könyvelhetett el a maga javára.

1824-ben rendeletileg finn nyelvvizsgára kötelezték a finn plébániák elnyerésére pályázó lelkészeket, 1841-ben elrendelték a finn nyelv kötelező tantárgy gyanánt való bevezetését az összes gimnáziumokban, az 1828. óta Helsingforsba helyezett egyetemen pedig nem sokkal utóbb finn nyelvi tanszékot létesítettek. Az első finn oktatási nyelvű gimnázium létesítésére azonban csak 1858-ban került a sor Jyväskylä városában, egy második, 1869-ben követte Helsingforsban. 1863-ban II. Sándor cár kiáltványban tette közzé, hogy a svéd megmarad ugyan Finnország hivatalos nyelvének, de a finn elem minden vonatkozásban egyenjogúságot nyer a svédvel. Ennek értelmében a törvénytörvények és közhivatalok kötelesek voltak finn nyelven szerkesztett okmányokat, beadványokat elfogadni. 1881-ben már arra kötelezték a bíróságokat és közhatalóságokat, hogy végzéseiket és okmányait a fél részről kívánt (svéd vagy finn) nyelven adják ki. 1883-ban a törvényhozás elfogadta a körzeti nyelv elvét, négy évvel később pedig kötelezték az alsófokú hatóságokat a körzeti nyelvnek használatára s a svéd körzetekben arra, hogy hivatalos irataikhoz azok finn fordítását csatolják. 1886 óta megengedték az egész belbiztatásban a finn nyelvű levelezést. Maga a kormányzat nem mindig a finn előretörés irányát követte. Ezt mutatta a tiszta finn lakosságú vidék gócpontját képező Mikkel városában egy svéd gimnázium megnyitása 1871-ben, anélkül, hogy itt és egyéb finn körzetekben is a lakoságnak sikerült volna finn gimnázium megnyitását elérnie. Az egyetemen is csak kevés professzor élt azzal az 1863-ban megjelent engedéllyel, hogy finnül adhasson elő.

Ez a finn előretörés voltaképpen nem a svéd rétegek „szvékomán“, vagyis saját érdekeire beállított köreiben

kapta ellensúlyozását, hanem abban, hogy politikai síkon egyelőre nem érvényesülhetett az 1809-től 1863-ig tartó parlamentáris szünet miatt. Másrészt a svéd elem az orosz birodalmi körök és maga a cár előtt is nagy súlynövekedésre tett szert azzal, hogy korszakalkotó írói és költői egyéniségei, *Runeberg, Stenbäck és Topelius* a svéd nyelv elterjedtségének szárnyán a finn haza és a finn eszmények magasztalásával szállottak síkra. Ezek a *svéd anyanyelvű finn hazafiak* — akik többnyire nem is bírták a finn nyelvet — rögzítették le tulajdonképpen a finn közvéleményben azt a meggyőződést, hogy a svéd ugyanolyan gyermeke Suomi földjének, mint a finn, és egyik sem lehet meg a másik nélkül.

A finn tartománygyűlés újramegnyitása révén lehetővé vált a finn és svéd elem erőviszonyait politikai síkon érvényesíteni. A finn rétegek csak 1870 után szervezkedtek politikai pártkeretbe, amikor a tartománygyűlés négy rendje közül a polgárság és a nemesség svéd többséget alkotott a parasztság és papság finn célkitűzéssel induló rendjeivel szemben. A svéd többség kilakulásában jelentős szereppel bírt az a körülmény, hogy a vagyonos városi polgárság adója arányában plurális szavazattal bírt, amely személyenként 25-ig terjedhetett. Mindkét tábor szellemi téren is erős szervezkedésbe fogott. Ezt mutatta 1883-ban a *Finn-Ugor Társaság* megalakulása, amit két évvel később a *Svéd Irodalmi Társaság* megszervezése követett.

A mérkőzés végeredményben mégsem politikai téren került kifejezésre, mert ott mindkét félre nézve fenyegető veszély árnyai kezdtek felderengeni. II. Sándor cár utóda *III. Sándor*, már a pánorosz irányzat embereit hívta a politika porondjára, akik a finn nagyfejedelemséget cári tartomány színvonalára kívánták süllyeszteni. Még súlyosabb fordulatra vezetett *II. Miklós*, az utolsó orosz cár trónralépése. 1898-ban *Bobrikov* tábornok személyében a pánorosz körök emberét nevezte ki a finn fő kormányzó székébe, aki nyomban gőzerővel fogott az eloroszosításhoz. A finn hatóságok jogkörét megesorbitják, az 1880-ban szervezett kis finn hadsereget feloszlatták, a gimnáziumokban bevezetik az orosz nyelv kötelező tanulását, a törvénytelen rendeleteket végre nem hajtó hivatalnokokat elboesájtják, sőt a nyílt tiltakozás eszközeihez folyamodó finn fellebbviteli törvényszéket területileg behörtönzik.

Ennek a helyzetnek az alakulási teszik érthetővé, hogy a finn és svéd elem megtalálja egymást egy mindkét részre nézve kielégítő intézkedés: a két hivatalos nyelv bevezetésében. Ez az elgondolás már kezdetét vette, amikor 1872-ben az egyetem jogi és teológiai tanáraitól megkövetelték a finn nyelv ismeretét, a többi kar tanáraitól finn szövegek olvasási készségét, sőt 1894-től kezdve egységesen a finn nyelvnek a svédvel egyforma birását. Az előadások nyelvnek megválasztását magukra a tanároknak bízták. Ennek továbbfejlesztése gyanánt mondták ki ezután 1902-ben a két hivatalos nyelv fennállását. Közben tovább folyt az alkotmányos küzdelem, a passzív ellenállás az orosz kormányzattal szemben. Végre 1904-ben egy *Schuman* nevű fiatal finn hivatalnok lelőtte *Bobrikovot*, azután önmagával végzett, 1905-ben pedig a finn munkásság kimondotta az általános sztrájkot. Most végre sikerült Pétervárt lényeges engedményekre bírni: a négy rendre tagozott helsingforsi tartománygyűlést feloszlatták s helyébe az általános, egyenlő és tiltkos nőkre is kiterjedő, 24 éves alsó korhatárhoz kötött választójog alapján egykamarás parlament került. Itt már a finn elem erős többséget nyert, viszont a svédnek erősen visszaszorultak; mindössze 25 mandátumot szereztek a 200 tagú házban. Csökkenő irányzatot mutatott a svéd elem a tízévenként összeállított finn népességi statisztikában is:

	1880	1890	1900	1910	1920	1930
	(össztlakosság ez évben 3.6 millió)					
finn	85.2%	86.1%	86.7%	88.0%	88.7%	90.5%
svéd	14.3%	13.5%	12.8%	11.6%	10.9%	9.0%

A magukat finn anyanyelvűeknek valló honosok száza-

lékos arányának ez a növekedése nem csupán a szellemi térfoglalásuknak tudható be, hanem annak, hogy a svéd elem jó egyharmada esik a városokra, ahol kisebb a szaporodás és nagyobb a halandóság aránya, mint a zömében paraszt és munkás finn elemnél. Az újabb finn előretörés jégyében alakult meg 1908-ban a *Finn Tudományos Akadémia*, amely csakis finn nyelven jelenteti meg közleményét és kiadványait.

III.

A svéd unió és a demokratikus társadalmi légkörre révén egyaránt skandináv beállítottságú Finnországban nem volt könnyű az ősrégi, nemesi és polgári hagyományokban megérsődött, iparban, kereskedelemben, hajózásban, tudományban, művészetben első szerepet vivő svéd elemet finnekkel felcserélni. Az északon világnyelv arányait megközelítő, Norvégiaiban, Esztországban, Izlandban és a nagy északamerikai svéd kolóniákban egyaránt elterjedt svéd nyelv uralma Finnországban még századunkban, sőt a világháborúban is annyira magától értetődő volt, hogy az ország városait még a hadijelentések is svéd nevéken említették. A sajtó terén is a régebben alapított nagy svédnyelvű lapok voltak a mérvadók; azok alapján ítélt meg a világhözvélemény a finn függetlenség kérdésének alakulását az 1917-es orosz forradalom kitörése kapcsán.

Már előzőleg hazafias körök az ú. n. aktivisták külföldi segítséggel igyekeztek Oroszországon kívül finn önkénteseket katonailag kiképezni, hogy segítségükkel adott időpontban felszabadíthassák Finnországot. A kiképzési először Svédország területén óhajtották eszközölni, annak kormánya azonban semlegességére hivatkozva nemleges álláspontot foglalt el. Erre a német kormányhoz fordultak, amely külön csapatot, egy orosz vadász-zászlóalj keretében foglalta össze az átszökő finn ifjakat, akik aztán szervezett alakulat gyanánt tértek vissza hazájukba, amikor annak már megvolt a maga külön kormánya. Annak a szibériai száműzetésből hazatért *Svinhufvud* lett az elnöke és nehéz helyzetben volt a még az országban levő orosz vörös csapatok révén. Ezek 1918. január 28-án Helsingforsot is birtokukba vették a szovjetkormány titkos támogatásával, mire az északfinnországi *Vaasa* városába menekült kormány *bárbó Mannerheim Gusztávot*, a svéd származású volt cári tábornokot bízta meg a katonai ellenállás megszervezésével. Egyidejűleg a német hadvezetőség is *von der Goltz* tábornok parancsnoksága alatt expedíciós hadtestet küldött Finnországba, amely májusban egyesült *Mannerheim* csapataival és a főváros, majd csakhamar az egész ország felszabadult a vörös uralom alul.

A harcok alatt tette meg Svédország az egyetlen elhalározó lépését finnországi svéd vonatkozásban. Megszállta a finn birtokot képező Aland-szigeteket és jobboldali sajtója behatása alatt földrajzi, történelmi, gazdasági és etnikai adottságokra hivatkozva azok bekebelezésére készült. Emellett hivatkozott az ottani lakosság állásfoglalására is, amely a súlyos időkben persze inkább szeretett volna a gazdag és semleges Svédországhoz tartozni mint a kifosztott, nélkülöző, élethalálharcban vergődő Finnországhoz. A finn kormány természetesen a *non possumus* elvet hangoztatta és utalt arra, hogy a szigetek lakossága csupán egy tizedét jelenti a finnországi svéd össztlakosságnak és ilyen etnikai töredékek elcsatolás iránti kívánsága lehetetlen precedenseket teremtené a jövőre nézve. Az így 1920 folyamán a Nemzetek Szövetsége elé került vitás és eldöntendő kérdés gyanánt.

Közben, 1919-ben tető alá került a finn alkotmány. Az eredetileg királysági államforma helyett — amelynek koronáját már 1917-ben feladnították *Károly* hesseni hercegnek — Finnország köztársaság lett és *Mannerheim* tábornokot, az ideiglenes régenst az ugyancsak svéd származású *Stahlberg* követte a köztársaság első elnöke gyanánt.

Az alkotmány fenntartotta a két hivatalos nyelv alapelvét: „A köztársaság két nemzeti nyelvét a finn és a svéd képezik.” Az új finn parlamentnek azonban nagyon sok ne-

hézséget okozott ennek az elvnek a gyakorlati végrehajtása. Az 1922. június 1-i nyelvtörvény ebben a tekintetben bizonyos mértékű kiegyezést teremtett az ellentétes álláspontok között. Eszerint az ország egynyelvű és kétnyelvű közigazgatási kerületekre oszlik. Kétnyelvű az a kerület, ahol a nyelvi kisebbség legalább egy tizedét képezi az összlakosságban. A központi hatóságok kétnyelvűek. Az ügyek intézésében a felsőbb hatóság azt a nyelvet tartozik használni, amelyben az alsó hatóság azokat hozzá felterjeszti. A hadsereg vezényleti nyelve a finn. A svéd hadkötelesek azonban svéd legénységű csapatokba kerülnek, ahol teljesítik szolgálatukat. Az Aland-szigeteket nézve, amelyek tulajdonjogában a Nemzetek Szövetsége a finn kormány álláspontját ismerte el helyesnek, kimondották a lakosság mentesítését katonai szolgálattól és önkormányzati rendszer bevezetését, ami Svédországban persze nagy megnyugvást keltett.

Nehezebben alakult azonban a törvény végrehajtása az egy és kétnyelvű körzetek megállapítása tekintetében. Először is a nyelvhatárok pontos megállapítása volt lehetetlen. Maga a főváros, finn többségével, tiszta svéd körzet területébe esik. És ennek ellenére is olyan lassan ment a finnesítés műve, hogy csak a háború utáni évtizedben mentek át köztudatba a svéd nevéken ismert városok finn nevei. Így: Helsinki (Helsingfors), Viipuri (Viborg), Turku (Åbo), Tampere (Tammersfors), Hämeenlinna (Tavastehus), Olavinlinna (Olafsborg), Oulu (Uleaborg), Porvoo (Borgo), stb. Az ország finn nevét is csak lassan szokták meg a világon, tekintve, hogy még a postabélyegei is kétnyelvűek: „Suomi — Finland”. Egyes régi patrícius cégek és hajózárságok továbbra is csupán svéd cégneveket használtak, finn szöveg nélkül. Nagyon nehéz volt továbbá az anyanyelvű körzetek határát képező kétnyelvű városok helyzetének közigazgatási rendezése. Egyik megoldás sérelmes volt a másik nyelv táborára és viszont. Így 1923-ban újra kitért a nyelvhaborúság, amelyben ezúttal a magát „tisztá finn” jelzőjével illető egyetemi ifjúság lépett új tényező gyanánt porondra és túlzott engedékenységgel, „titkos svédbarátsággal” vádolta a „finnomán” elv híveit.

A svéd elem a független Finnország parlamentjében képviselt öt párttal: az unionistákkal, progresszistákkal, agráriusokkal, szociálistákkal és kommunistákkal szemben is megtartotta az 1906-i tartománygyűlési reform kapcsán megalakult egyetlen pártkeretét. Ez a „Svéd Néppárt” (*Svenska Folkspartiet*) a svédnyelvű lakosság anyagi és szellemi érdekeinek képviseletét és védelmét írta ki zászlójára, amely alatt valamennyi irányzatot egyesíti, a szociálisták és kommunisták kivételével. A parlamentben birt mandátumainak száma állandóan 23—25 között mozog. Annál figyelemreméltóbb, hogy milyen sikerrel tudta érvényesíteni a törvényhozásban a svéd rétegek érdekeit.

Ehhez az ú. n. „tisztá finn programhoz” hivatalosan csatlakozott a parlament agrárpártja, részben pedig az unionisták és progresszisták s annak lényeges pontjai a következők voltak:

1. A közigazgatásban és a közéletben a svéd elemnek számarányához képest csak az összes helyek 10 százalékát szabad elfoglalnia.
2. A középiskolák költségvetésében az állam csak annak 10 százalékát fordítsa svéd intézetekre, a fennmaradó összegek finn középiskolák létesítésére fordítandók. Ha a svéd rétegek az említett arányszámot meghaladó számú középiskolát kívánnak, akkor jöhetnek az azokat saját eszközeikből létesíteni és fenntartani.
3. Helsinki egyetemét teljesen finn jellegűvé kell átalakítani, s csupán néhány előadás legyen svéd nyelvű, tekintve, hogy a svédnek 1919. óta amúgy is saját alapítványi főiskolát létesítettek Åbo városában.

Ezek a határozati javaslatok svájci mintán alapultak, ahol a közigazgatási intézmények száma a német, francia és olasz elem százalékos arányszámához igazodik s az utóbbinak 8 százalékos aránya mellett még egyeteme sincs. Finnország sajátos viszonyai révén azonban ilyen intézkedés a svéd lakosság tekintélyes részét kenyértelenné tette s arra

kényszerítette volna, hogy középiskoláik felét bezárják. A nyelvküzdelem ugrópontját az alkotmány 14. §-ának utolsó bekezdése képezte:

„Az állam azonos elvek alapján gondoskodik mind a finn, mind a svéd nyelvű népesség gazdasági és kulturális szükségleteinek kielégítéséről.”

A nyelvküzdelem megindulása előtt a törvényhozás ezt a rendelkezést liberális módon értelmezte. A svéd rétegeket a finn lakosságot meghaladó kulturális szükségleteik révén az állam aránylag nagyobb összegekben részesítette, hogy így mindkét népelem „azonos elvek alapján” legyen kielégítve. Így az állam 42 svéd gimnáziumot tartott fenn 148 finn gimnáziummal szemben és az 1926—27. évi 65 millió márkás összegű középiskolai költségvetésből 15 millió esett a svédre. Az állami gimnáziumokban egy svéd tanulóra évi 3328 márkát az állam kiadása, a finn tanulóé mindössze 2.693 márkát.

A tiszta finnek programjában szerepelt többek közt a két nyelv egyenrangúsítására vonatkozó alkotmánytörvény revíziója is, amely helyett az arányosságot kívánták törvényerőre emeltetni. Ebben a tekintetben azonban a svéd rétegeket a baloldali pártok is támogatták és mindig sikerült a vonatkozó javaslatokat elbuktatni. Végeredményben a „fennománok” álláspontja, amely a lassú fejlődés kivárását vallja, maradt előtérben az iskolakérdésben. A finn gimnáziumok száma 1877-ben 3, vagyis mindössze 25 százalék volt a 9, vagyis 75 százalék svédnyelvű gimnáziummal szemben. Ez az arányszám azóta persze jelentősen eltolódott a finn elem javára.

1920-ban fennállott 109 vagyis 71% finn és 45, vagyis 29% svéd gimnázium, látogatta 18.200, vagyis 70% finn és 7800, vagyis 30% svéd tanuló.

1940-ben fennállott 187, vagyis 81% finn és 44, vagyis 19% svéd gimnázium, látogatta 45.360, vagyis 84% finn és 8640, vagyis 16% svéd tanuló.

Fenti adatok szerint a svéd elem mind középiskoláinak, mind pedig középiskolai tanulóinak létszámában népességi arányának több mint 50 százalékával kedvezőbben van képviselve.

IV.

A „tisztá finn program”, amely különleges belső áramlata volt a köztársaság első évtizedének, különböző tekintetben is ütötte rá bélyegét a politikai életre. Külpolitikai viszonylatban elvetette a skandináv irányzat gondolatát, mert annak megvalósulásában a svéd elem túlságos súlynövekedését látta. Ehelyett közvetlen és a svéd szomszéddal való együttműködést nem feltételező politikai irányzatot keresett s azt meg is találta a délfelé elhelyezkedő testvéreinek felé. Így lett a finn-cszt-magyar kulturális együttműködés a finn élet egyik politikai irányzatának alapjává.

Maga a kormányzat azonban továbbra is számolt a reális adottságokkal és a törvényhozás további eredményei mutatják, hogy a svéd elem helyzete újabb törvényes biztosítékokat nyert. 1923-ban a parlament külön hitelt szavazott meg a finn lutheránus egyház svéd püspökségének megszerzésére. Az új püspökség székhelye Borgo lett és olyan egyházközségeket csatoltak hozzá, amelyek lakossága tiszta svéd, vagy pedig svéd többségű. A többi öt püspökség (Turku, Viipuri, Tampere, Oulu, Ruspio) finn jellegű.

A nemzetgyűlés nyelvére nézve egy 1928. elején hozott törvény kimondja, hogy „a ház vitáiban a finn és a svéd nyelv nyer alkalmazást.” A házszabályok szerint a kormány valamennyi törvényjavaslatot mindkét nyelven szerkesztve nyújtja be, s ugyanez áll a bizottsági és egyéb jelentésekre, amelyekre nézve azonban a finn nyelvű szöveg a mérvadó. A svéd nyelvet tartott képviselői beszédeket hivatalos tolmács foglalja össze finn nyelven és külön tolmács közli a finn nyelvű beszédeket a ház finnül nem tudó svéd tagjaival. A házelnök mindkét nyelven teszi meg hivatalos bejelentéseit. Ha csupán a finn nyelvet bírja — ami azonban eddig nagyon ritkán adódott — akkor a tolmács fordítja le svédre a bejelentéseit.

A középiskolák második tanított nyelve gyanánt a svédet vezették be a finn és a finn nyelvet a svéd gimnáziumokban, bár a tiszta finnek ezt sérelmezték és elvben kivívták, hogy a svéd helyett más nyugati nyelv tanulását lehessen választani. A közoktatásügyi igazgatásban külön svéd osztály létesült a svédnyelvű oktatás összes kérdéseire nézve.

Az egyetemi oktatás tekintetében 1923 nyarán törvényben fektették le mindkét nyelv használatát. A szemináriumi gyakorlatokra és a vizsgálatokra nézve a diák anyanyelve a mérvadó. A bevezető és előkészítő előadások mindkét nyelven tartandók meg, a rektor engedélyével azonban ettől az elvtől eltérés követhető abban az esetben, ha a résztvevők száma aránytalanul csekély lenne. Viszont a két nyelvnek a hallgatóságban képviselt arányszámához kell igazodnia a finn és a svéd nyelvű előadások számának. Egy kiegészítő törvény az egyetem 14 tanszéke számára engedélyezte az állandóan svéd nyelven tartható előadásokat. Második tanári kategória gyanánt a hallgatóság számarányának megfelelő svéd nyelvű helyettes, vagy rendkívüli tanár, vagy lektor nevezhető ki mindegyik tudománykaron. Harmadik kategória gyanánt pedig személyes tudományos jelentőségük alapján nevezhető ki olyan rendes, vagy rendkívüli tanárok, akik sajátmaguk választják meg előadásuk nyelvét.

A tiszta finn irányzat ezt a szabályozást is bizonyos vonatkozásban sérelmesnek találta, úgyhogy a nemzetgyűlés újabb biteleket szavazott meg a tanszékek oly mérvű szaporítására, hogy valamennyi vizsgát finn nyelvű tanárok előtt lehessen megtartani. Az egyetemi tanács 1930-ban törvényjavaslatot dolgozott ki a kétnyelvű jelleg oly mérvű csökkentésére, hogy minden karban azért lehetőség nyíljon a svéd nyelven folytatandó tanulmányokra és vizsgálatokra. A *műegyetem* nyelvi szabályzata már eleve erre az alapra épült fel 1908 óta, a mennyiben a tanárok vagy mindkét nyelven, vagy csupán finnül tartják előadásukat. A rendkívüli, vagy helyettes tanárok maguk választják előadásaik nyelvét, úgy-szintén a diákok is a vizsgálat nyelvét.

Kizárólag a svéd felsőoktatást szolgálja az Abo (Turku) városában 1919-ben alapított alapítványi főiskola („*Abo Akademi*”), amelyhez az állam később a svéd lelkészképzést szolgáló hittudományi kart is létesített, a svéd lakosság pedig kereskedelmi főiskolai újabb tagozatot. Ugyanott létesült 1920-ban a második, de nem állami, hanem alapítványi finn egyetem („*Turun Yliopisto*”).

1930-ban az állami egyetem 4.804 főnyi hallgatóságából 3.825, vagyis 79.6% volt finn és 979, vagyis 20.4% svéd anyanyelvű. Még magasabb volt a finnek arányszáma az 1.762 főnyi női hallgatóságban, amelyből 1.472, vagyis 83.5% volt a finn és 290, vagyis csupán 16.9% a svéd elem. A műegyetem 684 főnyi hallgatóságából ugyanebben az időszakban 492, vagyis 71.9% volt a finn és 192 vagyis 28.1% a svéd anyanyelvűek arányszáma.

V.

A közigazgatás tekintetében már az alkotmány lefektette, hogy két svéd jellegű tartomány kerüljön megszervezésre, az egyik a Botteni-öböl körül elterülő, a másik a dél-finnországi svédlakta körzetek egyesítésére. Ezt a tartományi szervezetet azonban csak az Aland-szigetek önkormányzatának berendezése kapcsán valósították meg. A szigetek 1920-ban eszközölt népszámlálása ugyanis a 25.454 lélekszámú lakosságból csupán 3.5% finn anyanyelvű egyént mutatott ki.

Az alandszigeti önkormányzat törvénye lefekteti a szigetekre vonatkozó kérdésekben külön tartománygyűlés (*Landsting*) illetékességét. Ennek harminc tagját közvetlen, egyenlő és proporcionális, mindkét nemre nézve a 21. életévvel kezdődő választójog alapján a bejegyzett lakosok választják. Az igazgatást a tartománygyűléstől választott tartományi bizottság (*lantrad*) végzi, amely saját maga választja meg elnökét, a köztársaság elnöke viszont a szigetek kormányzóját nevezi ki. A tartományi bizottság nevezi ki a közigazgatási tisztviselőket, akiknek birniok kell a tartomány egyetlen hivatalos nyelvét, a svédet. Ezen a nyelven leveleznek a szigetek hatóságai és közhivatalai a kormányzóval, vagyis az államhatalom képviselőjével és az államhatalomnak a szigetek kivül eső szerveivel is. Amióta az Aland-szigetek kérdése a Nemzetek Szövetsége elé került, annak döntése még biztosítékokat is kért a finn kormánytól arranézve, hogy az iskolák svéd nyelvre, továbbá a lakosság földállományának meghagyása, a szigetekre betelepülő finnek politikai jogainak bizonyos korlátok között tartása s végül a lakosság bizalmát élvező kormányzó kinevezése a jövőben változásokat ne szenvedjen.

Ezeket a biztosítékokat Svédország és Finnország kormányai együttesen tárgyalták meg, vagyis a finn kormányzat nem tekintette tisztán belügyének az Aland-szigetek önkormányzati kérdéseit. A svéd és finn kormány megegyezését a Nemzetek Szövetsége Tanácsa is magáévá tette s a vonatkozó 1922-i új törvényt a szigetek tartománygyűlése, a *Landsting* elfogadta.

Ezeket a biztosítékokat Svédország és Finnország kormányai együttesen tárgyalták meg, vagyis a finn kormányzat nem tekintette tisztán belügyének az Aland-szigetek önkormányzati kérdéseit. A svéd és finn kormány megegyezését a Nemzetek Szövetsége Tanácsa is magáévá tette s a vonatkozó 1922-i új törvényt a szigetek tartománygyűlése, a *Landsting* elfogadta.

A törvény alkotmány jellegére emelkedett, amennyiben a *Landsting* hozzájárulása nélkül sem meg nem változtatható, sem nem hatálytalanítható. A kormányzó kinevezésére nézve a finn kormány és a *Landsting* elnökének közös megállapodása lett mérvadó, ilyennek hiányában pedig a *Landsting* által felterjesztendő 5 jelölt közül kerül kinevezésre. A *Landsting* és a szigetek közületei csakis svéd tanítási nyelvű iskolákat tartanak fenn és támogatnak. A közület hozzájárulása nélkül a finn nyelv nem tanítható az állam, vagy a község által fenntartott, vagy támogatott iskolákban. Betelepülő finn honosok a községi és önkormányzati szavazati jogot csak öt évi helybenlakás után nyerhetik el. A tartomány, annak bármely községe, vagy helybenlakó személye jogosult ilyen ingatlanok visszavásárlására, amelyet a szigetek illetékességgel nem bíró személynek előzőleg eladott. A visszavásárlási árat az érvényes árak figyelembevételével az elsőfokú törvénykezési szerv állapítja meg. Amennyiben a *Landsting* a törvény végrehajtását, vagy határozatait sérelmesnek találja, ezirányú megjegyzéseit, vagy panaszait a finn kormány saját véleményezésével ellátva a Nemzetek Szövetsége Tanácsa elé terjeszti.

VI.

Az Aland-szigetek önkormányzata, a középiskolai és felsőoktatási kérdés, valamint a közhatalóságok nyelvhasználatára vonatkozó törvénykezési szervek megalkotását mutatják, hogy a finn közvélemény és kormányzat sohasem zárkózott el annak a döntő szerepnek a teljes felismerésétől és értékelésétől, amely az ország régi és új műveltségének kialakításában a svéd elemnek jutott. Ennek a megmondoláshoz tudható be, hogy a tiszta finn irányzatot mindig sikerült békületesen állásfoglalásra bírni, mielőtt a svéd rétegekben komoly ellenállást váltott volna ki azzal, hogy voltaképpen finn részről fennálló sérelmek hangoztatásával indokolta célkitűzéseit.

Az ország összes tudományos és társadalmi egyesülései sorában a svéd rétegnek megvannak a maga, nagy multra visszatekintő szervezetei. Ugyanez áll az 1889 óta létesült munkás- és népfőiskolákra is (előbbiekből 41 és 6, utóbbiakból 44 és 15 a finn, illetve svédnyelvű intézmények száma), továbbá a sajtóra. Az első finnországi folyóirat Abo városában 1771-ben jelent meg svéd nyelven, az első finnnyelvű pedig öt évvel később. Ugyancsak svéd nyelven jelent meg 1609-ben az ország első napilapja, az „*Abo Tidning*”, az 1824-ben meginduló „*Abo Underrättelser*” még ma is fennáll, s az 1862-ben Helsinkiben megindított „*Hofvuds-tabledet*” c. napilappal együtt a finnországi svéd sajtó vezető orgánuma. A múlt század második felétől kezdve a következő adatok mutatják a finn és svédnyelvű sajtó fejlődésének állomását:

1850-ben fennállott 14 lap, ebből 4 finn, 10 svéd,
1900-ban fennállott 228 lap, ebből 145 finn, 77 svéd, 6 kétnyelvű folyóirat,
1925-ben fennállott 489 lap, ebből 346 finn, 91 svéd, 44 kétnyelvű folyóirat,

1927-ben fennállott 560 lap, ebből 398 finn, 98 svéd, 58 kétnyelvű folyóirat.

Mindez mutatja a finn lakosság szellemi színvonalának rohamos emelkedését. A 60-as években kibontakozó finn nyelvű irodalom egyik legnagyobb alakja *Alexis Kivi* (1834—1872), majd követték *Juhani Aho*, *Arvi Järnefelt*, *Eino Leino*, az írónők közül *Minna Canth*, a finn nőmozgalom megindítója, ezután *Maila Talvio*, a legújabbak közül pedig *F. E. Sillanpää*, aki Nobel-díjat is nyert. De egyszerű írói és költői egyéniségek tűnnek fel a svéd nyelvű irodalomban és költészetben is: a századforduló nagy lírikusát *Tavastjernät* követték *Lybeck*, azután *Hjalmar Procopé*, a modernisták közül a korán elhunyt *Edith Södergran*, az elbeszélők közül *Hemmer*, *Olsson*, *Salminen* stb. A művészetek terén is egyaránt fellelhetők svéd és finn nevek viselői: a zeneszerzők közül *Sibelius*, a szobrászat terén *Väino Altonen*, az építészetben *Saarinen*, a világviszonylatban új irányt mutató Helsinki és Viipuri pályaudvarainak megalkotója, a társadalomkutatás terén *Westermarck*, az erdőgazdálkodás terén *Cajander*, a későbbi miniszterelnök, a szövetkezeti politikában *Väino Tanner*, a sport terén *Paavo Nurmi* emelkedtek világszerte ismert hírnévre.

Ez a szellemi beállítottság egyengette végeredményben Finnország politikai útjait az északi blokk — Svédország, Norvégia, Dánia és Izland — felé, amely a feltétlen semlegesség célkitűzésével alakult meg s amelynek külügyminiszteri időszaki értekezletein Finnország 1934 óta képviseltette magát. Ez az északi blokk a kulturális együttműködésre is nagy súlyt fektetett és 1938 óta német, francia és angol értekezéseket tartalmazó, nagyjelentőségű negyedévi folyóiratot jelentetett meg „*Le Nord*” címen, amelyben legilletékesebb tollak ismertették az öt északi nép kérdéseit. Ebben a folyóiratban nyertek értékes és illetékes megvilágítást a finnországi svéd problémái és vívmányai is.

Az északi blokkhoz való csatlakozásában Finnország egyrészt kihangsúlyozta, hogy mennyire államalkotó rétegnek ismeri el a svéd lakosságát, másrészt nagy támogatásban is részesült, amikor 1939 végén a német-lengyel-francia-angol háború a Szovjetunió Finnország elleni fellépésével világháború arányát vette fel. Az északi blokk államai ekkor léptek fel olyan mértékben Finnország javára, ami a világtörténelemben példa nélkül áll — sajátmaguk kívánták Moszkvával szemben garantálni azt, hogy Finnország vélt „ellenséges” magatartása még csak kérdés tárgyát sem ké-

pezheti. Amikor pedig Moszkva az északi államok kezességét visszautasította és kitért az 1939—40-i téli háború, Finnország északi szomszédai — főleg Svédország — segítségének köszönhetette, hogy a réarohanó kolosszussal szemben helyt tudott állni. A saját hadserege részben svéd származású kitérő tábornokai — *Mannerheim* marsall, *Ostermann* vezérkari főnök, *Valenius* tábornok stb. — mellett Svédország világhírű fegyverei, svédországi, norvégiai, dániai önkéntes alakulatok, kórházak, anyagi segítség akadályozták meg Finnország eltűnését a térképről. És a finn katonalemetők fejfáin is sok svéd vezetéknev mutatja azt a véráldozatot, amelyben svéd és finnek szülőföldjük védelmében megtalálták egymást.

Szende Zoltán dr.

IRODALOM: *Bergroth, E.*, Den finska kyrkans historia i dess grunddrag. Helsingfors, 1892. — *Hertzberg, R.*, Bidrag till Finlands kulturhistoria pa 1600-talet. Vidskepelse. Helsingfors, 1889. — *Nyholm, C. V.* Finlands Stilling i det russiske Kejserrige. Kjöbenhavn, 1900. — *Paauw, R.*, Pour la Finlande. Préf. d'Anatole France. Párizs, 1899. — *Aho, J.*, Pour ma Finlande. Lausanne, 1903. — *Söderhjelm, W.*, Finlande et Finlandais. Párizs, 1913. — *Öhquist, J.*, Das politische Leben Finnlands. Leipzig, 1916. — *Setälä, E. N.*, La lutte des langues en Finlande. Paris, 1920. — *Söderhjelm, H.*, La révolte rouge en Finlande. Lausanne, 1920. — *Lecarpentier, G.*, Pays scandinaves et Finlande. Paris, 1921. — *Andersson, O.*, Les origines de la question d'Åland. Helsinki, 1920. — *J. J. Sederholm*, La question d'Åland. Helsinki, 1920. — *Sirelius, U. F.*, L'origine des Finnois. Helsinki, 1925. — *Hildén, K.*, The racial composition of the Finnish Nation. Helsinki, 1932. — *Hailsten, Mme Ilmi*, L'Activité Politique et Sociale des Femmes en Finlande. Helsinki—Helsingfors, 1933. — *Manninen, I.*, Die finnisch-ugrischen Völker. Leipzig, 1932. — *Sommer, W.*, Geschichte Finnlands. München, 1938. — *Gummerus, H.*, Deutschland und die Befreiung Finnlands. Greifswald, 1938. — *Stoje, Joh.*, Finnland. Junger Staat im Aufstieg. Leipzig, 1939. — *Brotherus, H.*, Petite Histoire de Finlande. Helsinki, 1941. — *Perret, J. L.*, La Finlande. Paris, 1932. — *Auer, V.*, Finnlands Lebensraum. Helsinki, 1940. — *Engdahl, Per*, Sveriges Odeswäg genom seklerna mot framtiden. Stockholm, 1940. — *FINNLANDS SVENSKAR*. Samhälls och Kultursträvanden, utg. v. Svenska Folkpartiets Centralstyrelse. Helsingfors, 1923.

Visszavándorlás és hazatelepítés

Bármennyire leköt is bennünket a körülöttünk zajgó európai vihar, mégis éppen az ilyen fergeges időkben szárnyal legmagasabban a magyar lélek! Bizonyára a könyörtelen történelmi sors edzette így meg a magyar jellemet, amely éppen a legnagyobb nemzeti veszedelmek és megpróbáltatások idején a legerősebb. Ilyenek ezek a mai idők is. Nemzeti létünk sorskérdéseit talán sohasem láttuk ilyen tisztán, mint ezekben a viharos években s ha valaha értéknek tartottunk minden magyart, bárhol élt is a nagyvilágban, akkor a mai idők éppen arra valóak, hogy számot vessünk önmagunkkal: Kik vagyunk?... Hányan vagyunk?... Mit akarunk az életünkkel?... Hogyan szeretnénk megmaradni?...

Ezek a kérdések különösen a világba szétszórott több milliónyi külföldi magyar testvérünk sorsával kapcsolatban vetődtek fel bennünk.

Mi lesz a külföldre-szakadt magyarokkal?... Mi a terünk az amerikai magyarokkal?...

Rövidlátó struccpolitika és megbocsáthatatlan könnyelműség volna az, ha ezeket a kérdéseket azzal hallgattatnánk el, hogy a jelenlegi háborús feszültség nem alkalmas arra, hogy ezeket a problémákat nagyvonalú tervezettel sikeresen és gyorsan megoldjuk. Igen, magunk is azt mondjuk, nem

is a megoldásról van itt szó, hanem az elvi tisztázásról, a tervek és irányok, a szándékok és lehetőségek, az elmélet és a gyakorlat viszonylatának a tanulmányozásáról, hogy mire eljön az ideje, minden készen legyen.

Ezért nagyon fontos, hogy a közvélemény elé odaállítsuk a célt: a külföldi magyarság nagy tömegeinek a hazatelepítését, hogy ez minden magyar számára lelkiismereti kérdés legyen.

Mindenekelőtt két kérdést kell tisztáznunk: mi a visszavándorlás és mi a hazatelepítés?

A visszavándorlás a külföldre-szakadt magyarságnak az a szabad elhatározásból fakadó törekvése, amely szerint önként elhagyja külföldi lakóhelyét (újházját), pénzzé teszi vagyonát, beszerzi a szükséges iratokat, állampolgárságot stb. s mint magyar állampolgár egyénileg új életet kezd Magyarországon. A visszavándorlás egyéni elhatározásból származik, mint ahogy a kivándorlás is az volt annak idején; így különösebb közösségi szempontok nem játszanak benne szerepet, mert a visszavándorló, ha jönnek látja, hazajön, ha nem látja jönnek, ott marad. Visszavándorlás mindig volt, de leginkább annyira szórványos, hogy ezt inkább nevezhetnénk visszaszivárgásnak.

A visszavándorlásnak ez az egyéni, családonkénti meg-

oldása mindezekig meg is felelt a kor követelményeinek, a magyar ember természetének, valamint belső politikai adottságainak. Az idő azonban igen nagyot fordult s ma százszorosán érték minden külföldi magyar, aki még hozzánk tartozónak érzi magát, ezért sokkal nagyobb szeretettel, gondoskodással és intézményes segítséssel kell felkarolnunk a külföldi magyarság ügyét, mint eddig tettük. Ugy látszik, ma mindenben a nagytömegű, fegyelmezett, szakszerűen irányított kollektív megoldásoké a jövő s az egyéni visszavándorlás ma már nem elgendő.

Igy érkezünk el a második kérdéshez: a visszatelepítés, vagy még szebben mondva: a hazatelepítés?

A hazatelepítés a külföldi magyarság nagy tömegekben való visszavándorlását jelenti. Tehát ez is visszavándorlás, ez is egyéni, önkéntes, szabad elhatározásból származó, de elülről szakemberek által irányított, alaposan meggondolt és kitervezett, szinte tudományosan kidolgozott és államilag keresztül vitt kollektív visszatelepítést jelent. Erőszakkal ugyanis senkit sem lehet visszavándoroltatni, mert abban nem lenne köszönet.

A visszavándorlásnak s méginkább a tömeges hazatelepítésnek csak akkor van értelme, ha ez a külföldi magyarság számára anyagi-, erkölcsi-, szellemi- és kulturális fölemelkedést jelent, amit egyszerűen így fogalmaz meg az amerikai magyarság: „Hazamegyünk, ha érdemes hazamenni!”.

Hogy egy ilyen szürke mondat mögött milyen mérhetetlen hazai kötelességek vannak a mi számunkra, azt itt most nem fejtegethetjük, csak jelezni kívánjuk azt, hogy a megoldás korántsem olyan egyszerű, mint amilyennek látszik.

Sokan azt gondolják, hogy mivel már a kivándorlásnak is leginkább a gazdagodás, a pénz, az anyagi boldogulás utáni hajsza volt a főmozgatója, így a visszavándorlásnál is az anyagi érdekek szempontja, tehát pl. az amerikai magyar vagyon hazai beváltása stb. lenne az egyedüli döntő szempont. Nem tagadjuk, ez fontos, sőt, egyenesen ennek kell a kiindulási pontnak lennie; de éppen a közelmúlt években százezres tömegekben lebonyolított nagy német visszatelepítési akciók mutatták meg a világnak, hogy lehetséges olyan hazatelepítés is, amelynek a rúgója már nem anyagi, illetve, nem közvetlenül csak az anyagi, hanem valami más, több ennél: a faji és nemzeti összetartozandóság mély átélése. Egyszerű, napszámos, kétkéz munkás, kisiparos, nincstelen németek is mentek haza ezres tömegekben, mert érezték, hogy „érdemes”, mert az édesanya várja és hívja őket.

A hazatelepítésnek tehát igen fontos tényezője a hit, a reménység, a szebb jövőbe vetett bizodalom, az önfeláldozó nemzeti öntudat, a világnézeti összekapcsolódás az óhaza példamutató erőfeszítésével egy szebb, jobb, igazabb, magyarább és egyetemesebb Magyarország meg'ereztése érdekében.

Míg ezt az öntudatot felszínre nem hozzuk a külföldi magyarságban s míg a hazai magyar társadalom s főleg a hazai magyar politika rá nem lép erre z útra, a külső: anyagi-, gazdasági-, szociális újjáalkotás és a belső: lelki újjászületés, nemzeti önrevízió, az új népi magyarságszemlélet

kulturpolitikai útjára; míg a külföldi magyarság azt nem érzi, hogy idehaza mindenben magasabbrendű életforma várja, mint amilyenben az idegen földön része volt; addig sem a visszavándorlásból, sem a tömeges hazatelepítésből nem lesz valóság.

Többször írtam hazai barátainknak Braziliából: Ha egy kiolvasott magyar könyvet, ujságot, folyóiratot stb. küld'ök egy braziliai magyar ifjúnak, egyháznak, egyesületnek, iskolának: sokkal többet használtak vele a magyar ügynek, mintha a Nemzeti Múzeumnak lépcsőjéről szavaljátok bele a süket fülekbe, hogy ti odahaza milyen jó magyarok vagytok!

Az ember anyit ér a társadalomban, amennyit dolgozik és áldoz a közösségért, népéért, nemzetéért, fajtájáért. Sajnos, nálunk még mindig sok a szó, az üres frázis, a magyarkodó hang, a nagy szavak káprázata, a könnyű lelkesedés, az erőket szétforgácsoló egyesületesi és pártosi, az egyoldalú egyéni törtétele, a könyörtelen és sokszor becsstelen könyöklés, az anyagi előremenetel utáni gyilkos hajsza; de jóval kevesebb az önzellen szolgálata, a szónélküli munkálkodás, az őszinte alázat az idő nagy parancsa előtt, a közösségi lélekből perlemező magyarmisztis hit, hogy érdemes élni és magyarnak lenni a forrongó Dunamedencében még ebben a felborult világban is; mert az új Középeurópának Magyarország lesz az alapja, — hogy még nem veszünk el s nem is fogunk, hogy nagy, kitarunkozó magyar jövendő s benne mérhetetlen feladatok sora áll előttünk; de ebben hinni kell, ezért dolgozni és harcolni kell: ezt meg kell valósítanunk!

Majd mikor az egész magyar társadalmat erjesztő kivázként és megújító tüzként átjárja ez a hit s ezt nem üres szavakban, hanem korszakalkotó szociális alkotásokban fogja megmutatni, akkor a külföldre, különösen az Amerikába szakadt magyarság megérzi ezt s önkéntesen, nagy tömegekben sorakozik a hazatelepítés zászlaja alá, mert tudja azt, hogy csak magyar földön lehet és érdemes magyarul élni.

Ime, szabad a választás: visszavándorlás vagy hazatelepítés?

Ha a visszavándorlást választjuk: marad minden a régiiben, de ekkor az amerikai nagy magyar tömegeket — nemcsak az északamerikaiakat, hanem a még megmenthető s kevésbé beolvadt és letelepedett délamerikaiakat, különösen a 80 ezer főnyi braziliaiakat — teljes egészében elvesztjük.

Ha a hazatelepítést akarjuk, akkor azonnal munkához kell látnunk, mert minden elszalasztott perc behozhatatlan mulasztásokat von maga után.

Rendkívüli feladat vár ránk a következő húsz év alatt: húsz millióra kell növelnünk a magyar nemzet létszámát, mert csak így állhatunk meg a környező szapora fajok szorító gyűrűjében, a vajdó Dunamedencében.

Ezt a feladatot csak a külföldreszakadt magyarság nagy tömegeinek a hazatelepítésével tudjuk megoldani.

Kordás Ferenc

A magyar ifjuság szerepe és feladatai külföldön

Minden nemzetnek — és köztük talán elsősorban a magyarnak — megvan a maga hivatása. Hogy a magyar ezt a rendeltetését, egymással szembenálló nagy fajok küzdelmének kiegyenlítését egy évezred harcain át becsülettel betölthette és Európa keletén a szervezett állami életnek, a fegyelmeknek, a rendnek, a tisztességnek, a békének és a civilizációnak megtestesítését, fenntartását, valamint a mindezekkel kapcsolatos példaadást a jövőben is betölthesse, ahhoz mindenekelőtt életerős, öntudatos magyar ifjuság nevelésére volt és lesz szüksége.

Az első világháború, s az azt követő események Magyarországra számáira behozották, hogy az európai elis-

nem megy elébe a sorsnak, hogy alakulását irányítsa és befolyásolja, a véle'lennek, s idegen, nem egyszer ellenséges népi akaratok játékszerévé válik, s csak midőn már késő, mikor mindennek vége, dőbben rá végzetes elhagyatottságára.

Mint a nemzet megtestesült „jövő”-jének, az ifjuságnak kell ebben a küzdelemben hazája reprezentánsaként teljes tudásával és erejével a magyar jobbsorson munkálkodnia.

Magyarország felől, még az első világháborút megelőző időben is a külföld csak kevésbé és leginkább hamisan volt tájékozva. Meg lett az eredménye az entente hatalmak propagandájának is, meghallgatás nélkül elítéltek bennünket,

merletéhez, az európai egyenjogúsághoz nem elég az európai együttélésben való részvétel, gazdasági, politikai és történelmi közreműködés, sőt nem elég az ezeréves sorsközösség hangoztatása sem — miundezen túl még szellemi és morális bizonyítékokra is van szükség. Az a nemzet, amely kezdeményező erővel, hatalmas gondolati felkészültséggel öltettségűen felosztották országunkat a trianoni „igazságszolgáltatás” alkalmával.

Akkor, kellő külpolitikai tájékozottság és felkészültség hiányában a magyar közvélemény szinte gyermeki naivitással szédült a legvéresebb, letargikus összeomlásba. Nem volt erős, nemzeti érzéstől átszellemült, öntudatos magyar ifjúság, csak anarchia és széthúzás.

A keserű évek még figyelmeztettek anyagi, gazdasági és erkölcsi elnyomottságunkra, amikor azonban már megindult a mozgalom, mely céljául tűzte, hogy kiharcolja a magyar igazságot.

Nehéz és igen szívós munka kellett ahhoz, hogy egyáltalán helyet biztosítsunk magunknak a külföld ifjúságának sorában. A magyar ifjaknak sok, nagyon sok megnevelés, részvétlenséggel, sőt kifejezett ellenszenvvel kellett számolniuk, továbbá magyarságukért nem egyszer — még nem is olyan régen — meghurcoltatásokat elszenvedniök.

„Sub lapidem crescit palma”, a magyar ifjúság is megéledt a harcban, s évek folyamán már mind szervezetekben állt a külföldi élet, mint a magyar kultúra és igazság védője és propagálója. Országunk anyagi felemelkedésével és a nemzetközi feszültség enyhülésével is mindinkább lehetőség kínálkozott arra, hogy magyar ifjak külföldi egyetemeket látogassanak, esetleg ösztöndíjat nyerve a külföldön hosszabb időt töltsenek. E sorok írójának is több ízben nyílt alkalm arra, hogy Európa nagyobb országaiba ellátogasson, a tanulási és utazási lehetőségek kihasználásán túlmenően a magyar kultúrpolitika kapcsolatát mélyítse.

Mert a magyar ifjú első és legfontosabb kötelessége az, hogy a külföldi közvéleménybe Magyarországról egy új, egészséges kultúrtudatot meghonosítsa. Adatokkal, szóval, bizonyításokkal meggyőzze az idegent a magyar életképességről és nemzetünk létezésének politikai fontosságáról. Lerombolni a trianoni tévhitet és azt a benesi „igazságot”, hogy mi vagyunk Európa legösszeférhetlenebb népe, s mint ilyenek mi okoztuk az 1914-es világháborút. Félrevezetett ofrónk nem tudták, hogy a világháború előidézésében nincs részünk. Nem eszméltek rá, hogy mi védjük meg a művelt Nyugatot a török hódítások ellen és azt sem vették figyelembe, sőt terhünkre írták, hogy rajtuk törték meg a boisevizmus hullámai.

Ezeket a tévhiteteket, amelyek a külföldi közvéleményben hitelt nyertek ellenünk, eloszlatni — s ugyanakkor új, igaz és valódi egyéniségünket bemutatni, erre a figyelmet felhívni — csak igen fáradtságos és kitarló munkával lehet.

Ifjúságunkat — amint kellő előképzést nyert, hogy tudatában legyen annak mint kell viselkednie külföldön, vagy külföldiekkel való érintkezésben itthon — csak nagy felkészültsége után lehet munkára hívni. Mert mindenki felelős azért amit mond, tesz és azért a benyomásért, amit az idegenre gyakorol; *pusztán hazafias felbuzdulás nyomán azonban a legszebb elképzelés, a legönzettelenebb munkavállalás sem sokat ér, többet ront, mint javít a nemzetképen.*

Ha kellő felkészültséggel, munkánk tiszta irányvonalát látva kezdünk feladataink megoldásához, akkor első és legfontosabb követelmény a „magyar ifjú”-nak, mint olyan-nak helyes külföldi beállítottságban való bemutatása.

Az általános intelligenciával rendelkező, idegen nyelvet beszélő, alkalmazkodni tudó, keresztény magyar ifjú képe váljon közzismertté idegen országokban. Az ilyen ifjúnak asszociációkapcsolatai is szinte kifogyhatatlanul gazdagok. Minden ürügy jó neki, hogy hazáját aktuálissá tegye, minden eseményt ki tud használni számára. A kapcsolatszövésnek mes'ere s ehhez egyéni rokonszenvenység is kell, s egy csomó emberi jó tulajdonság: engedékenység s a kellő pillanathatározottság; elmézés másokkal, szigor önmagával szemben; emberismeretből származó életbölcesség és optimizmusból táplálkozó, kitarló türelme. Hídeg fő és me-

leg szív — mondanák a romantikusok. Szerénység és győzelmi tudat, az a meggyőződés, hogy ha nem is tombolunk Európa homlokán, azért nem vagyunk az utolsó nemzet sem.

Tanulni és dolgozni, ez az új Európában az új Magyarország lehetőségének záloga; szellemi harcunkkal hazánknak kultúrnyóvt biztosítani a nemzetek rangsorában, munkánkkal pedig becsületes, magyar kenyerünket megkeresni. Nem kívánni mást, csak ami a vér és szellem jogán minket megillet. De ragaszkodni ahhoz és harcolni azért, ami magyar, az igazság makulátlan fegyverével, de ha kell, kíméletlenül!

A külföldi egyetemeket látogató magyar ifjúság feladata egyenként és összesen meggyőzni az idegen államok fiatal, barátokká vagy legalább is rokonszenvezőkké tenni őket. Szorgalmas, ötletes munkával bizonyosságot szolgáltatni, hogy mi magyarok is kultúr nép vagyunk. Tehát elsősorban személyes kitűnéssel és sikerekkel felhívni a figyelmet magyar voltunkra; ehhez nagy szorgalom, jó fej és nem utolsó sorban rátermettség szükséges. Azután példákat kell említeni történelmünkéből, feltenni a kérdést, van-e valami kevés fogalmuk is idegen szomszédainknak arról, hogy mit adott a magyarság a világnak, közelebbről Európának. Először csak a legnagyobbakat ismertetni, egy Hunyadi, Rákóczi, Bethlen, Kossuth vagy Széchenyi arcképet pár vonással megfesteni. Majd később részletesen bemutatni magunkat. Idézni Pierre Delattre francia történészt, aki 1931-ben Budapesten járva egy beszédében a világ közvéleményének dobta oda a feleletet, hogy jóllehet Angliának, Franciaországnak s Magyarországnak a középkorban egyenlő számú lakossága volt, ellenben azért van ma Angliának 44, Franciaországnak 40, s Magyarországnak csak 9 millió lakosa, mert a magyarság 400 éven át vértett Európáért, a műveltségért és civilizációért! Így jöjjön tisztába az idegen, sivar, de mégis nagyszerű helyzetünkkel. A Bolyaiak, Maróthy, Főtös báró, Jedlik Ányos és Kempelen Farkas nevének említésekor a magyar tudósok világszerte kijáró tisztelet és megbecsülés szelleme hassa át a baráti vagy ellenséges nemzet fiát. És folytathatnánk művészek, felfedezők, hadvezérek vagy sportemberek végtelen felsorolását, s mindenütt nagyszerű magyar nevek csillannak meg, magyar tehetségek bukkannak elő. Jóllehet egy nép nagyságát, értékét nem mennyisége, hanem sajátos szellemiségének milyensége határozza meg, így is szép eredmény a maroknyi magyarság kultúrproduktuma, felvenni a versenyt a számbelileg túlerővel és a magyarosan izzó „beau joueur” megjátszásával... győzni!

A magyar ifjúság külföldi egyetemeken legyen mélyen, öntudatosan magyar, legigazabb meggyőződése legyen az, hogy minden népnek addig van joga az élethez, ameddig megőrizi sajátos értékeit, szellemiségét.

Ha tiszta szemmel végig tekintünk a magyar világon, belefájdul a szív, könnyes lesz a szem az összeszűkült magyar élet: a sok letarolt magyar érték, a sok megtévesztett, önmagából kiforgatott, meddő magyar élet láttán. Mi azonban nemcsak a pusztulást és a feladat emberfeletti voltát, hanem az új életet is látjuk, s látjuk azt a sok-sok magyart is, aki öntudatra ébredve kemény karattal építgeti az örök magyar szellemiséget önmagában és környezetében. Harcol, mert a hazafiság kézzelfogható valóság; magatartás, tett és cselekvés, munka és áldozat. Tanul és épít, mert a hazafiság a nemzeti értékek ismerete, szeretete és megbecsülése.

Magyar földön és idegenben pedig mindennek, ami igazán magyar, — államhatalomnak és társadalomnak, szellemnek és anyagnak a magyar kultúrát, a magyar életet, a magyar jövőt kell szolgálnia...

Kovács Tibor

IRODALOM:

- Szudy E.: Európa és a magyar kérdés
Iffy Arató I.: Vádak és tények
Hankiss J.: A kultúr diplomácia alapvetése
Fereney F.: Magyarok vagyunk
Lukács Gy.: Magyarok a kultúráért

VÁNDOR MAGYAROK

Egy este feljött hozzám egy fiú.
Hamburgból jött gyalog. Már két hete,
Hogy útnak indult. Sokat éhezett,
Sovány volt. Vézna. És azt mondta, nincs
Se pénze, se jegye vasútra, se
Reménye már az élethez... Haza
Szeretne menni!... Haza, ott talán
Még ember lesz belőle! — Amde így
Már nem mehet tovább, ilyen szakadt
Cipővel, ilyen rongyosan, ilyen
Szakállal!... Azt mondták neki, csak én
Segíthetek itt rajta: egy barátja,
Egy földi küldte fel hozzám ide...

Egészen belesápadt, oly sokat
Beszélt és minden második szava
Arról erősködött, hogy ő bizony
Nem naplopó, se tolvaj, se zsebes:
Lille-ben egy bánya mélyén robotolt,
Párizsban pincér, Brüsszelben sofőr
Volt s Hamburgban pár hétig egy hajón
Szenet lapátolt... S most nem tudja, mért,
Nem bírja ezt tovább, e megalázó
Koldús-kilincselést: munkát akar!
Munkát!... De otthon, otthon, a saját
Hazája földjén! Munkát! Bármilyet!
És állandó helyet!... Ehhez talán
Minden magyarnak van joga, aki
Nem csipked s vólogat a táiban és
Olyan dologba kezd, ami akad...!

Öt éve ennek. A magyar fiú
Ügyét én rendbe hoztam úgy-ahogy,
Lementem véle a vasúthoz is
S biztattam, lesz még jobban, hisz olyan
Kemény fiú és látszik rajta, hogy
Legény a talpán s életrevaló;
És ami ennél tán még fontosabb:
Oly fiatal még és olyan erős,
Hogy így, ahogy most itt előttem áll,

Ezzel a markos kézzel, ezzel az
Atléta-mellel, hogyha kedve van,
Csodákra tehetik!... Nézett. Nevetett.
Derült az arca: jólesett neki
E pár baráti szó, e biztatás,
S éreztem, tudtam, hogy neki csak ez,
Csak ez hiányzott eddig: tisztelet,
Festvéri szó, megértés, vezetés!

Búcsúztunk. A vonat előtt szíve
Erőt vett rajta: rázta a kezem,
Egyik szemén a könny, a másikon
Örömfény csillogott... Vajjon mire
Gondolt? Mit érzett?... Oh, csak azt tudom,
Hogy ott a német állomáson én
Meredve néztem a vonat után
És integettem, mintha valaki
Helyettem futna most a vággyaimmal
Haza felé!... Sokáig álltam ott.
Tán percekig... És ekkor hirtelen
Egy messi tűz, egy látomás zuhant
Szívembe, — zúgott, mennydörgött az ég—
Ezer s ezer hazafelé futó
Vonatot látva: vándor magyarok
Özönlöltek minden felől haza,
Napszámok, évek, kubikusok.
Egymás kezét szorítva mentek ők,
És egyre többen jöttek, új rajok
Robogtak föl dalolva, remegett,
Dübörgött, rándult, vonaglott alattuk
A lomha föld: ébredt, tápáskodott.
S dalolni kezdtem én is, a szívem
Ujjongva táncolt, harsány indulók
Verték a vérem, mert e vízióban
Már látni véltem én a győzedelmes,
A feltörő örök magyar közösség
Hatalmas, egy-hitű processióját!

Várkonyi Nagy Bela

Kulturális kölcsönhatások a szlovák-magyar nyelvhatáron

A fölrájlilag olyan egységes Magyar Medence nemzeti-
ségi térképét nézve, a legelfogulatlanabb szemlélőnek, tudós-
nak és laikusnak egyaránt meg kell állapítania, hogy a ma-
gyarság domináns szerepe ebben az „életterben” ma már
éppúgy elvitathatatlan, mint volt századokkal ezelőtt is, ami-
kor a magyar medence népe sokszor példát adott egész Eu-
rópának, hogyan kell államot ujjaépíteni, s minden viszon-
tagságon keresztül is fenntartania.

Még a mai, igazán világot átfogó háborús időkben is
szolgálhat a magyar mult olyan példával, amelyet a világ
legnagyobb és legfegyelmesebb hadserege, a német biro-
dalom hadserege is tőlünk tanult, a magyar sereg volt az
első, amely Mátyás idejében az utánpótlásról gondoskodott.
A műszaki csapatok beállítására és az élelmiszer utánpótlás
is magyar találmány, mint ahogy a mi nevünkkel van ösz-
szefüggésben a világszimbólumot jelentő déli harangszó vagy
akár a szabadságért belül és kívül vívott sok-sok, hősiés
küzdelem.

A magyarság a kilencedik század vége óta mindig ura
volt ennek a medencének, s ha sokszor idegen uralom alatt
él is egyes része, a magyarság zöme még országhatárokon
túl is ugyanazt az állam- és nemzetfenntartó erőt tudta biz-
tosítani magának, amelyet a szomszédos, talán történelmileg
régibb európai népek mindig csak bizonyos időszakokban
tudtak elérni.

A magyar nyelvterület idejétől nézzük az ország nép-
rajzi térképét, és látjuk, hogy az itt talált szláv elemeken
kívül a többi nemzetiségünk azóta települt be egyrészt hiva-
talos telepítés útján (Szent Istvántól kezdve IV. Béla-
nál egészen II. József koráig, sőt későbbi időkig is), másrészt
lassú beszívárgás folytán) az egészen a Magyar Alföldig
előnyomult románság), de a magyar változatlanul meg
tudta őrizni elsőrendűségét, Alföldi tájaink csak a pereme-
ken érintkeznek idegenajkú nemzetiségekkel, akik a magyar-
ság pusztulása vagy mesterséges elnéptelenedése folytán
tudták előretörni és magyar földet, magyar javakat birlo-
kukba venni.

Ennek a tanulmányának keretében most csak az északról
előretört szlováksággal foglalkozunk.

A Nyitra fölött mélyen benyomuló u. n. palóc félsziget
is bizonyítja, hogy a magyarság ősi talajra talált a Zobor
mögött elterülő területeken is. A Zobor lejtője alatt elterülő
ősi Gyhmes még ma is mintegy történelmi középpontja a
mai Szlovákiában maradt magyar etnikumnak, míg a szlo-
vákság egészen a Kis Alföld pereméig, Érsekújvárig, sőt
majdnem a Duna vonaláig előnyomult.

Máshol érdekes eltolódással mintegy kieserülődtek a nem-
zetiségek. Így pl. a nógrádmegyei szlovák-magyar nyelvha-
táron a Balassák ősi fészke, Kékkő, amely három század-
dal ezelőtt csupa magyar nevű várjobbágyból állott, ma tel-

jesen elszlovákosodott, s csak a Bojtos, Sári stb. szímagyar nevek őrzik az egykori udvarnép magyar emlékeit. Ugyanígy pl. a nemesebből álló Ebeck község a Toldi nevű emberekkel elszlovákosodott, a Balassagyarmat közvelelen szomszédságában fekvő Zsély község pedig száz évvel ezelőtt túlnyomórészt szlovák ajkú volt, míg száz évvel később már csak a családnevek, s a község kevés evangélikusának szlovák vallása mutatja az egykori szlovák nyomokat, a községet nyugodtan szímagyarnak tarthatjuk.

Kassa fölött alig találni már magyar szigetet, de a déli részekben érdekes példáit találhatjuk a szlovák-magyar keveredésnek, amikor a szaporább, fürgébb szlovákság bástyáit a déli végek felé mindjobban előretolja, s különösen a református szórványokon pusztítja a magyarságot olyannyira, hogy az egyébként „magyar” vallásnak tartott református vallás egyedül itt ismer szlovák gyülekezeteiket, ellentétben pl. az erdélyi református szórványokkal, amelyek nevüket, vallásukat is megváltoztatva olvadtak bele az őket körülözlő románságba.

Természetes, hogy a nyelvhatáron élő néptörzsek egymás kultúrájára állandó hatással voltak, s ez úgy a nyelvi visszasságokban, mint egymás erkölceséinek, szokásainak, dalainak, életmódjának átvételében, keveredésében is nyilvánvaló.

A magyarországi szláv kultúrájának nincsenek történelmi hagyományai, amelyek csak ennek a népnek hagyományai lennének. A szlovákság minden esetleges hagyománya egyúttal az északi szlávok Kárpát-vidéki szláv népének hagyományaival egyezik. Önálló szlovák kultúráról csak a múlt század második felétől lehet folytonossági alapon említést tenni, egyébként a Bél Mátyások is inkább egy nagy geográfiai és geopolitikai tájegység kifejezői voltak, semmint csak egy nemzet kultúrájának lettek volna részeseivé. Éppen ezért szinte természetes, hogy például bármennyire is előreszivárgott, a magyarság történelmi hagyományaihoz nem-hogy nem tudott hozzáadni (legföljebb népies, inkább rablólovag vagy helyárromantika helyi: mendemondáit) hanem inkább attól nyert színt, életet s a szlovákság a kuruc-korszak hősi eseményeit a magyarságtól vette és ültette át a maga történelmi romantikájába. Így volt ez a szabadságharcokkal is, amelyben ugyan egy kis szlovák töredék a császári csapatok oldalán harcolt, de a szlovákság zöme ott küzdött a magyarok soraiban, legföljebb a régi natio hungarica igyekezett hol ide, hol odapártolni (Tallérosy Zebulon, Jókai egykori regényalakja is ezt a színváltozást örökíti meg), ami egyébként a magyar főnemesség soraiban is egyformán megnyilvánult.

Mivel történelmi ráhatással a szlovákság sohasem bírt, a hegylakó népek szívósságával igyekezett mindennapos élet mintegy ráerőszakolni az általa mennyiségileg meghódított területdarabra. Így az Alföld pereméig előrenyomulni igyekvő szlovákság gazdasági életét immár másodszer nyomtára a kisebbségbe került magyarságra. Egyszer, a honfoglalás idején már sikerült ezzel nemcsak a kalandokban előfáradt magyarságot ránevelnie a letelepülést és állandó tevékenységet kívánó földművelésre, hanem a gazdasági élet körébe vágó kifejezésekkel a magyar nyelv frazeológiáját is bővítenie. Ettől az időtől kezdve azonban a ráhatás inkább fordítva történt, mert a vándorlások és harcok közepette testileg-lelkileg megedződött magyarság csakhamar átvette az itt talált életformát, és sajátos struktúrájával fölébe került az amúgy is szelidebb és energiátlanabb szláv fajnakk.

Ettől kezdve a magyarság szinte tudat alatt is versenyre kelt az egymásra hatás láthatatlan harcában.

A történelem kereké állandóan forgott, s Fortuna szekerére sokszor feldúlt a magyarság életében. Az az ősi, népi erő azonban, amely a folytonos vándorlás után mindegy legföljebb lelki építőerejévé vált a magyarságnak, minden viszonytágon, minden sorscsapáson át csak edzettebbé, ellenállóképesebbé tette a magyart.

A földrajzi kép is változott. A bevezetőben említettünk egy-két érdekesebb eltérést, az egész azonban majdnem

vállozatlanul maradt. A magyarság, mint siklakó nép, mindig a síksághoz ragaszkodott, s ha már számbeli helyzeténél fogva nem volt elegendő számára a síkság, akkor is a folyók völgyeibe telepedett, s így került mindig érintkezésbe az őt körülvevő nemzetiségekkel. A szlováksággal az északnyugati és északkeleti folyók mentén, a Vág, a Nyitra, a Zsitva, a Garam, az Ipoly, a Rima, a Hernád, a Bodva stb. völgyeiben.

Ezeknek a folyókna völgye majdnem mindenütt a legjellegzetesebben mutatja a kölcsönös érintkezés hatásait. Kivételekről legföljebb ott lehet szó, ahol például egy szímagyar község határos egy tiszta szlovák községgel, s mindkét község lakói göröcsösen ragaszkodnak nemzetiségük, népiségük minden velük maradt hagyományához. Erről névben igen érdekes példa a Garam mentén fekvő két Bars nevű község. A balparton, közvetlenül a nyelvhatáron fekvő Ujbars község népe szímagyar, fehér holló számba ment, ha véletlenül valaki a jobbparti szlovák Óbarsról hozott menyecskeket, de erre alig történt példa. Ujbars magyar lakói reformátusok és katolikusok, magyarságukban, vallásukban, szokásaikban, dalaikban, életfelfogásukban, világszemléjükben, mindenkiben jellegzetesen magyarok, mintha Bors vezér népe évszázadokon át dacolt volna az idővel és a körülötte lezajlott eseményekkel. Óbars szlovák lakói viszont, mintha sejtették, hogy fajtájuknak utolsó végvára a Garam mindjobban szélesülő völgye felé, sajátos módon minden fajtudomány nélkül őrizték fajuk tisztaságát. Katolikus vallásukhoz évszázadokon át a legszívósabban ragaszkodtak, s ami ritkán szokott egyöntetűen történni, a lehetőség szerint egymás közül házasodtak is. Az óbarsi legény természetesen vette, hogy falujából kell mátkáját kiválasztania s ha idegenbe nézett, akkor sem ment soha magyar vidékre, hanem a vele jobbparton szomszédos szlovák községekből, Garamkelecsényből, Nagykoszmalyból stb. nősült.

A Garam, a „sebes” víz azonban hiába szélesedik már itt komoly folyóvá, azt nem tudta megakadályozni, hogy az elkülönülés ellenére is a szlovák Óbars ne mintázza a magyar Ujbarsot. A külső csin. a jómód szinte hivalkodó fitogtatása, a korcsmajrás mindennapos, de különösen vasárnapi szokása, a virtuskodás, a sok helyke, harcias dallam, amely legények ajkán olyan varázsszerű hangzik, az ujbars református magyarok lélektani lemintázása. A szlovákok csak egyben nem mintázták, az egyiket nehezen tudták átvenni, s az a legújabb időkig ismeretlen fogalom volt náluk. Inkább messze járta: sommás munkára, arafásra, szénakaszálásra. de a gyerekből nem engedtek. Pedig a régi Slovenská Liga a szlovákság népesedési politikájára alig volt döntő hatással, a gyermekáldás szentsége a szlováknál régi szláv hagyomány, amolyan patriarchális utónyom, amelyet a mai szlovákság is tiszteltben tart.

A Vág völgyében, a gazdag Mátyusföld szegélyén is helyet talált a szlovákság. Életmódjában, szokásaiban alig különbözik a magyarságtól, az idegen legföljebb a nyelvről, de sem a külsőről, sem a ruházkodásról nem igen veszi észre, hogy szlováklakta faluba érkezett. Mivel itt a szlovákság nem ősi földjén él, a nagyobb magyar masszívum magába olvaszlja őket, nemzeti sajátosságukat teljesen feladják.

Igen nagy tanulmányt igényelne, ha minden érintkezési hely hatásait beható vizsgálat tárgyává tennénk. Így csak nagy általánosságban emlékezhetünk meg a főbb dolgokról, s mint legérdekesebbet, talán éppen a nyelvi hatást vehetjük szorosabb vizsgálat tárgyául. Igen érdekes ebben a tekintetben, hogy a szlovák nyelv idomul a magyarhoz, egyrészt, mert a magyar, mint hivatalos nyelv, a szlováklakta területen is otthonos volt, másrészt pedig mint műveltebb nyelv, az egyszerűbb szlovák nép szemében valami magasabbrendűség is jelentett, ezen a nyelven beszélni, tudni, vagy akárcsak idézni is. Ez a magától értékelten magasabbrendűség eredményezte, hogy pl. Abaujban, Gömörben a szlovák nyelv még a cseh megszállás ideje alatt is megtartotta magyaros keverékét. Az idevaló, különösen városokhoz közel lakó szlovák számára természetes volt a következő idióma: „Idem do

városa, pre orvosa, diéta je choré, musim megnézeti." Vagy még érdekesebb, amikor a szlovák főnevek nemét a megfelelő magyar szóban mintegy tiszteletből himneműnek veszi, holott például a szlovák nyelvben a megfelelő szlovák szó semlegesnemű. Így pl.: „Idem pre ten bizonyítvány.” (A szlovákban to vysvedčenie.) Ugyanezen a vidéken a szlovák népdalokban, régi hazafias vagy harci dalokban is sok a magyar kifejezés. Ezekről maga a szlovák akadémikusok folyóirata, a Turócszentmártonban megjelenő Slovenské pohľady is megemlékezett annak idején, s Bartók Béla, a kiváló magyar zeneszerző dalgyűjtése során megállapította, hogy a szlovák népdalok motívuma kilencven százalékban magyaros, a ráhatás annyira erős, hogy csak a szöveg helyi jellegű, de a dalok szláv dalvilággal néha homlokegyenest ellenkeznek.

A magyar hatást a csehszlovák világ sem tudta megfelelőképpen ellensúlyozni. A tizenkilences év első szlovák iskoláiban a szláv történelemben még kilencvenöt százalékgig cseh vonatkozások voltak, s a szláv ráhatás tulajdonképpen csehesítés volt. A régebbi szlovák generáció, amely magyar iskolát járt, vagy amely a magyar kultúrával inkább rokonszenvezeit, most már két tűz közé került: vagy meg kellett tartania a régi, magyar hatást, és haladnia kellett a magyarság történelmi folytonosság fejlődésével, vagy alá kellett rendelnie magát a csehesítő törekvéseknek, amelyekkel szemben szlovákságát éppenséggel nem tudta kihangsúlyozni. A fiatalabb nemzedék cseh tanárok keze alól kikerülve a kompakt szlovák területen csehszlovák nyelvről és irányzatról beszélt, s ab ovo elvetett mindent, ami a magyarságtól származott, vagy a régi, ezeréves együttélés folyamánya volt. Még így is megtörtént, hogy a fiatalabb szlovákok szívesebben olvasták Adyt (Lukács Emil Boleszlav és kortársai), mint Nerudát vagy Jiri Wolkert, bár a csehek nemzeti szempontból föltétlenül sokkal közelebb álltak hozzájuk bármely más szláv nyelvtől. A magyar kultúra hatása tehát a szlovák intellektuális világában is mindvégig éreztette jelenlétét.

Ami a nyelvhatár életét illeti a cseh időben megtörtént, hogy egy magyar határváros szlovák iskolájába járó cseh anyanyelvű gyermekek az iskolából hazajövet a „Harminkettes baka vagyok én” kezdetű, akkoriban hivatalosan eltiltott és irredentának tartott katonanótát énekelték, a magyarok élénk helyeslésére és a nem magyarok fejcsóválására. Ugyanígy megtörtént, hogy egy cseh postatisztviselő a Szózatot az egész főtéren végigbőmbölytette éppen újonnan vásárolt rádiójából, mert mint később mondotta, ennél kedvesebb dallamot még nem hallott, s azontúl mindig Budapest zenéjét hallgatta.

Az iskola feltétlenül igen sokat tehet a ráhatás ellensúlyozására. Mégis, a nyelvhatáron ez az ellensúlyozás meddő munka volt. A magyarság asszimiláló ereje még az idegen uralom alá került részekben is dominált, s bár sok magyar nemzetiségű, de csehszlovák állami szolgálatban levő, vagy bármiféle érdekből a csehszlovák államnak alárendelt szülőcsaládtagjaival együtt hivatalosan szlovák nemzetiségűnek vallotta magát, mégis az történt, hogy a nyelvhatáron majdnem minden cseh vagy szlovák megtanult magyarul, míg a magukat kényszerből csehszlováknak valló magyaroknak alig húsz százaléka tudott az állam hivatalos nyelvén, a legtöbb-ször azt is kerébe törte.

A tankönyvek erősen magyarelles szelleműek voltak. Így megtörtént, hogy az egyik magyar középiskolában olyan szlovák olvasókönyvet használtak, amelyben az egyik olvasmány címe a következő volt: „Tót nem ember.” A tizenegy-tizenhat éves magyar tanulók persze szívesen idézték az olvasmány címét, holott annak tartalma szerint ez a mondás onnan származott, hogy a régi magyarok annyira tisztelték a náluk sokkal a derekabb szlávokat, (tótokat), hogy azt mondták, azok már nem is emberék, hanem Istenek. (Böh-Isten, ebből származtatták a „tót” kifejezést.) Érdekes, hogy ezekben az iskolákban a köteles tanítási órakon kívül inkább magyar nyelven írt cowboy-regényeket olvastak maguk a szlovák anyanyelvű tanulók is. Talán bármit elolvastak volna, ha a csehszlovák hatóságok nemcsak a népies limonádét engedték volna keresztül a szigorú cenzúrán.

A régi ráhatás, illetve kölesönhatás a magyarság javára dönt el, amit különösen napjainkban látunk, amikor például a magyar leventéintézmény szinte rohamosan népszerűsödik a szlováklakta vidéken, holott a cseh időben a Sokol nevű cseh, vagy az Orol nevű szlovák tornaegyesületek alig tudtak eredményt felmutatni.

Érdemes lenne a nagy háború elmúltával minden vidék kölesönhatását beható tanulmány tárgyává tenni és ekkor láthatnánk meg pontosan, hogy a szlovák—magyar együttélésre és egymásrataltságra a külön állami élet, s a jelenlegi önálló Szlovákiára milyen hatással voltak. Minden előzetes megállapítás nélkül is nyugodtan elmondhatjuk, hogy sen a rövidideű cseh, sem a mai német, inkább nyugati és szociális ráhatás nem volt és nem lesz olyan mértékű, mint amilyen a természetes magyar ráhatás volt.

Ezt persze csak a legnagyobb tárgyilagosság és a nyugodt, derűs mindennapok tudják és tudják maradéktalanul kimutatni.

Sági Farkas István

N É G Y V I L Á G T Á J K R Ó N I K Á J A

A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet közleménye

ÉSZAK

Dr. Zsedényi László felhívást intézett minden szlovákiai evangélikus magyarhoz, hogy jelentkezék a magyar evangélikus egyház szövetségébe. Két évvel ezelőtt a német nemzetiségű hívek kérték az egyetemes egyháztól való elbocsátásukat, a külön német egyházegyetemben való megszervezésüket s azt a szlovákiai egyetemes egyház engedélyezte is. Zsinati határozatában, mellyel a német híveket külön tömörülésbe engedte, megadta a lehetőséget a magyar híveknek is, hogy saját elhatározásuk szerint, vagy bent maradjanak az egyetemes egyházban, vagy kiváljanak a német hívekkel együtt, vagy végül teljesen önállóan és különállóan építsék ki saját egyházukat. Szlovákiában a magyarajkú evangélikusoknak csak egyetlen jóváhagyott alapszabályokkal rendelkező országos szervezetük van, ez a Szlovákiai Magyar Evangélikus Szövetség. Ez a szövetség vállalta tehát a feladatot, hogy döntsön az evangélikus magyarok hovatartozandósága kérdésében.

Nemrégben volt a Magyar Párt kerületi elnökeinek értekez-

lete. Az értekezletet Esterházy János pártelnök vezette. Esterházy János beszámolójában részletesen ismertette a magyar kérdésekben a szlovák vezető hatóságoknál legutóbbi teli lépéseit és a kérdések fejleményeit. Majd pedig az egyes kerületekről szóló helyzetképek előterjesztése következett. E beszámolóknak során dr. Mertens Alfréd a nagymihályi, Szepesházy Bertalan a sárosi és Koromzay Frigyes az iglói, Cottely János dr. besztercebányai, Vondra József a körnőcbányai, Gyürky Ákos dr. nyitrai, Broggányi Gyula a privigyei, dr. Borovánszky Antal a nagyszombati, Rappos Gyula a pozsonyvidéki és dr. Neumann Tibor a pozsonyi pártszervezetek viszonyairól adott helyzetjelentést. Végül Esterházy János pártelnök összefoglalta a megbeszélés anyagát és utasításokat adott a felmerült kérdések elintézésére. Így pl. a különböző szakosztályok megszervezésével, tagok felvételével, a tagdíj nagyságával és annak fizetésével kapcsolatban intézkedett minden pártszerve és párttagra kötelező erővel.

A Toldy-Kör február 7-én tartotta 70. évi közgyűlését.

Aixinger László elnök megnyitójában megemlékezett Babits Mihály és Móricz Zsigmond elhunytáról. Rámutatott arra, hogy a Kör elmúlt évét nem külső megnyilatkozások sorozata jellemzi, hanem beható külső munka. A Körben mind a mai napig ismeretlenek a visszavonások és ellentétek. Mayer Imre főjegyző beszámolója 11 elhalt tagról emlékezett meg, a pénztári és számvizsgálói, valamint könyvtárosi jelentések után pedig új tisztikart választottak. A Kör elnöke újból dr. Aixinger László lett. Ügyv. alelnök dr. Tameschek László, alelnök Endreffy János, főjegyzők Mayer Imre és dr. Mittelhauser Richárd, jegyzők dr. Duka Zoltán Norbert, dr. Ludwig Aurél, főkönyvtáros Szakay Ödön, főpénztáros Klatt Aurél. Megválasztották még a könyvtárosokat, pénztárosokat, háznagyokat és a választmányi tagokat.

A választás után Aixinger László megállapította, hogy a Kör 70. évébe lép, több, mint két emberöltő áll mögötte a maga fényével, de a maga súlyával is, a múltat csak akkor lesznek jogosultak megünnepegni, ha jelenükkel méltók tudnak maradni hozzá. Őt az elnöki székbe ötödször ültették be és 19. éve foglal helyet az elnökségben. Folyó évi feladatukról csak azt mondhatja, hogy ami a viszonyok között megvalósítható lesz, azt megvalósítják.

Az ismert *Humanitas* jótékonyági egyesület, melyet több, mint 100 évvel ezelőtt szegény iskolásgyermek felruházására alapítottak, utolsó közgyűlésén elhatározta, hogy végrehajtja az egyesület feloszlását. Ezt a lépést azzal magyarázzák, hogy most minden népcsoport a saját hozzátartozóiról gondoskodik, tehát az egyesület fennállása felesleges. A belügyminisztérium a határozatot tudomásul vette s így az egyesület vagyonát felosztották, mégpedig a német párt tőliségi akciója 18.150 K készpénzt és 2000 K névértékű értékpapírt kapott. A Magyar Párt kapott 9040 K készpénzt és 1000 K értékű értékpapírt. Tehát 100 év előtt a szlovákok nem vettek részt az egyesületben.

A Magyar Párt főrévi helyi szervezete febr. 14-én alakuló taggyűlést tartott, melyen Esterházy János pártelnök is részt vett. Ivanics Jenő, a helyi szervezet elnöke üdvözölte a pártvezért, azután bejelentette, hogy a főrévi helyi szervezetet ismét Pozsonyhoz csatolták s így kivált a pozsonyi kerületből. A főrévi helyi szervezet titkára, Szeretem János, visszatekintett a főrévi magyarok több éves tevékenységére, mely példaadó eredményeket mutatott fel. A vezetőség megválasztása után Ivanics helyi elnök meleg szavakkal emlékezett meg Neumann Ferencről, a főrévi magyarok vezetőjéről, akinek nagy érdeme van abban, hogy a főrévi magyarok kis társadalmát a szlovákiai magyarok nagy családjában méltóan megtalálta helyét. Kérte a pártelnököt, nevezze ki Neumann Ferencet a főrévi helyi szervezet örökös tiszteletbeli elnökének.

Február 28-án tartotta a pozsonyi Magyar Polgári Kaszinó évi rendes közgyűlését. A Polgári Kaszinónak ez volt már a 106. évi közgyűlése, amelyen megjelent Esterházy János, a magyarság vezére, Csáky Mihály, a SZMKE elnöke és Rébay János, a szlovákiai magyar testnevelés vezetője. A megnyitó és üdvözítő beszédek elhangzása után dr. Vámosy Pál titkár terjesztette elő tartalmas jelentését a választmány működéséről, majd pedig a múltévi zárszámadásokat és vagyonmérleget vizsgálta felül. Végül pedig megválasztották a vezetőséget és a választmányi tagokat.

A szlovákiai németek. A Német Párt gazdasági főhivatala minden év januárjában kerületi gyűlést rendez a múlt év elszámolása és a jövő év munkatervének megállapítása végett. A Felső- és Alsó-Szepesség 6. és 7. körzete Nagylomnicon január 22-től 24-ig tartotta meg ebben az évben gyűlését. Kb. 100 helyi vezető mintagazda jelent meg és most első ízben vett részt több, mint 50 vezető is. A szepesi németiség mindig földműves nép volt, az első települők, akik a Szepességbe jöttek, honosították

meg a földművelést e területen. Az utóbbi évtizedekben a szepességi német parasztság nagyon megapadt, egyrészt, mert a parasztféjlesztés a városi iskolákba tolongott s aztán nem találta meg az útját vissza a földhöz, másrészt pedig a parasztság helyzete a volt Cseh-Szlovákiában nagyon rossz volt. A Szlovákiai Német Párt főfeladatának most a német parasztság megerősítését tartja. A parasztagyűlés második napján a megjelentek számára több előadást tartottak, amely előadások a földműveléssel foglalkozók hozzáértését voltak hivatva előmozdítani.

Régebben Szlovákiában hatféle jellegű német népiskola volt. Az 1940. évi november 26-iki népiskolai törvény önkormányzatot adott a német népcsoportnak. Ennek értelmében a német népcsoport vette át a szlovákiai német iskolákat és így a hatféle német iskola helyébe az egységes népi német népiskola került. Szlovákiában a német ifjak oktatása ma már teljesen egységes és ennek az egységnek a szellemében fogják a felsőbb oktatás kérdését is rendezni.

A Német Párt gölnicbányai tanítóképző intézetben február első napjaiban tanítógyűlés volt, amelyen több, mint 70 tanító jelent meg Szlovákia minden részéből. Ez alkalommal Karmasin Ferenc népcsoportvezető beszédet mondott. Beszédében azt hangsúlyozta, hogy a német iskoláknak minden faluban és minden városban mind jobban a népcsoport középpontjába kell kerülnie.

Késmárkon a szepességi községek német fogyasztási szövetségének elnöke, számvevői és üzletvezetői részére könyvviteli tanfolyamot rendeztek.

A német „Akadémia” vezetősége Zsolnán 10 napos tanfolyamot rendezett a szlovákiai német nyelvtanárok részére. A szlovákiai német tanítóság lényeges feladatául tűzte ki: a tanítókat a világszemléletű oktatáson kívül szakszerűleg is tovább képezni. Minden évben 2-3 tanfolyamot fognak e célból a német tanítók részére rendezni. A pozsonyi önálló német tanítóakadémia feladata, hogy a helyi tanítói utánpótlást képezze ki. Mivel ezek a tanítók többnyire falvakban működnek és a pártmunkát végzik, a német párttal és a német ifjúsággal (DP és DJ), azért erre különös figyelemmel van. Versenyt rendeztek az osztálytermek díszítésére. A jelöltek meglepő leleményességgel és gyakorlatiassággal varázsoltak otthoniasságot a termekbe. Továbbá képeket, rajzokat, élmények leírását, verseket és zeneszerzeményeket kívántak tőlük s az eredmény, különösen a festmények terén, meglepő jó volt.

A Zuckermantelben ünnepélyesen nyitották meg az új iskolaépületet és gyermekotthont (csecsemőotthon, kisdédvő és menedékház). A Zuckermantel Pozsony legrégebb településének egyike. Az új iskolaépület nemcsak nevelésügyi célokat fog szolgálni, hanem e kerület németisége otthonául is és itt fogják tartani pártüléseiket és havi gyűléseiket.

A vágvölgyi ifjúsági vezetők és vezetőnők jan. 15-17-ig Zsolnán gyűltek össze első nagy kiképzésükre. A keret nagyságát, a népcsoportvezető jelenléte is mutatta. Mindennemű előadások voltak, elméleti kiképzés és világszemléletű oktatás. Záróbeszédében az ifjúsági vezető kötelezte az összes vezetőket, hogy a német ifjúság hadiáldozata során éppen a szörványhelyeken igyekezzék a legnagyobb teljesítményt elérni.

Körmöcsányán január 18-23-ig rendeztek oktatást, melynek alapkérdései a földművelési nevelés és életforma voltak. Most legnagyobb részt leányok részesültek oktatásban, akik kilenc hónapig a birodalmi mezőgazdasági munkában állanak és így csak rövid idejük marad az itthoni ifjúsági munkába bekapcsolódniok.

KELET

Az 1942. év az aradi kisebbségi egyházak most tették közzé az 1942. évre vonatkozó adataikat. Az aradi római katolikus plébánián a város legnépesebb magyar egyházának ügyeit keze-

lik. Az elmúlt esztendőben az aradi római katolikus plébánián, beleértve a külvárosokat is, összesen 206 keresztényt vezettek be, ebből 119 fiú, 93 leány volt. (1941-ben a születések száma 257 volt). A megkeresztelték közül 131 törvényes nyermek, 44 polgárilag törvényes és 31 törvénytelen volt. (1941-ben 39 volt a törvénytelen). A minorita atyák 1942-ben összesen 83 párt adtak össze, az előző évben 82 párt. Ezek közül vegyes vallású pár 20 volt. (1941-ben 25 vegyes vallású pár kötött házasságot). 1942-ben 20 személy tért át a római katolikus vallásra, és pedig 9 református, 3 görög keleti, 3 izraelita, egy evangélikus, egy felekezeten kívül, egy görögkatolikus, egy baptista és egy unitárius. (1941-ben ilyen módon 21 lélekkel gyarapodott az aradi római katolikusok száma.) Ezzel szemben tavaly 36 római katolikus hagyta el vallását, és pedig 29 görögkeleti, 1 görögkatolikus, 1 evangélikus, 5 pedig református lett. Az első 30 a magyarság vesztesége. Eltemettek összesen 477 római katolikus az előző évi 445 lélekkel szemben. Az élők sorából elkölthöztek között 33 gyermek volt, 444 felnőt. A hirtelen halállal elhunytak száma 59. A halál beállta előtt a szentséget 194 személy vette fel, 283 nem.

Elkészítették az elmúlt év népmozgalmi kimutatását az aradi református parókián is, ahol 5896 lelket tartanak nyilván, 2783 férfit és 3113 nőt. (1941-ben Aradon a reformátusok száma 5968 volt.) Az elmúlt évi számadatok a következők: született 56 gyermek, 35 fiú és 21 leány. Ezek közül 6 fiú és 9 leány törvénytelen. (1941-ben az újszülöttek száma 93 volt.) Tíz pár esküdött örök hűséget egymásnak az előző évi 16 párral szemben. Mindkét fél református, csak három párnál volt, két párnál csak a férfi, öt párnál pedig csak a nő. Meghalt 70 férfi és 52 nő, összesen 122 személy (az előző évben a halálozások száma 121 volt). Református vallásra tért 4 férfi és 8 nő, református vallását pedig 4 férfi és 14 nő hagyta el. A kitértek közül 8 görögkeleti, 8 római katolikus, 2 pedig görögkatolikus lett. Tíz tehát megint a magyarok vesztesége. A református egyház tagjainak létszáma a születések, elhalálozások és kitértek adatai szerint 35 férfivel és 37 nővel fogyott. Konfirmált összesen 40 gyermek, 9 fiú és 31 leány (1941-ben 44 gyermek). Urvacsorát az elmúlt esztendőben összesen 1464 aradi református vett magához.

A lélekszám tekintetében az ágostai hitvallású evangélikus egyház következik. A keresztelések száma 24 volt, ebből 16 fiú és 8 leány. Húsz gyermek konfirmált, 11 fiú és 9 leány. Nyolc párt eskettek, a halálozások száma 42 volt 20 evangélikus férfi és 22 evangélikus nő halt meg 1942-ben. A római katolikus vallásról egy személy az evangélikus hitre tért, három evangélikusból pedig római katolikus lett. Urvacsorával élt 896 személy, 284 férfi és 612 nő.

Mindezeket összegezve 379 lélek a fogyatkozás, mert a megkereszteléssel szemben 698 haláleset, illetve más egyházakba történt átlépés áll. A házasságkötések száma 101 volt.

Ritkán adódó szép ünnepség zajlott le a brassói magyar unitárius egyházközségben. Ekkor iktatták be új hivatalába *Fekete Lajos* úrmósi lelkészt. A város magyarsága felekezetre való tekintet nélkül gyűlt össze, hogy megismerje az új lelkipásztort. Az üdvözlő beszéd elhangzása után *Fekete Lajos* köszönetet mondott az ünneplésért. Beszédében fogadalmat tett, hogy amennyire befolyását érvényesítheti, egyházi és társadalmi téren igyekezni fog a délerdélyi magyarság érdekében felekezetre való tekintet nélkül mindent megtenni. *Vasvári Aladár* római katolikus főesperes üdvözlő beszédében kiemelte, hogy a különböző templomokban is egy a cél: a szeretet. Hasonlóképpen beszélt *Csia Pál* református esperes is. Végül *Szabó Béni*, a népközségi elnök a következőket mondotta: „Kicsiny, de lelkes sereg élte körül az új lelkész. Igéretet

adott át, hogy amennyire tőle telik, segítséget óhajt nyújtani az egyházközségnek és az egész délerdélyi magyarságnak.

Unnepélyes keretek között nyitotta meg *Tökés Béla* református lelkész Végvár községben az iskolai ötközöt, ahol minden délben hatvan szegénysorsú iskolásgyermek kap egy tál meleg ételt és kenyeret. Az ötközötben felekezeti különbség nélkül ott van minden rászoruló gyermek.

Biraescu Traian, Temesvár város statisztikai hivatalának főnöke, a múlt évi népesedési statisztika adatainak egy részét már feldolgozta. A statisztika mutatja, hogy Temesvárott a lakosság körében az 1942. év során 402-vel nagyobb volt a halálozások száma a születések számánál. A hivatalos statisztika a lakosság nemzetiségi megoszlása szerint a következőképpen csoportosítja a születési és halálozási számadatokat:

A város statisztikája szerint csak a román lakosságnál haladta meg a születések száma a halálozások számát. Eszerint született 518 meghalt 433 román, a lélekszám növekedése 85.

A magyaroknál 186 születéssel szemben 297 volt a ahalottak száma.

Biraescu különösen a városban megkötött házasságokról közöl érdekes adatokat. A hivatalos adatok szerint 442 román vőlegény közül 349 kötött házasságot román menyasszonnyal, 28 magyar nővel, 56 német, 6 szerb és 3 vőlegény egyéb nemzetiségű menyasszonnyal, 128 magyar vőlegény közül 83 vett el magyar lányt, 25 német, 9 román, 2 szerb, 4 zsidó és 4 egyéb nemzetiségű menyasszonyt. 233 német vőlegény közül 167 kötött házasságot német nővel, 44 magyar menyasszonnyal, 18 román, 1 szerb, 2 zsidó és egy vőlegény egyéb nemzetiségű nővel. 12 szerb vőlegény közül 5 vett el szerb nőt, 3 németet, 3 magyart és 1 szerb vőlegény román nőt. 99 zsidó vőlegény közül 92 vett el zsidó nőt, 6 vőlegény magyar és 1 német nőt. 12 egyéb nemzetiségű vőlegény közül 1 vett el román nőt, 3 magyart, 2 németet és 6 egyéb nemzetiségű nőt. A hivatalos statisztika Temesvárott az 1942. év során jogerőssé vált válásokról is beszámolt ad. Az anyakönyvi hivatalban eszerint 107 jogerős válást írtak be. A statisztika a válásokat is nemzetiségi adatok szerint mutatja ki. 31 román férfi vált el: 16 román, 7 magyar, 5 német nőtől, ezenkívül 1—1 zsidó, bolgár és egyéb nemzetiségű nőtől. 20 magyar férfi 11 magyar nőtől, 1 román, 6 német és 2 zsidó nőtől vált el. 32 német férfi vált el 19 német, 10 magyar és 3 román nőtől, 3 szerb férfi 2 német és 1 magyar nőtől, 12 zsidó férfi 6 zsidó, 3 magyar és 3 német nőtől, végül egy egyéb nemzetiségű férfi egy román nőtől vált el.

DÉL

Szerbia Dr. *Jonics Velibor* szerb közoktatásügyi miniszter nem régen nyilatkozott a szerb iskolaügyi helyzetről. A miniszter szerint a szerb közoktatásügyi politika egyetlen célja kiirtani a nép szelleméből mindazokat a külföldi hatásokat, amelyek a szerb népet tévútra vezették. Ki kell irtani mindazt, amit az úgynevezett „szabad gondolkodók” másfél évszázad alatt beleneveltek a szerb néplélekbe azzal, hogy a szerb nép műveletlen és szükséges hogy átítassa lelkét a nyugati kultúra termékeivel. A szerbségnek patriarchalis kultúrája volt és csak ez a patriarchalis szerb kultúra van a szerb nép javára és csak ezen keresztül kapcsolódhat be az európai kultúrközösségbe. A szerb ifjúságot meg kell menteni a hagyományos szerb szellemi kultúrának, mert ezt megkívánja a szerb állam és a nép érdeke.

A szerb nemzetiségi iskolaügyi oktatásról dr. *Jonics* miniszter a következőket mondotta: Az új Szerbia lehetővé tette minden népcsoportnak, hogy teljesen szabadon saját nemzeti kultúrájuk és nemzeti felfogásuk szerint tanítsák ifjúságukat. Ez az új európai szellem, amely kifejezésre jutott a szerbiai

közoktatásügyi politikában s amely lehetővé tette a német, magyar, albán s más nemzetiségi iskolák felállítását. Ezekben az iskolákban német, magyar, albán s román szellemben nevelik a gyerekeket, magyar, német, román és albán életfelfogás és világnézet szerint történik az oktatás. A Bánságban több mint hétszáz osztályban tanultak különböző nyelven a diákok. Mindenütt a nemzetiség, illetve a nép fiai tanítják a fiatalságot, ami igen fontos. A szerb kormány magyar és német középiskolákat is nyitott s így 7 teljes és 4 alsóosztályú gimnázium, két tanítóképző, két kereskedelmi akadémia és 14 polgári iskola működik különböző nyelveken. Kevés kivétellel minden gyermek anyanyelvű iskolába jár. Az állam támogatja ezeket a népi iskolákat, még pedig úgy hogy az iskola összes dologi kiadásait viseli és a tanerők fizetését is folyósítja. A szerb és a népi tanerők között semmi különbséget nem tesznek. Ők teljesen egyenrangúak szerb kortársaikkal.

— Ez a rendszer, meg vagyok győződve róla, az egyetlen s a legjobb út, amely gyökeresen kiirtja a nemzetiségi türelmetlenséget és együttes munkára, közösségi életre tanítja az ifjúságot. Ez a legjobb módja annak, hogy a közmondás valóra váljon: Az igazság tartja fenn az országot s a városokat!

— A szerb nép revidálja az értékeket és általános népi újjászületést élt át. Ma már óriási léptekkel halad a jobb és jobb jövő felé, mert a szerb nép megtalálja önmagát és meatesztí magát mindattól, amit az elmúlt másfél században rája kényszerítettek. Semmilyen ellenséges külföldi propaganda nem lesz képes eltántorítani a szerb népet ettől az úttól — fejezte be beszédét Jonics miniszter.

Horvátország. A horvátországi magyarság életében az utóbbi hónapokban semmiféle említésre méltó esemény nem történt. A Horvátországi Magyar Köznevelődési Közösség működését nem tudja azzal a lelkesedéssel folytatni, mint néhány hónappal ezelőtt. Ennek oka azonban nem a horvátországi magyarságban, vagy éppen a HMKK-ban rejlik, hanem a horvátországi belpolitikai helyzetben. Ugyanis a tél elmúltával a boszniai esetenkharok nemcsak, hogy felújultak, hanem átterjedtek a Dráva-Száva közére is. A tengelycsapatok a horvát kormánytól egyetértésben végzik az ország megtisztítását a rendbontó elemektől. E harcok azonban óriási akadályai annak, hogy komoly belső építő tevékenység folyhassék egész Horvátországban, tehát a magyarság életében is.

Mindössze a HMKK egyes helyi szervezetei fejtettek ki tevékenységet. E tevékenységek főleg tanfolyamok és műsoros estek rendezésében nyilvánultak meg. Mivel az említett okoknál fogva nagyobb területre kiterjedő átfogó munka nem lehetséges, ezért a horvátországi falvak magyar lakossága összetartásának feladata a helyi szervezetre hárul. Így pld. február 14-én az északi helyi szervezetben rendezett nagysikerű magyar nótáestet. A bevezető beszédét ez alkalommal Kovács Gyula el-

nök tartotta, aki az est ünnepi jelentőségét hangoztatta: ekkor avatta fel ugyanis az északi helyi csoport új, megnagyobbított színpadját. Az anyagbeszerzési nehézségek sok gondot okoztak a vezetőségnek, de mégis sikerült az akadályokat elhárítani és a színpadot elkészíteni. A műsoron magyar dalok mellett szavatelok és zeneszámok is szerepeltek. Nagy sikert aratott a gyermekkórus is énekszámával. A műsoros est rendezésében az „Asszonykör” tagjai is résztvettek.

UKRAJNAI NÉMETEK

Ukrajnában a negyedszázados bolsevista uralom után is még mindig jelentős számú német kisebbség él. Amikor a német csapatok a múlt évben bevonultak Ukrajna földjére, itt is ott is német szórványokra bukkantak, akik hamisítatlan hesseni, rajnai, vagy sváb tájszóval beszéltek.

A németek bevándorlása 1763-ban vette kezdetét és az ország csakhamar Európa éléskamrája lett. A németek körében a vér tisztasága és a vagyonnak saját kézben megőrzése érdekében három szokásjogi erővel bíró törvény nyert elismerést: a) az örökösödési rend értelmében a föld és a gazdaság mindenkor a család legifjabb férfi sarjára szállt; b) az iratlan vértörvény megkívánta, hogy a németek csak egymásközött házassodjanak; c) a föld és gazdaság eladásával kapcsolatban fennállt az a kötelezettség, hogy minden ilyen elidegenítés csak a község hozzájárulásától függő hatállyal eszközölhető. A német telepek hatalmas erőforrásává lett azután a bőséges gyermekáldás. Egyes falvakban családanként átlag 6,5 gyermek született. Ennek folytán az eredetileg fennállott 250 település 1789-re 1500 újabb gyarmattal gazdagodott.

Ilyen körülmények között érthető, hogy a sok szenvedés sem ritkította meg teljesen soraikat. A megpróbáltatások láncolata 1914-ben a világháború kitérésével kezdődött. Wolhyniából rövidesen 200.000 németet költöztettek át az Uralba. A világháború végén az új orosz rendszer bevezetésével hatalmas arányú éhínség szedte áldozatait, 1929-ben a kollektív gazdálkodás bevezetésével a tehetősebb német parasztok az üldözések elől a Kaukázusba, vagy a messzi északra menekültek, 1936—37-ben keserves módon folytatódott az oroszországi németek kényszerű elűzése. A német név, vagy német eredet kimutatásán egyenlő volt a család nyomorba döntésével. A becsültszerű adatok szerint az ottani németek 60 százalékát akkor érte el végzete. 1914-ben a német-orosz ellenségeskedések megindulása minden 16. életévét betöltött németet az ország belsejébe hurcoltak. A német irányítás alatt álló közigazgatás bevezetésével lassan kezdenek visszatérni a feldúlt ősi hajlékba, hogy számbelileg megfogyatkozva, de töretlen erővel folytassák munkájukat.

Sámeghy Mihály

Egy magyar származású olasz író

Több mint félszázad telt el azóta, hogy Firenzében napvilágot látott egy régi erdélyi nemes családból származó gyermek, Pávai Vajna Jenő, majdan lelkes tanár és kiváló tollú író, akit az élet kiszámíthatatlan fordulata tragikusan a világháború viharába sodort, hogy ősei hazájának hadseregével szemben küzdjön és új hónapok védelmében essen el.

Pávai Vajna Jenő személyére és működésére e sorok írójának figyelmét Carlo Calce terra bolognai egyetemi tanár igen elterjedt és gazdag Antológiája¹ hívta fel, amely „Hét

halott” címen szemelvényt közöl Pávai Vajna Jenő munkájából. Az elhunyt tanár családja és egykori tanárai révén szerzett adatok alapján teljes kép alakulhatott ki az ismeretlen magyar származású íróról.

Pávai Vajna Jenő édesatyja, Pávai Vajna Béla, brassói család sarja, igen gyorsan haladt a katonatiszti pályán és már fiatal korában elérte a tábornoki rangot az osztrák-magyar hadseregben. Még mint százados feleségül vette Schlegel-Amerighi Mária-t, egy előkelő firenzei családból származó leányt és ebből a házasságból született Jenő. Pávai Vajna Béla rövid házasság után más nő iránt érzett vonalmától indítva elvált feleségétől Bécsben. Az asszony azután két fiával végleg visszaköltözött Olaszországba. A gyen-

¹ „Scrittori dell' Ottocento e del primo novecento.” Società Editrice Internazionale. Torino, 1929. 92—95. l.

géd érzelmű Jenő odaadó ragaszkodással csüggött magára maradt édesanyján. Atyjával csak később, anyja halála után ismerkedett meg, akkor is csak futólagos találkozás alkalmával.

Ilyen családi körülmények folytán és főképen az anyai környezetben lefolyt nevelkedésének hatása alatt Pávai Vajna Jenő teljesen olaszvá lett. Tanulmányait Firenzében a barnabita szerzetesrend „La Quercia” nevű kollégiumában végezte és egyrészt példás kötelességteljesítésével, másrészt kiváló tehetségével összes tanárainak elismerését kívánta. Tanulótársai is szerették és nagyrabecsülték egyenes jelleméért, nyíltságáért, vonzó modoráért.

Ugyancsak Firenzében végezte főiskolai tanulmányait és 1910-ben az ottani állami egyetemen doktori oklevelet is szerzett. Pávai Vajna Jenő már tanuló korában tanújelét adta írói tehetségének. Akkoriban munkatársa volt a Prezzolinitől szerkesztett firenzei „Voce” című folyóiratnak és egy másik „Azione” címűnek, amely Cesenában Cacciaquerra szerkesztésében jelent meg. Ezek a folyóiratok különösen szociális és külpolitikai tárgyú cikkeket közöltek. A mi Vajna Jenő ezenekben főképen a Balkán-félszigettel kapcsolatos kérdésekről írt.

Egyetemi tanulmányainak befejezése után Vajna egy ideig ugyanazon „La Quercia” nevű firenzei intézetben tanított, amelynek egykor maga is növendéke volt. Ebben az időben számos cikke és tanulmánya jelent meg a „Vita e Pensiero” néven megjelenő milánói szemlében.

1912-ben Pávai Vajna Jenő a klasszikus és olasz nyelvekre rendes tanári kinevezést nyert. Ugyanebben az évben feleségül vette Marini Mariát, egy Pescia-beli úri család leányát, akitől holdog házassátele alatt két fia született. Tanári hivatásának teljesítése mellett most még alaposabban foglalkozott kelet-európai és különösen balkáni problémákkal. Sőt eddigi elméleti tanulmányait a helyszínen szerzendő tapasztalásával is kiegészíteni óhajtotta; ezért, — meg, mint egykor Byron egy elnyomott nemzet függetlenségéért vívott harcaitól is fellelkésedve — 1911-ben Albániába utazott, onnan Montenegróba és résztvett a török elnyomás ellen guerilla harcban küzdő malisszorok oldalán, egy saját zászlóaljuk alatt harcoló „Garibaldi-féle expedíció” soraiban.

Mikor a török hatalom levette az albánok felkelését, Pávai Vajna visszatért hazájába és szerzett tapasztalatait 1911-ben *Albania che nasce* című könyvében adta ki.² E munkájában nagy elismeréssel beszélt az ottani nép rendkívüli vendégszeretetéről és egyéb jellemvonásairól. Megjósolta a még kezdetleges civilizációját, de bátor és jellemes albán nemzet függetlenségét és elkövetkező haladását. Élénk színekkel eseteli benne jellegzetes hagyományos életmódjukat, amely elszigetelt földrajzi fekvésükben is magyarázatát találja és meghatározó eseményeket mond el az albán anyák ritka hősiességéről is.

A világháború kitörése után Vajna nyomban visszatért a Balkán félszigetre és az 1914. év teljes nyári szünidejét ott töltötte, mint egy torinói lap tudósója. Az olasz hadüzenet megtörténtével bevonult hadi szolgálatra, de már két hónap múlva 1915. július 21-én 27 éves korában az alpesi vadászok soraiban a Karsztokban levő Monte Nero nevű hegyen elesett.

Pávai Vajna Jenőben a fenkölt lelkű ember és a ragyogó lollú író tökéletes harmoniában egyesült. Elvei, amiket ő példás életével, cselekedeteivel és beszédeivel vallott, írásából is ugyanolyan meggyőző erővel csendülnek ki. A derék barnabita atyák keze alatt nyert vallásos nevelése mélyen lelkébe gyökerezett. Megnyilatkozott szigorúan erkölcsös élet-

² Megjelent a *Giovane Europa* című politikai tanulmány-sorozatban.

módjában, amellyel kapcsolatban hirdette az ifjúnak a házassátelel megelőző kötelességszerű szüzességét. Vallásos lelkületéből fakadt a szenvedők és szűkölködők bajaival szemben tanúsított jótékonyága, továbbá a megértő elnézés, megbocsájtás mások bollaíránt.

Mint pedagógus, Förster elvei szerint működött; ő is azt hangoztatta, hogy a nevelésben a növendék jellemképzése a legfontosabb feladat, amit a tanító, a tanár személyes hatása tesz elsősorban lehetővé. Az iskola tehát nem elégedhetik meg egyszerűen ismeretek közlésével. Vajna valóban saját példájával is igazolta ezt a felfogását.

Mint szociológus az akkoriban létesült keresztény-demokratikus párt hívének vallotta magát. Ily álláspontból foglalkozott az ő idejében különösen időszerű égető kérdésekkel: a kivándorlás súlyos problémájával, a nő elnyomott alsóbbrendű helyzetével, főképen a délvideki parasztság körében. Ezen, eddig elhanyagolt rétegek műveltségének emelése érdekében sürgette népkönyvtárak alapítását; lelkére akarta kötni a falusi lelkészeknek, orvosoknak, sőt a falun nyaraló művelt városi lakosoknak is, hogy legyenek minél sűrűbben érintkezésben az egyszerű néppel, igyekezzenek az elmaradt lakosságot hasznos tanácsokkal és tanításokkal ellátni. Az ijeszítően megnövekedett kivándorlási mozgalom ellensúlyozása érdekében pedig közmunkák elrendelését követelte írásaiiban, melyek alkalmasak lehetnek arra, hogy a munkanélkülieket a haza följén visszatartsák. Pávai Vajna tehát már a világháború előtt rá mutatott olyan intézkedések és intézmények sürgős szükségére, amiket a háború után Itáliában a fasizmus valósított meg.

Mint publicista hangoztatta Vajna azt a meggyőződését, hogy Európát a nemzetek függetlensége és a demokrácia elvei alapján kell újjáalkotni.³ Eppen ez a fanatikus hite az elnyomott nemzetiségek felszabadításának szükségességében vitte őt magát is a cselekvés terére. „Kötelességem — írja egy barátjának — bebizonyítani nektek, hogy beszédeim nem üres szavak.”

Ugyanez a nemes, férfias gondolkodás árad ki leveleiből. Irálya tömör, de mindig világos és választékos. Calcaterra említett antológiája méltán adott helyet Pávai Vajna Jenőnek a kiváló modern olasz írók sorában; mint legjellegzetőbbet közli a „Hét halott” című, a lövészárokból küldött meghatározó írását, amelyben megéri és megjósolja közeli halálát a harcmezőn.

Pávai Vajna Jenő korai elhunyt súlyos veszteséget jelentett az olasz közéletre, irodalomra és iskolaügyre. A „L'Azione” című folyóirat külön emlékszámot adott ki derék munkatársáról, kiváló íróknak róla írt cikkeit.⁴ Sőt a *Nuova Antologia* 1915. évi szeptember, októberi száma: is kiemelte Pávai Vajna értékes működését. Azonkívül a firenzei „La Quercia” 1916. évkönyve is kegyeletos érzéssel emlékezik meg egykori jeles növendékéről.⁵

Mi magyarok is mélyen sajnálhatjuk hogy a vérünkben élő származó kiváló olasz író oly korán befejezte sokat ígért, nemes munkában eltöltött, rövid életét. Mélyen sajnálhatjuk azt is, hogy nem nyílt alkalma megismerni atyáinak földjét és nemzetét, amelynek értékeiből szintén jutott az ő nemes jellemének, az ő fényes tehetségének.

Dr. Márffy Oszkár

³ „La nostra politica estera.” *Vita ed educazione*.

⁴ Ezek közül keletből Callo Colcaterra is idéz *Antologia*-jában.

⁵ *Messaggero del Mugello* c. lap hasábjain pedig Francesco Nicolai tanár méltatta több ízben Pávai Vajna Jenő írói érdemeit. Azonkívül az én olasz nyelvű cikkem visszhangjaként („La Parola e il Libro” c. milánói folyóirat 1932. dec. számában) közölt megemlékezést ugyancsak az említett, Borgo San Lorenzo-ban megjelenő hetilap 1933. január 8-i száma.

K Ö N Y V S Z E M L E

G. Gălinescu: *Istoria literaturii române dela origini până în prezent*. (A román irodalom története kezdettől napjainkig). București, 1941. Fundația Regală pentru literatură și artă. 948. lap.

Nagy érdeklődéssel vettük kezünkbe D. Murărașu-nak némi csalódást keltő népszerű összefoglalása után (*Istoria literaturii rom.* ed. II. București, é. n. 1941. Cartea Rom.), amely nem volt korszerű már megjelenése pillanatában sem,¹ a nagy Eminescu-monográfia szerzőjének G. Gălinescu-nak összefoglaló művét, amely terjedelmével és szép kiállításával valóban arra van hivatva, hogy a románok „Bédier-Hazard”-ja legyen. Tudtuk, a szerző előbbi működése alapján, azt is, hogy ezúttal megint merész átértékelésben lesz részünk, a román irodalomtörténet egészének és részleteinek kissé talán impresszionista jellegű, de mindig érdekes és gondolat-keltő bemutatásában. C. művét a magyar irodalomtörténeírás szemszögéből nézve, olyasmit vártunk, aminő nálunk az utóbbi években Szerb Antal magyar irodalomtörténete volt, amely — bármennyit is támadták — mégis egy egész nemzedék irodalomszemléletét döntőleg befolyásolta. Örömmel állapítjuk meg, hogy várakozásunkban általában nem is csalódtunk: C. könyve, egyenlenségei ellenére is, egyéni irodalmi élményen alapuló, rokonszenves alkotás s egészen bizonyos, hogy jelentős esemény a román irodalomszemléletnek elvi szempontból kevésbé emelkedett történetében.

Mindjárt az előszó reakciót jelent az esztétikai szempontokat háttérbe szorító, túlságosan történeti jellegű eddigi felfogásmóddal szemben. C.-t csakis azon művek érdeklik, amelyek tudatosan történeti a művészi szép megvalósítására. Ezért szorítja háttérbe mind a régi krónika-irodalmat, mint a román tudományos irodalom kezdőeit. E felfogás természetesen folyik C.-nak ama tételéből,

¹ Murărașu művében túlságosan előtérbe léptek bizonyos nemzetnevelő célkitűzések (pl. a korszakolás terén), anélkül azonban, hogy a legújabb részlelkutatások felhasználása kísérte volna az általános felépítés alapvonalait. A magyar—román irodalmi vonatkozások tárgyalása különösen hézagos: S. Micu-Klein működése rendkívül felületesen van tárgyalva (144. kk. l.). Sincsi magyar forrásainak nyoma sincs (151. l.), Árgirus magyar széphistóriájának szerzője Gergej lett (159. l.) Gergelyi Albert helyett, szóba sem kerülnek Bogdan-Duică-nak E. Murgura vonatkozó értékes részlelkutatásai, stb.

hogy az irodalomtörténetet esztétikai értékek történetének tekinti („istoria literară este o istorie de valori” 6. l.) s helyeselhetjük is ezt annyiban, amennyiben eddig oly sokszor túlbecsült eszményeknek, pl. az „erdélyi iskola”-nak józanabb megítéléséhez vezet,² kissé Maioreșcu szellemében. Még abban is igazat adhatunk szerzőnknek, hogy a mellékes események áradatából ismét kiemeli az alkotó egyéniségeket s mindegyiknek — sokszor még harmad-, negyedrangsú íróknak is — külön-külön kis fejezeteket szentel. Meglepő azonban, hogy C. végeredményben ellensége a szellemtörténetnek is, s az alkotó egyéniség túlzott kiemelésével általában lebecsülni a kort, a hangulatot, a közműveltséget, amelyből egy-egy reprezentatív író ösztönzéseit merítette.

Ezen elveknek megfelelően a régi román irodalom tárgyalása aránylag rövid, mert C. többnyire nem találja meg benne az esztétikum hajtóerejét. Amit azonban feldolgoz, azt szellemesen és találóan jellemzi. Úgyesen tudja megragadni, egy-két szóval, a román nyelv idegen elemeinek művelődéstörténeti fontosságát is. Elismeri, hogy a legrégebbi magyar elemek „a megfigyelés gazdagodásával jártak” (12. l.) és ötletesen szól a fanarióta kor fennmaradt nyelvi emlékeiről is.³ Ónálló kultúrákat a régi kor gyér irodalmi termékeire vonatkozólag sajnos nem végzett; nem helyezte súlyt sem az egységes irodalmi nyelv kialakulására, sem Miron Costin műveltségének forrásaira, sőt néha úgy tesz, mintha az erudiciót és annak értékelését egészen feleslegesnek tartaná (mily gúnyosan szól pl. Nicolae Costin forrásanyagáról 26. l.). Sajnos gyakran beható analízis s főleg a kor keretében mozgó összevetések helyett pusztán önkényes utalásokat kapunk: ha a mulandóságról, mint Miron Costin

² C. szerint akármilyen magasszínvonalú volt is az erdélyi iskola működése, Maior Péter sohasem fogja érdekelni az irodalomtörténetet (6. l.). C. általában háttérbe szorítja az erdélyi román tollforgatók nacionalizmusát, mert őt — ellentétben Murărașu-val, — nem a „constiința națională” (nemzet tudat), hanem csupán a „constiința estetică” (esztétikai tudatosság) érdekli, (vö. 5. lap).

³ „A fanarióta kor görög elemei, amelyek majd minden esetben finoman humoros árnyalattal bírnak, a lelki túlfinomodást képviselik, a kulturális igényességet, a „préciosité”-t, az álokkodást, az „apelpisirea-t” (7. l.) Az utóbbi szó kb. *mélabút* jelent.

egyik kedvenc motívumáról szól, gondolata rögtön Volney felé cikázik (53. l.), s ha Cantemir kulcsregényéről, a híres *Istoria ieroglifică*-ról kell szólnia, a mű genezisének megvilágítása helyett csupán egy homályos utalást kapunk az állatposz leghíresebb középkori képviselőjére: a *Roman de Renard*-ra (44. l.). Ahol azonban C. eljut az esztétikum határmegyéjére, ott rögtön szabadabban mozog: felfedezi az ú. n. „címversek” fejlődéstörténeti fontosságát (53. l.) — bár nem utal hasonló megállapításainkra — és szépen értékeli a nagy zsoldánfordító, Dosoftei költői realizmusát, képeinek derű szemléletességét.⁴ Kissé problematikusabb C. szemléletmódja akkor, amikor a román lélek „mitoszairól” kell szólnia; nem hisszük ugyanis, hogy *Traian és Dochia*, *Miorita*, *Manole mester* és a ... *Sburătorul*⁵ egyazon síkra állíthatók, hiszen mindegyik más-más korban és más-más környezetben keletkezett (61. kk. l.). Az tagadhatatlan, hogy a népköltészet tárgyalása nem rekeszhető ki a régi irodalom köréből, hiszen egyes népi termékek kikristályosodása feltétlenül egyidős legalább is a román nyelvű írásbeliség első felének megnyilatkozásaival, azonban nagyon óvatossá kell lennünk minden efféle visszavetítési kísérlettel kapcsolatban, tekintettel a népi szövegek első lejegyzésének aránylag igen recens voltára ...

Némileg a régi irodalom tárgyalásának módszereivel nyúl C. a XVIII. és XIX. század fordulójának jelenségeihez is. A latinos trüfist kissé túl röviden intézi el, de ez már szerzőnk elveiből folyik. Örvendünk azonban Maior ál-etimológiáiról alkotott lesújtó véleményének (pl. „*birăul ungurese e un vir magnus*”, 89. l.) Meglepő viszont, hogy C. semmit se mond V. Aaron latin elégiáiról és nem veszi figyelembe a Tiganiada kapcsolatait Árgirus meséjével (77—8. l.). Jó a moldvai szellemi újjá születés tárgyalása, bár itt-ott C. nem

⁴ C. szerint Dosofteinél, a XVII. századi zsoldáríró metropolitánál „megvan a nyelv mézédés áradása, a mondatnak sűrű folyadékra emlékeztető tömörsége, a szónak az az anyagszerűsége, amely illatot ad az elvont szomorúságoknak is” (55. l.). Mindez — bármennyire szubjektív benyomás — bizonyos mértékben igaz lehet, viszont közelebbi elemzést kívánna, vajjon csakugyan eljutott-e az ortodox püspökhöz — talán a latin himnológia közvetítésével — „az olasz misztikusok szent vidámsága” (hilaritatea sfântă a misticilor italieni, ú. o.)

⁵ A falusi lányokat megejtő lidere mítosza. Csak a XIX. század elején bukkan föl.

egyszer ellentétbe kerül máshol tett megállapításaival.⁶

Lassan megváltozik a kép, s ezzel C. módszere is, mihelyt a romantika köréhez jutunk. „Cântăreții Ruinei”, „Damații. Messianicii utopici”, ilyen hangzatos néven vonultatja el C. szemünk előtt e kor íróit, nem egyszer kissé felnagyítva arányaikat és fontosságukat. Igen helyes a romköltészettel kapcsolatban a Delille-hatások kihangsúlyozása s röviddel később pompás — az előszó egyéniség-kultusza ellenére — nemcsak Heliade portréja, de Heliade korának jellemzése is (133. kk. l.). Kissé lapidáris viszont a „Mihaiida” bemutatása, de C. jól veszi észre, hogyan rétegeződik rá a tassoi alap gondolatra Voltaire Henriade-jának hatása (143. l.). A különböző nyugati hatások egymásratorlódásának — ami a román szellemi életben megnyilvánuló nagy késésnek s a hirtelen fellépő kultúrzsomjnak egyenes következménye — C. számos más példáját is adja: angol hatásokat sejt Alexandrescunáé, és a híres „Satiro spiritului meu”-ban felfedezi, hogy a boileau-i alapötön egyszerre „musset-i csevegésbe” csap át (153. l.).

A romantika tipikus alakjainak tárgyalása általában színes és megkapó: meglepő azonban, hogy hiányzik Negruzzi Hugo-fordításainak méltatása. Bolintineanunál C. erős német hatásokat nyomoz (Uhland, Bürger, stb.), anélkül azonban, hogy utalna Bolintineanu esetleges német nyelvtudásának és német irodalmi ismereteinek kialakulására. Örvendetes Bolintineanu versművészetének beható méltatása (S. 299.) Itt kap helyet Muresan is, akiről C. két találó megjegyzést tesz: az egyik az, hogy a *Răsunet*, a *Talpa magyar* román mása, teljes homályba borította Muresan költészetének minden egyéb termékét, a másik pedig az, hogy Muresan prófétai lendületétől egyenes út vezet Goga felé. Kár, hogy az összekötő kapesot Vulcan bihari körének Muresan-kultuszát C. egyáltalában nem méltatta figyelemre.

Érdekesnek tartjuk Alexandri méltatását is, habár szerelmi lírájának kategorikus elítélése kissé egyoldalúan hat. C.-nak is tetszik viszont Alexandri pom-

pás afrikai naplója, a legjobb román útleírások egyike. Sajnos ezúttal nincs időnk arra, hogy vitába szálljunk C.-nak Alexandriira vonatkozó végkonklúziójával, amely szerint költőnk jelentősége abban állna, hogy szintézist teremtett kelet és nyugat között. Nem vonjuk ugyan kétségbe azt a lényt, hogy Alexandri ezen szintézis megteremtésére törekedett, de bizonyosnak látszik, hogy a nagy feladatot nem oldotta meg. Keleti és nyugati vonások harmónikus és művészi összeolvastása az egész XIX. században a románoknál csak egyetlen nagy alkotónak sikerült: Eminescunak, s halála után éppen azért tört egymás ellen a nyugatias szimbolizmus és a keleties, hagyománytisztelő „sámánatorizmus”, mert Eminescu nagy szintézise, melyet csak egyénisége tartott össze, ismét alkotóelemeire hullott szét.

C.-nak tagadhatatlanul épp olyan kedvenc kutatási területe a romantika, mint magyar pendant-jának, Szerb Antalnak. Kissé bizonytalanabban mozog viszont a klasszicizmusra törő jelenségek területén s a maga impulzív, impresszionista lelkületének antipólusát, a „sub specie aeternitatis” dolgozó, örök esztétikai eszményekre tekintő kritikust, Maiorescut ezen alapvető temperamentumbeli különbségek miatt sajnos alig képes megérteni. Túlozza Maiorescu paraszti eredetének fontosságát s az ellentétet az egyszerű brassói oláhgyerek s a bécsi Theresianum főrangú világa között. Túlozza Maiorescu kultúrájának rendszertelenségét is, esztétikai forrásainak elavultságát, „lelki szegénységét” (!), kritikai fogékonyságának korlátoltságát (!) s végül azt a legsúlyosabb vádat sújt rá, hogy — sohasem olvasta Baudelaire-t (S. 357.). Ezen vád mindenekelőtt filológiai pontossággal igazolandó, egyébként azonban — még ha igaznak bizonyulna is — akkor sem nyomna sokat a latban, hiszen pl. Gyulai Pál — aki „mutatis mutandis” Maiorescu magyar ellenlábasa volt — sem nevezhető éppen „Baudelaire-rajongó”-nak s azért mégis korának legcíválóbb kritikusa lehetett. Hogy Maiorescuban túltengett az intellektuális elem, az bizonyos, de tagadhatatlan, hogy az ő józansága nélkül a román szellemi élet még jobban eltévedt volna romantikus nemzeti ábrándjainak útvesztőjében. Maga C. tudhatja legjobban, hogy még az ő — román szempontból sohasem tekinthető romboló — megállapításai sem születhettek volna meg Maiorescu nélkül.

Természetesen sokkal jobb az Eminescunak szentelt fejezet, bár meglepő, egyes pontokon mennyire ragaszkodik C. Eminescu-monografiájának „hypo-

thèse gratuite”-jeihez. Készséges örömmel elismerjük ugyan, hogy Eminescunak ifjúkori drámai tervei a legnagyobb fontossággal bírnak a költő lelki fejlődésének megismerése szempontjából, s hogy a posthumus versekkel is kell egészítenünk a Maiorescu-féle klasszikus kiadás nyomán kialakult, kissé szűk képet, azt azonban most sem hisszük el, hogy Eminescu szerelmi élményéből hiányzik minden misztikus elem s hogy nála a szerelem differenciálatlan, paraszti természetességgel nyilvánul meg, egyenesen „more ferarum” (S. 414.). Nem tudjuk, miért ragaszkodik annyira C. eléhez az agresszívnek képzelt, feltélenül reális életörömökre vágyó Eminescu-eszményhez, holott feltevéseit egy C. által alighanem nagyrabecsült módszer, a pszichoanalízis sem erősíti meg; e tekintetben elég C. Vlad kutatásaira utalnunk.⁷ Bevalljuk, nekünk mindig az volt a benyomásunk, hogy Eminescu szerelmi lírájának pszichológiai rugóját inkább egy folyton meg-megújuló izgalomban élő, de ki nem elégtül erotikus fantázia alkotja. Persze az is „hypothesis gratuite”, mintha Eminescu azért ábrándult volna ki a társaságbeli nőktől, mert eltértek a szerelem igazi céljától: a termékenységétől (414. l.). Mindezen önkényes állítások ellenére igen jó a *S' a dus amorul* elemzése, örömmel vesszük a *Mai am un singur dor* összevetését a *Mioriță*-val, kissé sajnáljuk viszont a *Luceafărul* problémáinak túl rövid elintézését (418. l.), Eminescu kettős — román és európai — kultúrájának elsikkadását, valamint sok-sok stilisztikai és nyelvi problémának teljes mellőzését. C. jóformán mellőzi mindazon kérdéseket, amelyet D. Caracostea *Arta cuvântului la Eminescu* c. művében helyesen vetett fel s jórészt megnyugtatóan oldott meg. Inkább szugesztív erejű, mint tudományosan igazolható C.-nak Eminescura vonatkozó végkonklúziója, ahol — bizonyos homályos „Wahlverwandschaft” alapján: Goethe, Lamartine, Vigny, Keats és Hölderlin neve bukkan fel. C. Eminescu lényegét a *Luceafărul*-mitoszban ismeri fel s az ahhoz fűződő kozmikus távlatokban, s valószínűvé tudja tenni, hogy a *Luceafărul*-nak *Hyperion* neve egyenesen Hölderlintől származik.

Érdekes C. viszonya ama írókhoz, akik Eminescu és a szorosabb értelemben vett modern irodalom között állnak. Macedonski egyéniségét, excentrikus pózait, de egyenlenségei között felvillanó nagy értékeit szemléletesen mutatja be s útnak számít az a megállapítása, hogy Macedonskinak nem volt

⁷ C. Vlad: *Mihail Eminescu*. Studiu psihanalitic. Cluj, 1932.

⁶ Asachiról pl. így ír: „Meglepő, hogy Petrarca nosztalgiaja a dunai tájon mennyire eminescu-i hangzatokat ad” (99. l.). Másutt viszont Eminescu irodalmi előzményeiről így nyilatkozik: „Bármennyit is tanulmányozzuk a költőjei költészetét és a közzelmelet Romániában 1871 előtt, „eminescianizmus”-nak semmi nyomát sem találjuk. Az „eminescianizmus” Eminescu alkotása.” (7. l.)

mély, tösgyökeresen román nyelvérzéke (464. l.) Coşbucot szintén szépen méltatja, bár kétes, vajjon lelki fejlődésében valóban törést idézett-e elő az a „dandysm maghiar“, amellyel állítólag a kolozsvári egyetemen ismerkedett meg. Sajnos teljesen mellőzi Iosif Petőfi-fordításait, viszont kiemeli, hogy állítólag Iosifot magyar tanárai „szőrös nyelvű haza áruló“-nak (sic!) nevezték. Igazán meglepő, hogy vannak egyes sovíniszta túlzások, amelyekben még a tiszta esztétizmus hívei is egyetértenek a hagyományos irodalomtörténet oldalvágásaival...⁸ Azt is sajnáljuk, hogy Goga magyar gyökereinek bemutatása sem eléggé objektív; C.-t alighanem Gogának kevéssel halála előtt tett önéletrajzi vallomásai tévesztették meg, bár azokra a konkrét tények sok tekintetben rácsófolnak.⁹ Azt viszont el kell ismernünk — s ezt elismerte már Maiorescu is, — hogy Gogának sikerült a hazafias pátoszt tiszta lírává eszményíteni, s az iránt sincsen kétség, hogy Goga költészete azért nehezen kommentálható, mert „messze a szavakon túl, mindig valami különös, megrázó varázst fedezünk fel“ (536. l.).

Sajnos, nincs helyünk és terünk arra, hogy részletesen szóljunk hozzá C. nagy művének legfrissebb, legrésze-tesebb szakaszához: a mai román irodalom tárgyalásához. Valójában pedig itt revelálódik a legjobban szerzőnk gyors, sőt néha túlgyors ítéloképessége, szellemessége, nagy kritikai kultúrája és szinte páratlanul széles tájékozottsága. Az anyagnak ez az óriási bősége helyenként egyenesen veszedelmmé válik: néhol meglepő, aránylag kis egységek is részletes tárgyalásban részesülnek. Ha viszont C. ennyi figyelemben részesíti saját korá íróit, miért súlyosítja egyetlen — meglehetősen megvélő tónusú — félmondatba Maria Cunţant, aki pedig nem egy idillikus versével Coşbuc közvetlen előfutárjának látszik?¹⁰ Általában feltűnő, mily tartózkodóak mindig Kárpátokon túli szerzők erdélyi irodalmi jelenségekkel és íróegységekkel szemben, s aligha tévedünk, ha ebben a románlaktá vidé-

⁸ Hasonló eljárás a Caracostea-é is, aki egyik legfrissebb tanulmányában kitér a *Meşterul Manole*-téma magyar változatára, *Körmives Kelemen-re*, s a magyar néphalladától minden költői értéket megtagad, noha azt csak — német fordításban ismeri (Revis'ta Fundaţiilor Reg. 1942. Február).

⁹ Vö. Gáldi L.: *Goga pesti évei és a Lucafáru*. Egyet. Phil. Közöny, 1940.

¹⁰ „M. Cunţant költészetét „poezie inactuală şi simplistă“-nak nevezi (566. lap.).

kek lappangó, de folyton fel-felbukkanó antagonizmusának újabb bizonyítékát látjuk.

Annai mindenesetre kétségtelen, hogy C. helyesen jár el, amikor könyvének modern részében sok eredeti szöveget idézett, s ezzel az antológia-szerű tárgyalásmóddal mintegy az olvasóra bízta a végleges vélemény kialakítását. Egy-egy irányító megjegyzés a figyelmet így is többnyire a helyes útra tereli.¹¹ Veszélyesebb viszont egy-egy mérszebb kategórizálási kísérlet: pl. kissé önkényesnek találhatjuk, hogy Arghezi, Botez, Maniu, Topîrceanu, C. Baltazar, Cotruş, tehát hat igen különböző költői temperamentum egyaránt „modernist“ s e vegyes csoporttal szembenállnak a „hagyománytisztelők“ (ortodoxísta, traditionalista) Pillat, Fundoianu, Voronca, Crainic, Blaga... Pillat parnasszista-szimbolista kezdetei nem inkább az első csoport felé utalnak s Coiruşnak talán lenne némi köze a második csoport-hoz is?

A részletekből csak egy-két ízelítőt.

Túlzottnak találjuk Iorga merev elítélését („mikor în ficcare activitate în parte...“ (542. l.) nem értjük, miért nézi C. az egész „sámánatorizmus“-t egy olyan, aránylag csekély fontosságú kritikus szemszögéből, aminő „intelligentul evreu H. Sanielevici“ (569. l.). Nem hiszük, hogy Iorga eszménye feltétlenül a részesség, a durva harciasság s a házasságtörés (!) lett volna, s azt sem tarthatjuk igaznak, hogy ezen gondolatok képezték volna az egész „sámánatorizmus“ eszmei alapját. Viszont igyelemreméltó a következő megállapítás: „A román irodalomnak... sohasem volt kapcsolata az igazán nagy francia irodalommal“ (605. l.). A magyar—román irodalmi kapcsolatok elemzése nemrégén hasonló következtetéshez vezetett: a magyar irodalom eszései közül egyedül Petőfi-tárult fel a románok előtt „az is elkésvé és töredékesen.

Az utolsó fejezet (Specificul naţional), őszintén szólva, nem egészen áll összhangban az előzményekkel. C. ugyanis ahelyett, hogy a román irodalom fejlődésének sajátos, a maga nemében egyedülálló jellegét a román művelődés történeli rétegződésével hozná kapcsolatba, egyszerre kódös fajti teóriákba téved s az ősi, pásztori milő után sóvárgó „géta“-réteget (amelynek legkiválóbb képviselői szerinte Eminescu, Maiorescu —, Creangă, Coşbuc, Goga, Rebreanu, Sadoveanu és — Blaga (886. l.) szembeállítja a jöve-

¹¹ Pl. amikor C. Minulescut így jellemzi: „poet al sentimentalismului semiserio“ (615. l.).

vények lelki alkafával. Így görögös, epikureista vonásokat fedez fel Alexandriában, Caragiale-t pedig egyenesen a román faj „alsó szélére“ helyezi, mert szerinte trák-hellén fajú balkáni ember („e un balcanic traco-elin“, 887. l.) Macedonski is tráknak tartja, görögös-ség nélkül, szlávus vonásokkal. Végül pedig — véleményünk szerint némi túlzással — kiemeli a románság életében fontos szerephez jutott zsidók működését: C. szerint ezen utóbbiak egyensúlyozzák ki a hagyományok megmerevedését, a túlzott konvencionálizmust, másrészt pedig beolvadási készségük révén ugyancsak ők tudatosítják és frissítik fel a román multnak elfeledett mozzanatait (C. szerint ez magyarázná a zsidó származású román filológusok kiváló történeli érzékét).

Az irodalmi fejlődésnek s általában a szellemi életnek ezen egész átértékelésével szemben egyelőre talán helyes tartózkodó álláspontra helyezkednünk: a jövő fejlődés fogja majd megmutatni, vajjon a románságnak valóban sikerül-e feléleszteni magában azt a „géta“ örökséget, amelyre C. véleménye szerint keleten ugyanazon szerep vár, mint nyugaton a gall szellemre. „A gall és brit szellemnek — mondja könyve utolsó lapján — itt a géta szellem kell, hogy megfeleljen. Mert ne feledjük, hogy Trajanus oszlopán mi, dákok (!) bilincsben vagyunk“ (888. l.). Vajjon mi más lehet ezen melankólikus végakord, mint meglehetősen nyílt szembefordulás a románság latin lelkiségének több mint másfél-százados mítoszával?

Gáldi László

SÁNTHA ALAJOS: BUKOVINAI MAGYAROK. (Kolozsvár, 1942. A szerző kiadása.)

Sántha Alajos közel 200 oldalos könyve a bukovinai magyarok regényes történetéről szól. A történet „Csíksország sirlalmával“ kezdődik és az 1941-ik esztendő májusában és júniusában végbement „hazatérés“ végződik. A szerző, aki maga is bukovinai (is)ensegítsi származású, aggodó szeretettel kíséri végig a bukovinai magyarokat szenvedésekkel teli életük útján. A szegénység és jogtiprás miatt kivándorlásra kényszerült székelység útja Moldván keresztül vezetett Bukovinába. A kivándorlás okait és körülményeit részletesen feltárta a történetírás, levésbb ismerős azonosban a moldvai (etelközi) tartózkodás közel negyedszázados története (1764—1786). Ezért különösen értékes Sántha Alajos munkájának az a fejezete, amely a kivándorolt székelység moldvai történetével foglalkozik. A szerző az eddig főként gyér adatok segítségével az „etelközi pihenő“ folyamatos történetét igyekszik az olvasó elé tárni. A történeti leírás természetesen nem lehet tökéletes, hiszen erre az időszakra vonatkozóan komoly és eredményes történeli vizsgálatot még senki sem folytatott. A bukovinai magyat

falvak alapításának részletes történeti leírása után a falvakban elhelyezkedett lakosság beisé életét ismerjük meg Sántha Alajos mindvégig érdekes, hű leírása során. Igen sok új adat lát napvilágot azokban a fejezetekben, amelyek a bukovinai magyarság művelődési és gazdasági küzdelmeinek, a hőselkü bukovinai papok munkájának, a robot ellen folytatott belső mozgalmaknak, a többször megismétlődő „szükségnek” (éhségnak), a pusztító kolera-járványoknak a bukovinai magyarok katonáskodásának és világhájarásának történetét adják elő. Igen értékes a bukovinai és moldvai gazdasági viszonyok összehasonlítása, valamint a gazdaságtörténeti háttérben megjelenő színes rajz a bukovinai magyarok társadalmi életéről.

Külön fejezetet szentel a szerző az 1833-ik évi hazatelepítés ismeretének. Szórványos hazatéréssel 1833 előtt is találkozunk, még inkább azután, de az 1833-ban lezajlott „kirajzás” — „magyar mentés” — az államvezetéstől és a honj társadalomtól egyaránt támogatott egyetlen olyan telepítési kísérlet volt, amely nagyobb tömegeket (közel 4000 embert) mozditott meg és így — főként tanulmányai miatt — sokkal részletesebb leírást érdemelt volna. (Az 1833-ik évi telepítés történetét „Csángó-láz” címen, folytatásos cikkeken megírtam az „Egyedül vagyunk” című társadalompolitikai lap 1940. évfolyamának 6. s. köv. 4. számában.) Részletes ismertetést kapunk Sántha Alajostól a Szent László Társulat működéséről is — mind a 1833-ik évi telepítéssel, mind a bukovinai magyarok lelki gondozásával kapcsolatban. Érihetetlen azonban, hogy a szerző egyetlen szót sem említ a Csángó-Magyar Egyesületről, amely pedig elsősorban a bukovinai magyarság támogatására és hazatelepítésük lebonyolítására alakult. Ismeretes, hogy a Csángó-Magyar Egyesület vezetői (Odescalchy Artur herceg, Somssich Pál és többen) voltak a sikertelen telepítés jóakaratói megszervezői. Rendkívül élénk és színes képekben tárul elénk a könyv további lapjain a bukovinai magyarság élet-története a végleges visszatérésig: az 1941-ik évi hácskai hazatelepítésig. A könyv Függelékében igen értékes forrásmagyat ad közre a szerző. Sántha Alajos könyvét végül néhány bukovinai kép és a bukovinai magyarság történetére vonatkozó művek felsorolása egészíti ki.

Sántha Alajos munkája általában gondos körültekintéssel és értékes történetírói készségről tesz tanúságot: sok új adatot közöl, eddig ismeretlen összefüggéseket tár fel, a bukovinai szájhagyomány történetírói értékelésével és okos felhasználásával pedig történeti munkája megírása során egészen újszerű módszert követ.

Mindszenti Béla

GÁLDI LÁSZLÓ: MAGYAR—ROMÁN SZELLEMI KAPCSOLATOK. Kincsestár, a Magyar Szemle Társaság kis könyvtára, Budapest, 1942.

Gáldi László, a magyar—román szellemi kapcsolatok egyik legkiválóbb, legteljesebb és legreálisabb kutatója valóban szolgálatot teljesített ennek a kis kézikönyvnek a megírásával. Ez a könyv összegezés azoknak a tanulmányoknak és köteteknek, amelyek a magyar—román szellemi kapcsolatokról évek során át megjelentek s Gáldi a tárgyilagos tudós

tiszta és nyugodt szemszögéből, élvezetes, könnyed előadásban mutatja be ezeknek a kapcsolatoknak kiindulását és fejlődését, egyrészt a román küldetésüket hámozza meg a romantika évszázadokon át ráarakódott héjjától, másrészt a magyar közönség felé is ugyanilyen tárgyilagosan mutatja be a román szellemi élet elindulását és fejlődését, a román nemzeti öntudat kialakulását. Meggyőző érvekkel és bizonyítékokkal igazolja, hogy a románság Magyarország közvetítésével illeszkedett bele a középkor európai társadalmi rendjébe s a népi nyelv egységének gondolatával is a Magyarországról feléjük áramló protestantizmus ajándékozta meg őket. A „római eredet” gondolatával is a humanista rajongás ajándékozta meg a románokat s ennek a rajongásnak a rózsaszínű köde csak 1770 után kezd oszladozni, amidőn tudományos bizonyítékok alapján Sulzer kimondotta a tételt, hogy a román nép nem Erdélyben keletkezett, hanem a Balkán-félszigeten. A románok persze továbbra is ragaszkodtak a magyar humanisták felfogásához és igyekeztek ellenbizonyítékokat szerezni. A román tudatos szépirodalmi törekvések is magyar hatásra indultak meg s erre vonatkozólag a bizonyítékok és meggyőző érvek egész sorát sorolja fel Gáldi. Ez a magyar hatás évszázadokon keresztül tartott s még Goga Oktáviánnál is kimutatható, csak a legutóbbi évtizedekben halványult el, úgyhogy az erdélyi magyar irodalom hatása a románságra már ugyiszólván semmi. De túl ezen, Gáldi megállapítja, hogy a filozófiai érdeklődés első csirái is magyar hatásra keletkeztek a románoknál.

Mindezeket a megállapításokat Gáldi László tárgyilagosan, sőt a románság szellemi élete iránti őszinte érdeklődéssel teszi, amelynek alapja a teljes ismeret és szeretet. Annyi bizonyos, hogy mind magyar, mind román részen szükség van arra, hogy azt a rózsaszínű ködöt, amelyet a római eredettudat árasztott magából, eloszlassák s ilyen törekvések még reális román részen is megnyilvánultak. A magyar—román szellemi kapcsolatok évszázadosak s kár, hogy a nacionalizmus politikája a legutóbbi századokban, sőt erőteljesebben az utóbbi évtizedekben ezeket a kapcsolatokat meglazította. Gáldi hisz abban, hogy a mostani helyzet új korszakot jelent a magyar—román szellemi kapcsolatok történetében és hisz, hogy az ismeretek helyes beállítás mellett visszhangot fognak kelteni az ifjú szívekben. Ettől függ az, hogy a magyar—román szellemi kapcsolatok a jövőben milyen irányt fognak venni. Mi reméljük, hogy Gáldi reálisan őszinte, de szeretettől áthatott, megértő könyve is ebben az irányban fog hatni mindkét oldalon.

Csuka Zoltán

DR. KISS ÁRPÁD: MAI MAGYAR NEVELÉS. Debreceni Könyvek kiadása, 1943.

A magyar tudományosság talán ehol sem olyan mély és termékeny, mint a neveléstudományok területén. Új életfelfogás megszűnésén állunk, a holnapot keressük minden téren, érthető hát, ha a holnap hivatott szolgája, a nevelő, kitér a kibontakozás irányát: Milyen legyen a mai magyar nevelés?... Milyen legyen a jövőndő magyar nevelés?...

Dr. Kiss Árpád debreceni gyakorló gimn. tanár ebben a könyvben összefoglaló ké-

pet ad az olvasónak a mai magyar nevelés egészéről. Kiindulópontja társadalmi, így az iskolát, mint intézményt s a nevelést, mint alakító folyamatot; egységes társadalmi funkcióknak látja. A tanuló a társadalomból kerül az iskolába s iskola után oda tér vissza; ezért a külső nagy társadalom és az iskolai kisebb társadalma között sokkal inkább ki kell építenünk a kapcsolatot, mint eddig tettük.

Éles bíráló szemmel rámutat a szelekció, az egészséges értékkiválogatás nehézségeire, az ifjú lélek egyénenkénti sajátosságainak a megismerésére, a magyarságtudat egyéni nevelésének, a politikai nemzetnevelésnek a problémáira. Itt látja az ember, hogy mennyivel szerencsésebb az, ha hivatott nevelő szól hozzá a nemzetnevelés súlyos kérdéseivel s nem fró, vagy újságíró, mert hiszen a pedagógus a múlt és jelen konkrét ismeretéből kifolyólag nevelői felelősségének a tudatában sokkal alaposabban és sokoldalúbban láthatja meg a problémát.

Igen érdekesek azok a fejezetek, amelyekben a szerző a tanári rend kialakulását, külföldi és hazai fejlődését, társadalmi helyzetét, az anyagi és a társadalmi helyzet javulásáért és érvényesüléséért vívott harcát mutatja be. Ezzel a problémával érdemes volna külön is foglalkozni, mert csak a szakmabeliek ismerik a „saját bőrükön”, a széles magyar közvélemény még ma sem méltányolja értékének és nemzetnevelő jelentőségének megfelelőleg a nevelői hivatás szerény és alázatos szolgáit.

Igen gazdag modern neveléstudományi irodalmunknak feltétlen értékgyarapodását jelent ez a könyv. Egyes meglátásait, különösen amelyek bíráló jellegűek, jó volna tovább boncolgatni, mert éppen erer az őszinte, jóindulatú, segítősándékú kritikai magatartásra van szükségünk ahhoz, hogy mindjobban duzzadó pedagógiai irodalmunk berkeiben megélessük a fáktól az erdőt: azt a jövőndő nemzedéket, amelynek a korszerű felnevelése és megtartása a legmagyarabb feladat számunkra.

Kordás Ferenc

MÁTHÉ ELEK: AZ ISMERETLEN AMERIKAI MAGYARSÁG. (Különlenyomat a „Magyarságtudomány” I. évfolyamából.)

Folyóiratunk kezdettől fogva figyelemmel kíséri az öt világrészbe szétszóródott magyarság életét. Örömmel regisztráljuk, hogy kezdésünk másutt is követésre talál. A budapesti tudományegyetem Magyarságtudományi Intézete kiadványaiban egyre többször olvashatunk tanulmányokat az óhazából elkerült testvérekről. Az Intézet folyóiratának 4. számában Máthé Elek dr. a kiskunházi református parochia nagy tudású és világlátott lelkésze számol be érdekesen és alapos elmélyüléssel az amerikai magyarság viszonyairól, amelyről sajnos még mindig keveset tudunk. Bevezetőben számot vetve az amerikai magyarság tömegeiről, osztja azt a nézetet, hogy nem lehet mállós lélekszámról beszélni, hiszen — szerencsénk — annak idején a kivándorlók között nemesek magyarok, hanem nagy számmal voltak nem-magyar anyanyelvű nemzetiségűek is. Majd ismerteti a századfordulónak idején a kivándorlottság szemben kialakult áthoni közönyt, amely legfeljebb egy-egy nemzeti zászlónak kijuttatása kapcsán vélte megoldottnak az elszakadtakkal szemben tanúsítandó nemzeti kötelességet. Elisme-

rően szól a világháború utáni mozgalmakról, különösen a Magyarok Világkongresszusára két üléséről, de megállapítja, hogy bizony mind a két alkalommal elkéstem: érdemi kapcsolatokat nem sikerült kiépíteni az óhaza és az amerikai magyar telepek között. József tisztánlátással vallja, hogy déliabot kergetnek azok, akik azt hiszik, hogy az amerikai magyarságot a maga 600.000-es lélekszámával teljes egészében vissza lehetne telepíteni. Legfeljebb 4-5%, vagyis mintegy 25-30.000 ember lehet az, akire számítani lehet, hogy kedvező körülmények alakulása esetén visszatérne. Nemzeti feladatunk nem is a hazatelepítés erőszakolásában, hanem abban kell, hogy álljon, hogy az ú. n. második nemzedéket magyarságban megerősítsük. Ez a második nemzedék már inkább jobban és szívesebben beszél az angol nyelvet, mint a magyart és ha — írja Máthé Elek — az első nemzedékből amerikai magyarságot egész tömegében hazatudók telepíteni, a magyarul hiányosan vagy sehogyan sem beszélő második nemzedékből nyomtalanul elvesznének az egyetemes magyarság szempontjából. Ha nem is lehetünk ezekben az időkben e ténnyel tetteket tényező, mégis elő kell készülnünk, hogy a kintmaradókat a magyarság egyetemes közösségében mindaddig megtarthassuk, ameddig ez a megmaradás emberileg lehetséges. Osztjuk nézetet: a Magyarok Világszövetségére nagy feladatok várnak.

SZITNYAI ZOLTÁN: MILKA (Az Aethnaem kiadása, Budapest, 1943.)

Egy házában többféle nemzetiség: együttélés és béke vagy elzárkózás és elkeseredés, ez a nagy kérdés, amely korszakokként újra és újra felvetődik, míg az emberiség szekeré kátyukon keresztül vergődik előre. Szitnyai Zoltán új regénye is ezt a kérdést veti fel. Egy szlovák erdőmérnök és magyar asszony házassága indul el még a boldog békekorok szakaiban, hogy a „csehszlovák” világ idején szinte lehetetlennek tűnjék s inné; az új nemzedékben fordítva történik a dolog, a szlováknak született leány magyar férfibe lesz szerelmes és a kérdés boldog szerelemben oldódik meg. Ez van lényegileg Szitnyai Zoltán regényében s mögötte a csehszlovák világ korszaka, az a világé, amikor a csehek igyekeztek a maguk elképzelését megvalósítani a szép kárpáti tájakon, de a szlovák lélekig nem találtak el.

Nem az irodalmi nagygényűség könyve ez a regény, Szitnyai Zoltán egyszerű eszközökkel igyekszik mesét mondani és a mesében lefelelni a nagy tanulságot; a két nép egymásrautaltságának és minden ellenében túl is egymásra találásának szeréves tanulságát. A regény a közönség legszélesebb rétegeihez szól s hangszerelése is ennek készült, a sorok között sokszor hírlapi közhelyeket találunk, de mindjárt le kell szögezni, hogy a szeretet és a jóakarát közhelyeit, amelyeket százszor elismételni nem árt, főleg olyankor, amikor a gyűlölet és rosszakarat százszor elismételni közhelyeit verklázi be a gonoszság az úgynevezett köztudatba. Szitnyai egyszerűen, becsületes eszközökkel dolgozik, amikor regényt ír, a eslekmény is így gördül és így jut el a megoldásig, amely mindenkit kielégíthet; a „happy andig”, így nevezték ezt legalább is még pár év előtt. És közben sok olyasmit mon-

dat el szereplőivel, amit ennek a földnek minden népe jól megjegyezhet magának s nem ismételtet eléggé, így például azt, ami a véglegény Gábor az eddig szlovák nacionalista elfogultsággal fűtött, de a szeretet felismeréséig eljutott Stefánnak. Milka testvérbarátnak mond: „Gyűlölettel még soha semmit sem lehetett elrendezni az életben.” Igen, ebben igazat adunk a regény főhősének, amint hogy igazat adunk a regény írójának is, hogy ezt a regényt így, egyszerű, de becsületes eszközökkel megírta. Ezt a témát ma nem lehet eléggé perfraktálni tanulmányban, versben, regényben. Ezért örvendünk Szitnyai Zoltán tisztá és kedves regényének, amely olyan mint egy harmatos, egyszerű kárpáti reggel.

Csuka Zoltán

DR. FRANZ RONNEBERGER: VOLK UND FÜHRUNG IN SÜDOSTEUROPA. (Nép és vezetés Délkelet Európában. — Sonderdruck aus der Grenzboten, Pressburg, 1942, 76 oldal.)

A szerző, a Völkischer Beobachter munkatársa, a pozsonyi Gernzboten múltévi számaiban frott tanulmányait foglalta össze ebben a kötetben. A délkelet európai államok problémáival foglalkozik elsősorban a vezetőréteg és a nép viszonyának figyelembevételével. Az 1940. évi francia összeomlás Európaszerte a közérdeklődés előterébe helyezte az egyes országok vezetőinek felelősségét. A tanulmány szerzője szerint elsősorban a parlamentáris musnak és a demokráciának volt köszönhető, hogy Franciaországban nem tudott kialakulni az új vezetőréteg, amely megakadályozhatta volna a drámai összeomlást. Ronneberger a délkelet európai államok között Magyarországnak is élénk figyelmet szentel és nagy megértéssel vázolja a magyarországi viszonyokat. A magyar vezetőrétegben kétféle tagozódást lát (főnemesség és dzsentri) s ideológiájukat nem hajlandó a liberalizmusnak és a konzervativizmusnak a vállalásában látni, hanem — mint mondja — ez a polgári ideológia e rétegeknek csak a hatalom megtartására volt jó. Meglepi, hogy a szerző — a parlamentáris mus ellenzője — mentő szavakat talál a magyar parlamentáris kormányzásra. Magyarországon az elmúlt évtizedekben a parlamentáris mus lehetővé tette, hogy a nép előállhasson a maga politikai követelményével. A magyar társadalom osztálytagozódásával kapcsolatban a szerző találóan utal a magyar parasztság forradalom-ellenes magatartására s azoknak a törekvéseknek a megnevelésére, amelyek a népet jogainak forradalmi úton való kivívására akarták rábírni. Az utóbbi időben hangoztatott hivatalos reformmal kapcsolatban Ronneberger annak a nézetének ad kifejezést, hogy az ilyen reformok a mai társadalmi tagozódás mellett nem jelentenek haladást. Messzire és ingadozó talajra vezetnek a szerzőnek a magyar állam szociális strukturájának, mint faji kérdésnek a vizsgálatára vonatkozó fejtegetései. A nép és a vezetőréteg közli úrt ugyanis a magyar nép faji dualizmusában keresi. Az áltái származású ázsiai-török elem áll szerinte évszázadok óta szemben a keletbéli ugor törzsekkel. A magyarság társadalmi rétegeinek ilyen faji alapon történő szembeállítását természetesen ez esetben sem vizsgálhatjuk bennünket a kérdés megmagyarázásához. A tanulmány a fentírtatt

problémákon kívül a zsidókérdéssel és a kivándorlással is foglalkozik. Végül azokat a törekvéseket foglalja össze, amelyek Délkelet Európában az új délkelet európai nacionalizmus jegyében, népi alapokon, de minden imperialista szándék nélkül szeretnék elérni az új államrendet. Magyarországgal kapcsolatban a szerző újdonszerűt hangsúlyozza, hogy itt a fejlődés a többi államoktól elütő és sajátos történelmi okokra vezethető vissza.

Kovács Endre

GREUEL TATEN UND VERWÜSTUNGEN DER AUFRÜHER IM UNABHÄNGIGEN STAATE KROATIEN. — Hrsg. im Auftrage des Auswärtigenministeriums. (A felkelők kegyetlenkedései és pusztításai a független horvát államban Kiadása a horvát külügyminisztérium megbízásából.) Zagreb, 1942, 144 o. 25 képtáblával.

Ez a terjedelmes publikáció jellemzően világítja meg a fiatal horvát állam kormányzatának nehézségeit annak a küzdelemnek a kapcsán, amelyet a felkelők csapataival állandóan újból meg újból meg kell vívnia. Részünkről a krisztusi erkölcs alapján állunk s így elvben elítélünk minden olyan akciót, amely a jogos nemzeti önvédelem, a nemzeti érdekek érvényesítésének határain túl keresi a jogosultságát. Hogy ilyen akciók mire vezethetnek, milyen értékeket semmisíthetnek meg, azt plasztikus erővel mutatják azok a tények, amikre a horvát kormány a kötetben a hivatalos jelentések, a faesimilében leközölt parancsok, a lefegykezett romok és hullahalmok kapcsán a világ nyilvánosságához fordul. A dunai új államalakulások során 1918-ban is voltak helyzetek, amelyekre borzadva gondolunk vissza, de az, amit a horvát kormány most a világ nyilvánossága elé tár, sok tekintetben meghaladják azt, aminek az 1918-19. évek örökké szomorú emlékei maradtak. Reméljük, a horvát nemzet részére is hamarabb el fog jönni a nap, amikor már csak a múlt egy lezárt fejezete lesz a rombolások korszaka. Hogy az akciókat honnan és merről sugalmazták, arról is igen értékes és jellemző részleteket szolgáltat a munka a jövő kutatója számára.

Sz. Z.

HALÁCSY DEZSÓ: A BIZTOSÍTÁSI ESZME ÉS AZ IFJUSÁG. (A Magyar Irodalom és Művészetpártoló Egyesület kiadása, Budapest, 1943.)

A termékeny szakíró, Halácsy Dezsó, nagyszerű kis könyvet bocsátott ísmét útjára, amelyben az ifjúság hasznos munkájával foglalkozik. A mai ifjúság fölismerte azt a nemzetgazdasági szempontból fel nem mérhető hasznosságot, amit a biztosítás rejti magában. A diákság az ő fiatalkori élelmességével a gazdaság minden irányában kiterjedő érdeklődéssel kapcsolódik be a nemzet jövőjé problémáiba. Halácsy Dezsó, a biztosítási ágazatokban közismert szakíró kipróbált tudásával siet az ifjúság segítségére ezzel a kis könyvvel. Utat mutat az ifjúságnak a helyes bekapcsolódásra a nemzetgazdaságba. A diáktársak hasznos biztosító intézményei bizonyítják, hogy az ifjúságban megvan a kellő akarat, egészséges meglátással igyekeznek kikerülni az örökkön előre nem látható és mindenkor bekövetkező csapást és ezért biztosításokat kötnek. Ez így kiesiben talán mosolygató, talán filléres

előny-nyújtásnak tűnik, azonban, ha bele-mélyedünk jól ezekbe a kisded cselekedetekbe, akkor megtaláljuk nemzetgazdasági szempontból azt az országos jelentőséget, amit ez a kisded cselekedet a jövőre ígér. A szakavatott szerző lépésről-lépésre világos látással vezeti az olvasót arra a tudatra, mennyire érdeke az ország népének a vagyonbiztonság és értékeinek megőrzése, amit csak a biztosításon keresztül lehet elérni. Oldalakat szentel azoknak a lehetőségeknek, melyek minden oldalról pusztulásra ítélik egy emberöltő munkáját az előre nem látó embernél. Viszont megnyugtató érzést és jövőbe vetett hitet nyújt az élet-, baleset-, tűz- és jogkárbiztosítás, valamint a kiházasítás takarékos lejárati és egyéb ritkán jelentkező, de annál érdekesebb biztosítási fura kékítésekre. Hogy mindezeket megismertessék és saját érdekükben elfogadjassák, még nagyon sokat kell foglalkozni a falu bizto-

sítással szemben idegenkedő népével. A szerző mindezt a diákaptár mozgalmon keresztül gondolja elérhetővé tenni és itt tűnik ki az a világos felismerés, amely Halácsy Rezsőt e kis könyv megírására vezette. Valóban ez a legértékesebb gondolat az ifjúság nemzetgazdaságba való bekapcsolására. Már az iskola padjaiban kezdjék el a gyerekek megismerni azt, hogy mit jelent országos érdekekben a biztosítás; hogy csekély fillérékért sokszor súlyos, lesújtó gondoktól, tragédiáktól mentesülnek a biztosítás révén. Ez kell az ifjúság általános műveltsége mellé, hogy számvetést tudjon tenni már serdülő korban és felismerje még egészen kicsiben a saját jól felfogott érdekeit. Dícséretesen értékes munkát végzett Halácsy Dezső ismét ezzel a könyvvel és újabb bizonyítékát adta, hogy nemzetgazdasági problémáinknak egyik lekitűnőbb ismerője.

Bihari Sándor

léletű szerkesztőjének, Sziklay Lászlónak ezt a nemes törekvését és példaadónak állítani. Lehet, sőt bizonyos, hogy ez a kísérlet még nem nyeri meg a magyar vagy szlovák oldal teljes tetszését, de minden kísérletnek ez a sorsa, amint minden úttörő kezdésnek az igaz értéke a magatartásban és a példaadásban van. Mi bizonyosra vesszük, hogy a mostani lázban és kínban újjászülötő Európa azon az úton fog haladni, amely utat ezek a kísérletek megjelennek s a kialakuló új Magyarország is erre az útra lép, — annál is inkább, mert ez az út őseink útja, mindazoknak az ősöknek az útja, akiket Isten rendelése valaha is erre a területre küldött.

Az Uj Magyar Museum egyébként az értékes tanulmányok egész sorát közli és a visszatért felvidéki tájak tökéletes és meggyőző szellemi tükröképét nyújtja. Örömmel lapozzuk az Uj Magyar Museumot és hisszük, hogy munkája egyre gazdagabb, példaadása egyre vonzóbb lesz nemcsak az egyetemes magyar szellemi életben, hanem a velünk egy hazában élő népek és körülöttünk élő szomszédnépek életében is.

Csuka Zoltán

S A J T Ó S Z E M L E

UJ MAGYAR MUSEUM. A Kazinczy-Társaság és a felvidéki kulturális és irodalmi egyesületek folyóirata.

Trianonon nehéz esztendőnek megrendítő tanulságai még csak most érlelődnek a magyar lélekben, de az érlelődés már számtalan téren cselekedésbe is szökött. A nagy magyar tragédia tanulságai között feltétlenül első helyet foglal el az, hogy az első világháború előtti években a túlságos központosság és legjobban esetben is jóindulatú dilettánsok játékszerévé váltak. Mikor aztán a trianoni tragédia bekövetkezett, az ország végvári tájain mindent előlőről kellett kezdeni, még Erdélyben is, ahol pedig a helyi irodalmi, művelődési hagyomány a legerősebb volt s ahol leginkább kiépítették azokat a szervezeteiket, amelyek a nemzet életét a magára-hagyottságában hivatottak voltak a művelődés és irodalom síkján ismét elindítani és fenntartani. A trianoni sors két nehéz évtizede kellett ahhoz, hogy északon, keleten és délen is helyi gyökereket verjen a magyar irodalom helyi küldetésstudata és létrehozza azokat az irodalmi folyóiratokat, könyveket, amelyek sok helyen szinte egyedül bizonyították a nemzet életakarását. Annál nagyobb öröm, hogy ezt a tanulságot felismerve a felszabadulás éveiben Erdélyben a *Pásztortűz*, Erdéligi *Helikon*, Délvidéken a *Kalanga*, Kárpátalján a *Zotja-Hajnal* s az elmúlt évben Felvidéken az új életre támasztott *Magyar Museum*, amely Sziklay László szerkesztésében *Uj Magyar Museum* néven indult, ezzel is jelezvén a lap nagy helyi irodalmi tradíciót és a magyar kultúrájához való közeledését. De ezeken a folyóiratokon kívül meg kell említeni a pécsi *Janus Pannonus Társaság folyóiratát*, a *Sorsunkat*, amely egyre jobban kibontakozik, a szegedi *Délvidéki Szemlét* s mindezeket kívül még *Szombathelyen*, *Debrecenben* is az irók figyelemreméltó mozgalmait láthatjuk.

Az első tanulságot tehát levonták a peremvidékek, vagyha úgy tetszik, végvári

vidékek magyar irodalmi élete, de minden jel arra mutat, hogy levonják a másikat is. Ez pedig az, hogy az egyes tájak magyarságának fel kell vennie a különböző tájakon élő magyarországi nemzetségekkel a szellemi kapcsolatokat, meg kell ismernie őket és nyelvéiket, szellemüket, ugyanakkor pedig a magyar szellemiséget is közelebb kell vinni hozzájuk. Kárpátalján vitéz *Kozma Miklós* ismerte fel annak idején ezt a gondolatot s neki köszönhető, hogy a Kárpátaljai Tudományos Társaság folyóirata a *Zotja-Hajnal* két nyelven megindult és igyekezett közelebb hozni egymáshoz a magyar és ruszin lelket. Most a kassai *Uj Magyar Museum* is ezt a gondolatot látszik szolgálni, akkor, ameddig számehoz szlovák mellékletet is ad. Az Uj Magyar Museum első és második számának is volt szlovák melléklete s ezeken a lapokon jórészt a folyóirat fontosabb cikkeinek szlovák fordítását, illetve kivonatát találjuk. Mi a magunk részéről ezen tümenőleg nagyon helyesnek tartanánk (ami egyébként a szerkesztő Sziklay László eredeti elgondolása is volt) hogy ezeken a lapokon ne csak a magyar cikkek fordításai kapjanak helyet, hanem a magyarországi szlovákság írói is, hogy ilyenképen erőteljesebbé váljék a kulturális együttműködés és közelebb kerüljön egymáshoz az egy haza két nemzetségu népe. A gondolat felismerése szerencsés, most már a végrehajtás módját kell minél helyesebben eltalálni. Hiszen az elmúlt negyedszázad ép azt a leckét mondotta el nekünk, magyaroknak, hogy elzárkózó, idegen nacionalizmusok alapján lehetetlen a Kárpátok medencéjének területét szerencsésen és végleg rendezni, az együttélést megtanulni s hogy az ősi Hungária az eredeti magyar nemzeteszmével erre itt az egyedül alkalmas. Ezt a leckét azonban meg kell tanulni, meg kell még tanulni mind a két oldalon s ezért jó, hogy ebben a tanulásban segítséget nyújt a kárpátaljai és most a kassai példa (Pécsett az Egyetemi Kiadósági Intézet igyekszik ilyen irányban dolgozni, ameddig szerb és románnyelvű mellékletet ad ki) Nem lehet eléggé dicsérni az Uj Magyar Museum lángoló lelki és mélyesen komoly magyar szem-

DÉLVIDÉKI SZEMLE. (Szeged, II. évfolyam, 1943. 3. száma.)

Lévay Endre: „Szerbia a megújulás útján” címen írt tanulmányt ebbe a számba. Jugoszlávia hirtelen összeomlása gondolkodóba ejtett minden politikust, aki a Balkán kérdéseivel foglalkozott. Az utódállamok között Szerbia volt az, amely legtöbbet szenvedett nemcsak a múlt világháborúban, hanem a történelem folyamán nagyon sokszor. A szerb nép történelme az évszázadok óta vértel íródott. A magyarokon és lengyeleken kívül nem sok népe van Európának, amely szenvedéssel és vértel annyi bizonyítékát adta volna szabadságszeretetének, mint a szerb. És mégis... Mindig újra és újra beleesett a hibába, amely a már többször talpraállt korszakú szerb népet visszadöntötte szabadságtalanságába. A volt jugoszláv államnak minden lehetősége meg volt, hogy most történelmi szerepet töltsön be a Balkánon. Azonban a lehetőséghez hiányzott a vezetőréteg, amely levonta volna a tanulságokat az ezeréves történelemből és olyan irányt adott volna a sokat szenvedett szerb népnek, amely évszázados fejlődést biztosít nemzetének. Ezt a hibát a szerb vezető publicisták tárják föl a múltból. *Jankovics Dragutin* a balkáni népek történelmében kétezer évet lapoz vissza, hogy hasonlatot találjon a délszláv népek egyesített államának összeomlásához. Az ókor leghosszabb civilizációjának pusztulását, a nagy görög állam bukását veszi példának. A világhíres görög államot a hitehagyott korcsok, peremberkek, veszedelmes paraziták és egyéni érdekekért minden és mindenkit elárulók döntötték bukásba. A nagy görögök méltatlan utódai, satnya árnyképei a „kisgörögök”, a „grekuluszok” rombolták le s tették tönkre mindazt amit a hellén kultúra nagyjai építettek nemcsak saját országuk, hanem az egész világ számára. *Jankovics* szláv szemmel nézi a szláv történelmet, s mintegy vallásos elmeágyedéssel keresi, kutatja a tanulságokat a szerb nemzet jövője számára. Kutat a bűnök és lévelgyések között, hogy a súlyos népi betegség, vagy a halál kórokozóját megtalálja. Kísérleties a hasonlata. Szerinte a

trianoni utóállamot a jugoszláv „grecusok” rontották meg és ők idézték elő alig kétévizedes élete után hirtelen pusztulását. A számadás, keserű igazságokat tartalmaz. Ezeket a keserű igazságokat Nedics Milán tábornok-miniszter is föltárta a szerb nép előtt, mikor vállalta a legnehezebb történelmi szerepet. Előre állt a tévelygő, gyámolatlan népnek, hogy a végtelen meghasonlottságból kiemelje. Lehontotta a kétévizedes falakat és radikálisan hozzáfogott a „dekadens jugoszláv szellem” maradványainak kiirtásához. Az új szerb történelem a parasztságból indul útjára. Egyre-másra alakulnak a „Föld és munka” (Zemlja i rad) szervezetek, s ma már az egész országot behálózzák. Nedics Milán irányításával ezek az egészséges parasztszerek kezdtek most lerakni az új Szerbia gazdasági életének alapköveit és békés munkalehetőségeket teremtenek a diákságból alakult szerb „Nemzetpolitikai szolgálat” számára. Az európai történelem fejlődését sürgeti: az az ország, amely most elkiesik és nem tudja a lépést tartani, lemaradásával nemcsak utánzója, de szolgálója is lesz az előtte járó nemzeteknek. Azok, akik Szerbia betegágyánál őrködnek, látják ezt a veszélyt, fejezi be cikkét Lévay Endre.

B. S.

SÜDOSTDEUTSCHE RUNDSCHAU. — (1943. febr. szám.)

A füzet részben a magyarországi hősérvizmus kitörésének évfordulójával, másik részben pedig a középkelet-európai német betelepődéssel kapcsolatos tanulmányoknak van szentelve. *Matthias Wagner* „Ungarn 133 Tage rot” címen a tanácsuralom ismertetését adja és elismerő szavakkal méltatja a magyarság belső erejét, amelynek végeredményben sikerült a rezsim megerősödését megakadályoznia. *Phillipp Böss* „Die Räte-diktatur und das Deutschland in Ungarn” címen a tanácsuralomnak a hazai német kisebbséggel kapcsolatos oldalát tárja fel. Tanulmányozza a Károlyi-korszak kisebbségi intézkedéseit, majd rámutat arra, hogy a tanácsköztársaság részéről „német népbiztos” kinevezett zsidó egyénekről a hazai németiség mit sem akart tudni. Annál nagyobb szerepet tud be a tanácsuralom megszűnése kapcsán a németiség vezetőférfijának, *Bleyer Jakab*nak, aki a szerb érvelése szerint elsőnek foglalta össze az ellenforradalmi kormánypolitika programját.

A német betelepődésnek szentelt tanulmányok közül az elsőnek szerzője, *Johann Weidlein* „Wirtschaftliche Voraussetzung der Kolonisation” címen azokkal a hazai kutatókkal száll vitába, akik szerint a betelepülő rétegek nem hazájukban, hanem csak betelepülésük után tettek szert anyagi jólétre. Különböző levéltári publikációk alapján rámutat arra, hogy a XVIII. században hazánk területére történt betelepődéseket nem is engedélyezték, ha a telepések nem voltak kellő anyagiak birtokában. Megállapításait részletes bizonyítékokkal támogatja a másik cikk „Die Vermögensverhältnisse der deutschen Kolonisten des Südens” címen *Friedrich Lotz* tollából. Levéltári anyag és telepítési jegyzőkönyvek mellett idézi az érdekelteket történetíróit is, elsősorban *Szekfű Gyulát*, mely szerint a barokk korban a német telepések szorgalma, kitar-tása és tisztességes magatartása marandó eredményeket produkált. Az osztriai bányákban dolgozó német telepések ha-

sonló eredményeire vonatkozólag Csorvics jugoszláv történetírót, Bulgáriára és Boszníára nézve pedig Jureček ismert munkáit.

Ugyancsak a német betelepődés körülményeivel és a magyarsággal kapcsolatos kibatásaival foglalkozik a kolozsvári egyetem német irodalomtörténésze, *Karl Kurt Klein* professzornak „Deutscher Transilvanismus” c. 16 oldalas tanulmánya, amely német állásfoglalás Pukánszky Béla „Erdélyi szászok és magyarok” c. könyvéhez. A cikkíró azoknak a németeknek a nevében, akik a trianoni diktátum révén Magyarországtól elcsatoltattak, csodálatának és elismerésének ad kifejezést a csonkaország magyarságának szellemi teljesítményei felett, aminek révén sikerült Nagymagyarország hagyományait teljes mértékben átmentenie a katasztrófát követő időkbe. A hagyomány megőrzésére irányuló célkitűzéseket követi végig az erdélyi szászok életén, amely sokszor mutatott keserves küzdelmeket és csalódásokat, még Ferenc József uralkodása alatt is; a szász önkormányzati terület meggyéké váló szétbontása mellett egyéb fordulatokra is rámutat, amelyeket csak kitartó munkával lehetett kibatásukban ellensúlyozni. Az Erdély elvesztése kapcsán kialakult szász politikai magatartást, amely többek között a gyulafehérvári határozatok elfogadásában is megnyilvánult, Klein professzor azzal magyarázza, hogy a szászok nyolc évszázados múltja során mindig adottságokkal kellett, hogy számoljon, mert csak ez tarthatta meg régi erejében és szellemiségében s óvta meg az elkorcsulástól, lehanyaglásától. Ilyen elkerülhetetlen adottság gyanánt kellett az erdélyi szászoknak a századforduló vége óta a román elem megerősödésével számolnia, ha őrhelyét a számára oly drága erdélyi földön meg kívánta tartani. Ezt az őrhelyet ma is súlyos körülmények közé-
pette tartja mert hiszen az új erdélyi határvonal kettéválasztja a szászok települési területét. A szemleovat anyagából kiemelkedik *Paul Dornbach* összefoglalása a magyarországi német népcsoport febr. 14-i országos nagygyűlése kapcsán számbavett tevékenységéről. Ez alkalommal *Batsch* dr. leszögezte a magyarországi németiség viszonyát a Volksbundhoz, amely egyedüli legfőbb szerve annak. Aminthogy nem létezik kétféle magyarság, úgy a hazai németiség is csak egyféle lehet. Ennek az elvnek a jegyében a Volksbund derekasan résztvevő a németiség háborús erőfeszítéseiben. Gyűjtések, segélykérők, a német hadsereghez bevonult egyének számának növekedése tekintetében a teljesítmények ugyanúgy felelnek a várakozásnak, mint kulturális és művészeti téren. *Franz Hoffmann* „Völkische Streusiedlung im Südosten” címen a magyar szórványkérdés rendezésére elhangzott hazai megoldási módozatokat vizsgálja a német szórványok szempontjából. Ugy látja, hogy a szórványkérdést az összes többi hazai nemzetiségek érdekei figyelembevételével kell megoldani, ami mindennél jobban megerősítene azok kölcsönös jóviszonyát és megértését.

Ss. Z.

NOUVELLE REVUE DE HONGRIE. 1942. dec.

Benes Eduard a múlt év végén a Foreign Affairs című amerikai folyóiratban cikket írt Európa háború utáni újja rendezéséről. *Praznovszky* Iván, volt franciaországi követünk a Nouvelle Revue de

Hongrie-ben beható vizsgálat alá veszi a cikket és megfelelő válaszban részesíti. Először is megállapítja, hogy *Benes* tanulmánya olyan embernek mutatja íróját, aki nem tanult a múlt hibáiból. Fejté-
téseinek majd minden sorában azokkal a fixa ideákkal találkozunk, melyek az első világháborút követő békében szerepeltek, s melyek a második világháború okozói lettek.

Benes ugyan maga elmondja, hogy még korai ezekről a kérdésekről beszélni, még is határozottan megállapítja az európai államok sorsát és szerepét a háború után.

A párizskörnyéki békék hibái: életképes államok megosonkítása, mesterséges államok alkotása melyek születésüktől halálos betegségek csirák hordták magukban, lehetetlenné tették a tartós béke megalapozását, s *Benes* újból ezekre az alapokra akarja építeni Európa jövőjét.

Alapelveül a jövő politikája számára *Benes* a „politikai egyensúly” elvét veszi. Az elv nem új, de *Benes* nemcsak a katonai egyensúlyt érti ezáltal, hanem „Európának hatalmas politikai szervezetekre való felosztását, melyek mindegyike elég erős területileg, politikailag és gazdaságilag”. Mert lehetetlen lesz a nagyhatalmak számára, hogy náluk kisebb és gyengébb hatalmakat megtámadjanak és megsemmisítsenek. Itt elsősorban Németországnak Csehszlovákia elleni 1938-as lépéséről beszél, valamint a müncheni egyezményre céloz, mely szerinte a politikai rövidlátás, a felületes ítékezés és az európai hatalmak önzésének tipikus példája. Közben elfelejti, hogy Csehszlovákia is ilyen mozzanatoknak köszönhette életét.

A politikai egyensúly elvének kinyilatkoztatása után *Benes* Európa újja szervezésének kérdésére tér át s felfogását hét pontban közli:

1. Nyugat-Európa megszervezése, francia-angol szövetség, melyhez Belgium és Hollandia is csatlakozik.
2. Németország bizonyos részeinek függetlenítése, s bizonyos megszorítások Németországgal szemben.
3. Olaszország szigorú megbüntetése, afrikai és földközéptengeri hatalmának gyöngyítés.
4. Közép-Európa újja rendezése egy csehszlovák- lengyel államközösség alapján, melyhez csatlakozna Ausztria, Magyarország és esetleg Románia. Itt megjegyzi: „Magyarországnak nem szabad megengedni, hogy megtartsa azokat a területeket, melyeket Németországtól kapott a háborúban való bűnös részvételért.” Itt *Praznovszky* megjegyzi, hogy ma mindenki tudja, hogyan született Csehszlovákia.
5. Balkán-blokk alakítása.
6. A szovjet bevonása az európai politikába, mert „Oroszország részvétele nélkül a politikai egyensúly nem valószínű meg s ez egy harmadik háborúhoz vezetne.
7. Észak-Európa egysége és a dényugati államszövetség. (Spanyolország, Portugália.)

Praznovszky részletes és mélyreható válaszban részesíti *Benes* tervét. Szerinte a politikai egyensúly kérdése üres frázis, ha nem adunk neki tartalmat. Hogy értékét ismerjük, ezt a tartalmat kellene ismerni, melyet azonban se *Benes*, se más nem láthat előre.

A tervet maga semilyen szempontból nem nyújt újat. Minket belőle csak a 4. pont érdekel. Az első hiba, amit *Benes* elkövet, hogy 1918-as alapokon akarja

„újjárendezni” a világot, amikor maguk a szerzők elismerték a párizskörnyéki békek tarthatatlanságát. Ellenkezéleg, állapítja meg Praznovszky, sohasem lesz béke Európában, míg a párizskörnyéki békek elveit alapvető igazságoknak tekintik.

Gyöngye lábán áll Benes csehszlovák-lengyel konföderációs elképzelése is: ez a régi osztrák-magyar monarchiánál is rosszabb helyzetet idézne elő.

A történelem különben is megmutatta, hogy nem lehet mesterségesen államokat csinálni. Csehszlovákia nem volt történelmi állam, sem biológiai, sem politikai, sem gazdasági egység. Kinek volna érdeke, hogy ez az állam újjászüljön? Európának? Ez állandó háborús veszélyt jelentene. Az erőszakkal hozzászólott népeknek? Nem. Csehszlovákia csak a csehek hatalmi vágyát elégítené ki, s egy új világháború magvát vetné el.

Ezzel szemben Magyarország ezeréves állam, földrajzi, gazdasági, nemzeti (nem faji) egység, mely szabad fejlődést biztosított minden népének, különben hogy talált volna Benes 1919-ben itt annyi szlovákot és ruszint államalkotásához?

Benes imperialista államelmélete súlyos merényletet jelent a haza és az emberi jogok fogalma ellen.

A csehszlovák-lengyel konföderáció már azért sem lehetséges, mert nincs Európában felelős államférfi, aki Csehszlovákiát megegyeszer feltámaszandá.

Érdekes, hogy Benes tervezetében állandóan visszatér a kisebbségek kérdése. Támad és védekezik. Szerinte egyedül Csehszlovákia tudta megoldani a kisebbségek kérdését, s a magyar és német propagandának tulajdonítja azt az európai véleményyt, hogy az utóállamok elnyomták a kisebbségeket.

De azt óvatosan kerüli, hogy nem volna kisebbségi kérdés vagy legalábbis nem így mértékben, ha nem esonkították volna meg Magyarországot.

Benes hévvel idézi Comenius mondását: Omnia sponte fluent, absit violentia rebus. Ez szerinte a „cseh igazság” s a népek és országok nemzetközi rendjének alapja. „Mi volt Magyarország feldarabolása, ha nem erőszak?” — szögezi le Praznovszky. Figyelembe vették ekkor a népek önrendelkezési jogát? Megkérdézték a magyarokat, hogy akarnak-e ősi földjükhöz csehszlovák, jugoszláv, román alattvalók lenni?

A szerző szerint egy beszélgetésükben maga Poincaré jelentette ki: Ausztria-Magyarország feldarabolásának meg kellett történnie a háború folyamán tett ígéreték következtében, s az egészet végeredményben kísérletnek kell tekinteni. Praznovszky itt rámutat, hogy a háború idején szorultságból tett ígéreték, propaganda-elvek milyen súlyos következményekkel lehetnek a békére.

Összefoglalásul szerzőnk megállapítja, hogy Benes látszólag propaganda okokból hajlandó elfogadni a népek önrendelkezési jogát, de nyíltan megmondja, hogy ezt a jogot nem adja meg Magyarországnak, még belső ügyeit illetően sem.

Ime az új Európa a benesi felfogás szerint — fejezi be cikkét Praznovszky. „Kétség ember van, azt hiszem, mondja, aki ilyen elfogult szempontokat nyilvánított volna történelmünk újabb szakában. Nos, ha a szóbanforgó tervek megvalósulnának, ez egy harmadik világháborút jelentene. Nem hiszem, hogy felelőségük tuda-

tában levő államférfiak, akiknek kötelességük a holnap Európájának megszervezése, vállalják ezt a borzasztó felelőséget.”

Tóth Béla

FELVIDEKI NEVELŐ. (Kassa, II. évfolyam, 2. szám.)

Balázs Béla a ruszin gyorsírást ismereti, a ruszin kereskedelmi iskola megalapítása tette szükségessé. Az első ruszin gyorsírási tankönyvet Havgyák Leó állította össze még 1920-ban. A Havgyák által összeállított gyorsírás jól számolt a ruszin nyelv sajátosságaihoz, Havgyák tankönyvének nagy előnye volt, hogy nem távolodott el az eredeti Gabelsberger gyorsírási rendszertől. Az 1931. évben aztán az ungvári kereskedelmi iskolában Müller vette át Havgyáktól a gyorsírás tanítását és megváltoztatta az addig jól bevált rendszerű gyorsírást — bizonyára felsőbb utasításra — a cseh reformgyorsírás alapján kezdett tanítani. Ez a gyorsírási rendszer pedig sok hátránnyal rendelkezik, de mivel négy éven át tanították a ruszin kereskedelmi iskolában, a felszabadulás után megnyitott munkácsi ruszin kereskedelmi iskolában is ezt vezették be a folytonosság kedvéért és kisebb javításokkal még ma is ezzel a rendszerrel tanítanak. Megjegyzni azután a cikkíró, mivel a Müller-féle tankönyvek kifogóiban vannak és úgyszólván kell gondoskodni és ha alaposan vizsgáljuk az egységes magyar gyorsírás alkalmazhatóságát, megállapítható, hogy a mássalhangzók jelei kétségtelenül alkalmasak, sőt néhány esetben megfelelőbbek, mint az előbbi rendszer betűjegyei. Az egységes magyar gyorsírás alkalmazhatóságát mi sem bizonyítja jobban mint a Kendéné által összeállított angol gyorsírás sikerültsége. Pedagógiai szempontból igen előnyös lenne az egységes gyorsírásra való áttérés, mert ezáltal sokkal egyszerűbbé válnék a ruszin gyorsírás és jobb eredményt lehetne elérni a tanulóknál. A tanárok szempontjából is előnyös lenne, mert tanárihiány esetén könnyen tudna áttérni a ruszin gyorsírás tanítására és fordítva a magyar gyorsírást ismerő tanár. Nagy előnyt biztosítana a magyar ifjúságnak, mivel a háború után bekövetkező élelmi kapcsolatok a szomszédos szláv népekkel lehetővé tennék nekik a részükre könnyen tanulható ruszin gyorsírás alkalmazását — különösen az orosz, ukrán és bolgár nyelveknél.

NATION UND STAAT. (1942. november. Wien)

A. Weingartner (Die deutschen Volksgruppen im Umbau) a német kisebbségeknek az utóbbi években megnyilvánult törekvéseit ismerteti. 1. Áttelepítés. 2. A Németbirodalom mint partner kötelező jogi szerződéseket köt az államot vezető nép kormányával, így kötött szerződést Bécsben, 1940. aug. 30-án Magyarországgal és Romániával s a két állam kötelezte magát, hogy „német népcsoportjaiknak egy pontosan körülhatárolt mértékben jogokat adnak”. 3. A németiség belső jogi helyzetének biztosítása hazájuk törvényei által. 4. A német kisebbségeknek alkalmat szerez, hogy „az európai népszolidaritás megteremtésének” háborúban és békében tevékeny résztvevői lehessenek. 5. A német kisebbségek szellemi és életformáját a Németbirodaloméhoz alakítja. Ez valamennyi közt a legfontosabb.

W. Hasselblatt (Die Völker des Ostens)

cikkorozatának jelenlegi tárgya a Kaukázus népei és törzsei. Földrajzi és történelmi áttekintésben rámutat, hogy a Kaukázus a legtarkább képet mutatja településben, nyelvben (állítólag 99), faji összetételben, kulturális hatásokban. A mai helyzet rajzában négy csoportot tárgyal: az örményeket, a grúzokat, az aszerbejdzsánokat és a hegyi népeket. A szovjet politikája a legszegényebb osztályokat kedvezményezte, törekedett az ifjabb nemzedék s az intelligencia megnyerésére; egyrészt az orosz nyelv elterjesztésére, másrészt a nyelvújítások önálló fejlesztésére és irodalmi nyelvekké képzésére. Az örményeket és az aszerbejdzsánokat, a két ősi ellenséget, kibékítette. A négy fő néptörzs önállóságra törekedett a cárizmus alatt, Moszkva azonban a kaukázusi szovjet köztársaságok szövetségévé szervezte őket. A függelék közli az 1926. és 1939. évi népszámlálás adatait.

P. Bruck (Die Völker Europas und das Reich) folytatott tanulmánya Flandria változatos történelmét vázolja fel. A francia, német, spanyol uralom alatt és önállóságában is megőrizte a francia nyelv és kultúra szeretetét, univerzálisra törő felülemelkedettségét. A vallásháborúk előtt a flamand és brabant városok versenyeztek a humanizmus ápolásában, s Antwerpen az összes keresztény nemzetek közös hazájának érezte magát. A külön flamand nacionalizmus mozgalma Verloo ügyvéddé indította el 1788-ban s erősen hatott rá a német romantika. Az 1914–18-as háború alatt a német megszálló hatóságok kísérleteztek a mozgalommal. Az ifjabb nemzedék nem érez közösséget a németekkel. Jelszavuk: „Dietschland és rend.” Egy államba öhajítják foglalni az egész Némealföldet és Luxemburgot de ez Dietsches Reich és nem Deutsches Reich lenne.

A Helyzet rovat megemlékezik a debreceni és soproni nyári egyetem nemzeti előadásairól, s Eszterházy János előadásának e passzusával: „A magyarországi németiség mindenkor a magyar gondolatot szolgálta. Sőt a múlt században a nagynémet törekvés sem vert gyökeret a magyarországi németekben” — szembeállítja a Südostdeutsche Rundschau megjegyzését: „Ha a magyar gondolat szolgálata a magyarországi németek egy részének beolvadásába került, fel kell tennünk, hogy adott esetben gróf Eszterházy 's elenezné, hogy népe ilyen szolgálatot tegyen.” — A német kisebbség helyzetképénél idézi H. Reister országos hírvesztézer rádióbeszédéből: „Népcsoportunkban olyan erők támadtak, amelyek képesek minden teljesítményre s a legnagyobb áldozatok viselésére is. A haza mindinkább mártírja lesz.” — A kormányzó né rádiószózatát után dr. Fr. Basch felhívta a németeket gyapjú és téli ruha gyűjtésére. A gyűjtés értéke 221 ezer P. Egyedül a bácskai németiség 86.639 P értékű ruhát és 37.567 P készpénzt adott össze. — Folyt a gyermekakció is. Az érdéyi németek jelenleg 969 németbirodalmi gyermeket látnak vendégül. A Német Népcsoport pedig 400 nyári gyermekotthont állított fel. Az iskolakérdés ma is fontos s ebben nem lesz kompromisszum, de a hazai németiség már túl van azon a fokon, amelyen a németiség problémáit eszben iskolakérdésnek látták. A német kisebbségnek jelenleg 50 óvodája, 100–150 népiskolája, 17 középiskolája van 900

tanerővel és 16.000 tanulóval. De a tudósítás ezzel sincs megelégedve. Kiszámítja, hogy az összes európai népcsoportoknak (1.056.000 lélek) 1183 iskolájuk van 3480 tanerővel, 127.061 tanulóval. A magyarországi 200 ezerrel több németnek ez arányban 3—5000 óvodát, 1000—1600 népiskolát, 25—80 polgáriiskolát, 14 gimnáziumot, 7 tanítóképzőt, 4000—4500 tanerőt, 120—180.000 tanulóval kíván. — Végül megállapítja a Helyzet-rovat, hogy Magyarország területének gyarapodása mindig az itteni németek gyarapodását is jelentette.

Nánay Béla

MAGYAR SZEMLE (Budapest 1943. 3. száma)

Fekete Lajos: Balkánkutatás és török történetkutatás. Elsőrangú kérdéssé vált a balkánkutatás napjainkban, amikor a jövőendő Európa körvonala kezdene a látóhatáron kibontakozni. Fekete Lajos egyszerű felkészültséggel mélyed a kérdésbe és visszatekint Magyarország török kori történelmébe, amely majd 500 évig nyomta rá bélyegét nemcsak a Balkánra, de országunk déli részére is túlyomosan. A Balkánon a törökuralom alatt minden kulturális megmozdulás Isztanbulból indult ki és idevezetett vissza ezeket a szálakat még ma is fel lehet fedezni a balkáni kultúrával kapcsolatban. Az az 5—800 év kitérőhöz képest bevésszött a balkáni népek kultúrájába. Ezért a balkánkutatást a török történelem ismerete nélkül el sem lehet kezdeni. A balkáni mult jelentős és jelentéktelen kérdéseiben, félezer éven át, kizárólag török források révén lehet közelebb jutni az igazságok megismeréséhez. Olyan állításokat, amelyeket a politikai propaganda kiforgatott a közömbös és pártatlan igazságok alakjából és hamis jelszavakká torzított, éppen úgy török források segítségével vezethetjük megillető helyükre vissza, ahogy vicmális érdekű apró balkáni kérdéseket is csak török forrásokból tudunk tisztázni és megfejteni. Ha például a románság múltjáról szólva, valaki azt vitatja, hogy a románság vándorlásának tisztázásán „abban a balkáni térségben kell keresnünk, ahol a románság ősei albán-román és szláv-román együttesen mentek keresztül”, akkor ehhez az állításhoz a nyelvész vagy történész török forrásokban a vándorlás közvetlen szemtanújánál esetleg közvetlen értesítésre támaszkodik. A magyar történetkutatásnak fel kell ismernie azokat az értékeket, melyeket a török levéltárak rejtnek magukban. A magyar történettudományban a török történetkutatásban számottevő tényezőnek kell lennie. Ehhez pedig nem elég, hogy véletlen körülmény emberöltőnkönél egy-egy embert kivessen a török történetkutatás mezejére, aki „valahogyan majd csak megböngézik” a jelenkező nehézségekkel. Ha a magyar történetkutatás nem akar a fellendülő török történetkutatásnak csak gyenge résztvevője, szinte csak szemlélője vagy harmadrangú haszonélvezője lenni, nem elégedhet meg azzal, hogy a török forráskutatás eredményeit, tényeket és teóriákat idegen szövegeken keresztül vegye tudomásul, esetleg olvasokon át, amelyek sem a magyarság iránt nem voltak mindig jóindulatúak, sem az igazsággal szemben nem voltak mindig pártatlanok. A magyar történetkutatást munitja arra kötelezni, jövője azt kívánja, hogy már a nagy feltárá-

munka kezdetén jelen legyen és a török levéltárakban később is állandóan, emberöltőkön át ugyanúgy kutasson, ahogy a nyugati, európai levéltárakban állandóan, immár emberöltők óta kutat. Végül így fejezi be értékes cikkét Fekete Lajos: „Tőlünk, akaratunktól, munkabírástunktól függ, hogy a jövő ott talál-e majd bennünket az elsők között. De annak is mi leszünk az okai, ha lemaradunk és elsőből utolsók leszünk.”

HELICON, IV. kötet, 1—3. füzet.

Megnyugtató jelenség a háború közepette s az európai szellem vitalitásának jele, hogy ez a nemzetek közötti tudományosságát ápoló folyóirat megjelenített, s külön büszkeségünk, hogy magyar földön, magyar tudósok gondozásában látott napvilágot. A vasos füzet tartalma összességében egy gyönyörű képet idéz fel bennünk: az apokaliptikus viaskodás zajában és árnyékában Európaszerte itt is, ott is a könyvére hajló tudósát. Portugál, német, olasz, svájci, svéd, magyar tudósok számolnak be a folyóirat lapjain, jórészt anyanyelvükön tanulmányaik legújabb eredményeiről. Valóságos európai kerekasztal. T. de Figueiredo a kritika két for-

májáról, az irodalomtörténeti és kortárs-kritikáról értekezik. B. von Wiese a német történeti drámáról R. Bray Boileau-ról és a tragédiák elméletéről, H. Opper az önéletrajz lényegéről, Gáldi L. a műfajok keletkezéséről a román irodalomban, s Honti János a mondai elemek egy típusáról ír széles látókörű és mélyreható tanulmányt. G. Toffanin a homerosi probléma változását vizsgálja a humanizmus és romantika között. H. v. Kleinmayz sok szempontú s igazi német módszerességgel tanulmányában igyekszik Rilke mélységeibe hatolni. Lotz János, a stockholmi Magyar Intézet igazgatója verstani tanulmányában fonetikai szempontból vizsgálja a különféle verselési módokat. K. Knauer cikkében a nyelvi hangszétválasztás kiépítéséhez keres biztos alapokat. E. A. Koch egy érdekes európai verselési jelenséget tárgyal. Kapunk cikket még a délamériai irodalom felődéséről, s a köz-európai irodalomtörténet problémáiról. Az európai szellemi életben bő tájékozódást nyújtó könyvismertetések zárják be a kötetet, melynek összeállítása s jórészt megjelenése is a sokoldalú és fáradhatatlan Hankiss János érdeme.

Tóth Béla

Ő R H E L Y

A HORVÁTORSZÁGI MAGYAR KÖZMŰVELŐDESI KÖZÖSSÉG

Körülöttünk dühöngve dúl a háború és az elszabadult pusztulás országokat, nemzeteket tüntet el a föld színéről vagy szakít ketté könyörtelenül. Testvérek válnak máról-holnapra testvértelenné, gyermekek árvákká és apák gyermekelemné. Ebben a nagy pusztulásban alig van vigasztaló hely a világon. Mindenütt a sötétség árnyalata borít be mindent, és a holnap, a sokatigéző, a mindent jelentő holnap még nagyon, nagyon messze van... Az emberi cselekvés azonban nem állhat meg és nem hullhat össze a kéz, nem merevülhet kiüldöknézésbe a szem, hanem a sötétségben is a kivezető reménységűt kell keresni. A kivezető reménységű pedig a tudás. A nemzetkultúrába való szívós belekapaszkodás. A most kialakuló új Európa meghozza a magunk problémáit és áldozatait ismét. A frontokon ott harcolnak katonáink, akik a nagy küzdelemben mindenütt megállják helyüket, a hátrészekben pedig a lakosság veszi ki részét a küzdelemből. De nemcsak az itthoni és visszatért magyarság állja a harcot, hanem a határokon kívül élők is. A visszatért vidékek magyarsága immáron beleilleszkedhetett és bele is illeszkedett a nemzetközösségbe, de a határokon kívülmaradtak még messzebb estek tőlünk, mint valaha is. A lezárt határokon kívül élő magyarságunk most önmagukkal kell törődniük. Az új helyzet, melybe behullottak, most új és nehéz feladatok elé állítja őket, de lelkük mélyén él az a magyarságtudat, melyet régi történelmünk nehéz idejéből merítették s az egészséges „svóker” példájával szívósan kapaszkodnak az édesanyaföldbe, a magyar nemzet kultúrájába, mert tudják azt, hogy a pusztító világháború után új virágzás következik.

A határokon kívül élő magyarok össze-

fogásának és kulturmunkájának egyik leg-szebb példáját nyújtják a horvátországi magyarok. Pedig az ő helyzetük talán a legnehezebb, mert igen szétszóródva élnek. Érintkezési lehetőségük is sokkal nehezebb egymással, mint más országokban, ahol aránylag tömörebben élnek magyarok. És a horvátországi áldatlan partizán-kommünácsi-kommünista háború is megszedi a maga magyar áldozatait, a Közművelődési Közösségből már eddig is többen estek a partizánok elleni harcokban és sokra még ugyanez a sors vár. Mindezek a bajok akadályozzák az egészséges munkát, az érintkezési lehetőséget, de magyarságunk mégis olyan szívósan kapaszkodnak évezredek kultúrájuk talajába, hogy példaképpül állíthatjuk munkájukat kívülről magyarságunk elé. A Horvátországi Magyar Közművelődési Közösség havonta eljuttat egy füzetet tagjaihoz, amely az iskolán kívüli népoktatást szolgálja. Alkalmunk volt most néhány ilyen füzetet látni. Ez a „munkafüzet”, mint ahogyan ezt a jelenséget elnevezték, olyan értéket képvisel, hogy nemcsak az alsóbbfokú iskolai tanítás hiányát pótolja, hanem a jóval magasabbét is. Ebben a munkafüzetben megtaláljuk mindazt az elvégzett és elvégzendő munkát, melyet a Közművelődési Közösség maga elé tűzött, mint munkaprogramot. Az összefogás mellett széleskörű munkát fejt ki a közösség a visszatelepítés lehetőségéért. A háború tartama alatt Horvátországból Magyarországra immár telepítés nem lesz, erről értesítik a kinti magyarokat. Beszámolnak arról a gyász-ülséről, melyet Horthy István kormányzó-helyettes hősi halála alkalmából a vinkovci helyicsoport tartott. Ezen kívül még több helyicsoport megemlékezett a kormányzóhelyettesről és a tagok az ifjúsággal együtt felvonultak a templomokba, ahol imádkoztak és gyásznépeket énekeltek. Legnagyobb körültekintéssel téli-

göly-akciójukat végezték el. Valamennyi Horvátországban élő magyar kivette a segítségével a részt. A gyűjtőíveken nemcsak az adományt és adományozó nevét tüntették fel, hanem az arra rászorulókat is, családij helyzetük pontos feltüntetésével. A gyűjtés szép összeget eredményezett, 52 helységben összesen 187.517 kunát. A jelentésből azt is megtudjuk, hogy Horvátország területén a Közművelődési Közösség 30.000 tagot tart nyilván. A tagok mindegyike panaszával behatóan foglalkozik a közösség és mindent lelkiismeretesen kivizsgál. Az ifjúság műkedvelő előadásokat rendez szigorúan magyar erkölcsi és szellemi nevelésű alapon. A horvátországi magyarok, ha egy-egy ünnep délutánján összejönnek a közösség helyiségében, de ha ilyen nincs, akkor valamelyik magyar testvér tágasabb szobájában, akkor előkerül ez a füzet és ennek oldalairól elébük tárul a magyar kultúra, tudomány, történelem és irodalom. A közösség tagjai közül valaki, aki lehetőleg jól olvas, ismereti történelmünket, nemzetünket, népszokásainkat, frónkat, költőinket munkáikon keresztül. Aztán megismerik hazánk nagyjait, de megismerik a világ más országait és népeit is ezeken az összejöveteleken. Itt szívják magukba a tudást, a szörványmagyarok, mert tudják, hogy a művelődés teszi a nemzetet öntudatosá, az öntudatos nemzet pedig helytálló és életképes. Küldetészerűen alakult meg ezekben a nehéz időkben a Horvátországi Magyar Közművelődési Közösség, amely tömöríteni igyekszik a szétszórt magyarságot és helytállásra neveli.

Igy kell szörványokat nevelni és így kell tömöríteni. Annnyira átfogó és tanulmányos, amellyel szórakoztató olvasmány minden „munkafüzet”, hogy idehaza sem ártana iskolánkívül terjeszteni ilyeneket. Mindjárt a bevezetőben „Öseink nyomán” címen kapnak az olvasók vagy hallgatók egy kis összesűritett történelmet a magyarok honfoglalásáról. Aztán kiragadva a küzdelmes magyar történelemből a legszebb fejezeteket, melyekre mindig büszkén gondolhatunk vissza. Hogy mit kell Magyarországra a világról? Azt is megtudhatják az érdeklődők. Ha csak magyorról van szó, de ebben a magyorról világnagyságok nyilatkoztak Magyarországról és a magyarság értékéről. A világnagyságok közt nem kisebb nevek szerepelnek, mint Napoleon, Victor Hugó, Heine, Carducci, Ibsen, Bismarck, Payot stb., stb. A történelem mellett az egészségügyi ismereteket is helyet kaptak a füzetben, mégpedig nem elvont orvostudományt, hanem tanulságos olvasmányokban oktató történeteket, melyeket az egyszerű nép könnyen megért. Irodalmunk gyöngyszemeit. A legszebb költeményeket. Majd nagyjaink örökérvényű idézetét, melyek végig kell, hogy kísérjenek minden magyart küzdelmes életén. Végül mindent tartalmaz a füzet, amire a mindennapi életben szükségünk van. Valóban nem lehet jobb népevelőt elképzelni ennél a munkarendnél. Így dolgozik és neveli a magyarságot a Horvátországi Magyar Közművelődési Közösség. S idehaza megnyugvást kelthet, hogy ahol így ápolják a hazai kultúrát és a nemzethez való ragaszkodást, ott a nagy pusztulás után, bármennyi ideig is tartson, nem letarolt és elszáradt ágakat találunk majd, hanem életerős új hajtásokat.

Bihari Sándor

A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI SZÖVETSÉG NEMZETMENTŐ MUNKÁJA

1918-ban április letargia borult nagyon sok nemzetre. Kifáradás, elkedvetlenedés állította meg az első világháború pusztító gépezetét és forgószél söpört végig az egész világon. Beült egy addig nem ismert „élet pangás”, amelyet nemcsak a legyőzöttek, de a „győzők” is nagyon éreztek. A gazdasági omlások egyéni és közösségi tragédiák sokaságát okták a mindenbeleszületés kezdeményezését megállít. S ekkor, mint minden tragédiából kiáltottak, itt is mozgolódnak kezdtek a mindenkori „konjunktura” lovagjai, akik igyekeztek a fáradt lemondás idejét a maguk javára alaposan kihasználni. Ez az igyekezetük sikerült is. Mire magához tér volna első döbbenetéből a sok jószándék, már annyira megerősödtek az „új idők” hirdetői, hogy sarokba szorítottak minden magáraeszmélt kezdeményezést. Végláthatatlan erőfeszítés, szétforgácsoló harc és a hiábavalóság hosszú ideje következett. A belső erjedés, az apró széttagolódás majd két évtizedig tartott és az 1938-as történelmi forgószélnek kellett jönni, hogy felszabaduljanak megszorítottágukból és magukra találjanak a kisebbségi sorsba szakadt magyarok milliói. Először a Felvidék, Kárpátalja, Erdély, majd legutoljára a Délvidék indította meg belső szervezkedését. A Délvidéken átfogó, mindenre kiterjedő szervezkedés nem volt. A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség 1941-ben II. hó elején kezdte meg hatalmas szervezete kiépítését és jellemző a délvidéki magyarság összefogó akaratára, hogy úgyszólván az első hetekben, február 1-től április 1-ig 150.000 fő jelentkezett az első hívó szóra. Ez a létszám 1941 december 14-ére 250.000-ra, majd 1942 év végére 300.000 főre emelkedett. A hatalmas munkát a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség 245 szervezete végzi, melybe belekapcsolódik 177 tagesület. E kimutatás alapján a beszervezett tagok arányszáma, viszonyítva a Délvidék magyarságának lélekszámához lekerekítve 70 százalék, a kiépíthető szervezetek maximumához viszonyítva pedig 95 százalékos eredményt ért el a DMKSZ. A Délvidék régi magyar egyesületei közül 92 százaléka lépett be a Szövetségbe, mint tagesület.

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség most adta ki munkájáról az 1942—43. évkönyvet, melynek bevezető cikkét Krámer Gyula felsőházi tag, a DMKSZ elnöke írta. Ebből a könyvből teljes átfogó képet kapunk arról az értékes munkáról, amelyet a Szövetség márholnapra, úgyszólván a semmiből, teremtett. A szervezési időn túljutva, kezdte meg tulajdonképeni munkáját a Szövetség. Az eszme terjesztése és különböző nemzetpolitikai célok érdekében 225 esetben szálltak ki propaganda-autóikkal a fiókszervezetekhez, ezek az utak több mint 16.000 kilométert tettek ki, 67 helyen összesen 120.000 hallgató előtt 195 órát tartották az autóról történő propaganda előadásokat. Ezeket a kiszállásokat a szövetségi közgyűlések, tagértekezletek, népművelés, szörványkutatás és különböző nemzeti manifesztációk érde-

kében végezték. A Szövetség kiadásában több mint ezer sajtóközlemény jelent meg, a központ különböző szövetségi mozgalmak alkalmával 3000 hatalmas falragaszt, 50.000 röpdulatát bocsátott ki. A Szövetségi Értesítő az elmúlt év alatt 15 ezer példányban jelent meg. Beszámolókat és jelentéseket 3000 példányban adtak ki. A Kalangya című szépirodalmi lap 10 hónap alatt 10.000 példányban jelent meg. (A Kalangyát most átvették az írők, de a DMKSZ továbbra is támogatja. — Szerk.) A „Munka a Közért” című szövetségi útmutatót 2500 példányban nyomatták ki. A Népművelési Osztály különböző tankönyveket, segédkönyveket a tanfolyamokhoz és az előadók kézikönyvét 8000 példányban adta ki, amelyből 6000 példány már megjelent. Az iskolai ügyekben szintén nagy munkát végzett és végez a Szövetség: 300 megszállott területi magyar diák összes pénzügyeit, levelezését, utlevélügyeit stb. intézi és a tanügyi hatóságoknál közbenjár különböző kedvezmények és elhelyezések érdekében. A múlt év novemberében nyílt meg a Szövetség 25 személyes fiókszalai internátusa, amelynek anyagi ügyeit a központi iroda adminisztrálja, a felügyeletet a fiókszalai tanári kar látja el. A tanulók támogatására ez évben a költségvetési keretükkel és a gyűjtési akcióval több mint 30.000 pengőt fordítottak. Több ezer kötet tankönyvet adtak a rászoruló tanulóknak. A Szövetség a népművelés terén hathatósan közreműködik a hivatalos népművelési szervezetek munkájában. Az elmúlt évben a felszabadult Délvidéken 322 tanfolyamot szerveztek meg 13.557 hallgatóval, amelyekben a délvidéki tanterület 28.000 órát adott elő. A hallgatók közül 7000 tett magánvizsgát és kapott bizonyítványt a VI. elemi iskola elvégzéséről. A bányai szervezet 59 tanfolyamot szervezett 3100 hallgatóval, akik közül 1700 tett vizsgát. A népművelési munka keretén belül 316 népművelési kulturális előadást tartottak 46.500 hallgatónak, 65 műkedvelő előadást, 2 hangversenyt, 137 műsoros estét, 18 kirándulást és 41 egyéb ünnepséget. De mindezeket kívül széleskörű munkát fejtenek ki kulturális és gazdasági terén. Gazdasági osztályuk 63 magyarlakta helyen építette ki gazdaszerzeteit. Ezek közül 28 a székely településeken létesült, 9 pedig fiókszervezetként működik, a többi pedig szétszórtan. Maradandó munkát végzett a DMKSZ kebelén belül a Szépművészeti Céh, mely magaköré gyűjtötte a délvidéki művészeket és megalapította az újvidéki Művésztelepet. Azután a Zene- és Szépművészeti Osztály, a Sport Szakosztály, a Sportrepülő Egyesület, az Egyetemi és Fiókszalai Hallgatók alosztálya, amelyek értékes munkát végeztek a szörványok felkutatásával, majd az egyesült női tábor a szociális ügyek terén végzett munkájával, azután a Hazatérők Alosztálya, az Erdélyiek Alosztálya és végül a szövetségi élet jelentésével fejeződik be a könyv kimutató része. A további részben teljes kimutatást adnak az összes szervezetekről és végzett munkáikról.

Nagy értéket képvisel a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség 1942—43. évkönyve, amelynek széleslátókörű szerkesztője dr. Hegedűs László, a DMKSZ igazgatója.

Bihari Sándor

**A KASSAI JEZUSTÁRSASÁGI
BÖLCSELETI FŐISKOLA NEMZETISÉGI
SZEMINÁRIUMÁNAK MŰKÖDÉSE**

A kassai jezsuita Bölcséleti Főiskola utolsóéves növendékeinek egy csoportja dr. Lányi Ede S. J., főiskolai tanulmányi felügyelő, vezetése alatt nemzetiségi szemináriumban dolgozott.

Az elmúlt félév folyamán elmélyedő tanulmányozással feküdték neki a kérdésnek és értékes tanulmányokkal gazdagították a nemzetiségi kérdés öröndetesen növekvő irodalmát.

A szeminárium a nemzetiségi kérdést különböző szempontok szerint vette vizsgálat alá.

Jancsó Imre S. J. (Nemzetiségi kérdés és természetjog) a természetjogi szempontot választotta tárgyul és bőséges tanulmányban felvilágosítást nyújt arra nézve, milyen jogok illetnek meg minden nemzetiséget és pedig elvitathatatlanul a természet alapján nyelvi, kulturális, gazdasági, politikai és egyéb vonatkozásokban.

Zrínyi József S. J. (A természetjog rendező szerepe a magyar nemzetiségben) ugyanezt a szempontot, a természetjogi felmerést dolgozza fel tanulmányában és ki-

emeli a magyar nemzetiségével való kapcsolatokat.

Jaschko Pál S. J. (A kisebbségi kérdés gazdasági vonatkozásai a természetjog alapján) a gazdasági tér megvilágítását tárgyalja kitűnő összhangba hozva egy mással elméletet és gyakorlatot.

Lőrincz Zoltán S. J. (A nemzetiségi kérdés és a nevelés) tanulmányában rámutat az ifjúság megnevelésének fontosságára a nemzetiségi kérdés szempontjából is.

Tőrekői Ödön S. J. (A nemzetiségi kérdés néplélektani szempontból) a néplélektani szempontot választotta dolgozatának. Az egész társadalom megújulása szükséges a nemzetiségi szemlélethez. A néplélektan az egyes népek, nemzetiségek megismerését tűzi ki céljául, mert a kölcsönös megismerésből fejlődik ki a közös jövő történelme.

A szeminárium e munkássága bizonyítja, hogy az életbe induló jezsuita papnövendékek érzékenyen figyelik a történelmi óráit; mikor a háború kavargása alapján ingathatta meg az évszázados történelmi berendezkedéseket.

A vallás és a hazaszeretet szent kapcsa ez a munkálkodás.

A vallás adja a létalapot mind az államnak; a hazaszeretet pedig ugyanebből az alaphoz meríti erejét; mert ahol szilárd

az Isten tekintélye, ott szilárd a hazáé is, mint amely az Isten elgondolásán nyugszik, aki „zoon politikon”-nak, egymásra utaltnak alkotta az embert és tömörülésre ösztönözte.

A nemzet újjáépítésének munkájában mit jelent ez az előkészület? Az ifjúság nevelésében és a hívekében? Ezt a jövő történelme fogja napvilágra hozni.

**ELŐADÁSAINK A KORSZERŰ MAGYAR
NEMZETISÉGSZEMLELETRŐL**

Az elmúlt hónapban kisebbségstudományi munkaközösségünk az egri népművelési bizottság közreműködésével Egerben tartott előadást a korszerű magyar nemzetiségszemleletről. Az előadó ez alkalommal Siposs Sándor dr. miniszteri titkár volt, aki az egri vármegyeháza tanácsstermben nagy és előkelő közönség előtt mondotta el előadását február 26-án délután négy órai kezdettel. A közönség mindvégig nagy figyelemmel hallgatta a színvonalas és érdekesítő előadást.

Április 4-én ugyancsak Siposs Sándor dr. erről a tárgyról Veszprémben fog előadást tartani. Gyöngyösön szintén április 4-én dr. Moravék Endre min. oszt. tanácsos tart erről a kérdéstről előadást.

A külpolitika időszerű kérdéseiről és eseményeiről

a

KÜLÜGYI SZEMLE

tárgyilagosan és szakszerűen tájékoztat —
Kiadja a Magyar Külügyi Társaság
Szerkesztő Baross Drucker György
Évi előfizetési díj 10.— P — Kiadóhivatal:
Budapest V., Országháza
Kérjen mutatószámot!

MAGYAR ALBUM

a nyitrai „A HID” szlovákiai magyar irodalmi társulat kiadásában és Dallos István szerkesztésében megjelenő több mint 1200 oldal terjedelmű könyvsorozat. Rendelje meg és ajánlja ismerőseinek. Előfizetési ára **36 — pengő**, amely részletekben is fizethető. — Megrendelhető „A HID” szlovákiai magyar irodalmi társulat magyarországi irodájánál:

KASSA, KÁLVÁRIA UTCA 32. SZÁM.

A LÁTHATÁR

és a **KISEBBSÉGI KÖRLEVÉL**

1941 évi évfolyama díszes kötésben kapható a kiadóhivatalban

ÁRA 20 PENGŐ

Csend, béke, fény!

STADLER AURÉL
délvidéki költő verses-
könyve a kisebbségi
sors és a felszabadulás
dalaival

Ára 4 pengő

Megrendelhető a szerzőnél:
STADLER AURÉL, Pálcisjüdő

Ajánlható könyvek a nemzetkisebbségi szakirodalom köréből:

<i>Follajtár Ernő</i> : Baranya vármegye eltűnt helységei 30 old. térképmelléklettel (Községi Adattár 4. sz.) füzve ..... 2.— P	<i>Meynen</i> : Amtliche und private Ortsnamverzeichnisse des Grossdeutschen Reiches und der mittel- u. osteuropäischen Nachbargebiete 1910—1941. 162 old. .... 8.52— P
<i>Krisztics János</i> : Nép, nemzet, állam viszonya korunkban, 28 old., füzve (Szociogr. Értekezések Tára 3. sz.) ..... 2.— P	<i>Moraocc</i> : Tatsachen und Irrtümer. Der Weg ins neue Europa. Die Tschechen und der gegenwärtige Krieg ..... 2 13 P
<i>Ruh György</i> : Magyarok Horvátországban, 16 old. térképmelléklettel, füzve (Szociogr. Értekezések Tára 4. sz.) ..... 2.— P	<i>Pfeiffer</i> : Zur Geschichte der Madjarisierung des Sathmarer Deutschtums. 101 old. .... 9.91 P
<i>Dr. Tóth István</i> : Délvidéki szerbek élete és szokásai, 17 old. füzve (Szociogr. Értekezések Tára 6. sz.) ..... 2.— P	<i>Schneefuss</i> : Donauräume und Donaureiche ..... 5.68 P
<i>Dr. Vörös László</i> : Bonyhád, 24 old. füzve, (Községi Adattár, 6. sz.) ..... 2.— P	<i>Ullmann</i> : Die Völker im Südosten. 297 old. .... 6.80 P
<i>Dr. Imre Sándor</i> : Háborús élet, megújulás, nemzetnevelés, 348 old. .... 2.— P	<i>Köhler</i> : Beiträge zur Ideologie der kroatischen Frage in ihrer Entwicklung bis 1918. 89 old. .... 7.81 P
<i>Mátyus Elemér</i> : A magyar történettudomány. 156 old. Füzve 5.— P, kötve ..... 6.50 P	<i>Das Deutschtum in Slawonien und Syrmien. Landes- u. Volkskunde. 595 old. számos ábrával, térképpel ..... 51.12 P</i>
<i>Mátyus Elemér</i> : Erdély és népei ..... 6.80 P	<i>Deutsches Blut im Karpatenraum. 15. old., 7. térkép, 35 képpel ..... 10.65 P</i>
<i>Pukánszky Béla</i> : Erdélyi szászok és magyarok. 196 old. kötve ..... 6.80 P	<i>Das ist Suomi. Finnland in Bild und Wort. kötve ..... 8.52 P</i>
<i>Carte ethnografice rumene e loro critica. 41 old., 15 tábla ..... 10.— P</i>	<i>Finnland. Jahrbuch, térképpel, kötve ..... 14.20 P</i>
<i>Rumänische ethnografische Landkarten und ihre Kritik. 44 old., 15 tábla ..... 10.— P</i>	<i>Loesch u. Mühlmann</i> : Die Völker und Rassen Südosteuropas ..... 4.97 P
<i>Steinsch Irna</i> : Die Ansiedlung der privaten Grundherrschaften d. schwäbischen Türkei in Ungarn im 18. Jahr. .... 6.— P	<i>Die Rückkehr der Volksdeutschen aus der Dobrudscha und dem Südbuchenland ..... 6.80 P</i>
<i>Beránek</i> : Die deutsche Besiedlung des Pressburger Grossgaues, 91 old. .... 11.36 P	<i>Geschichte der Rumänen. Herausg. v. Ladislaus Gáldi und Ladislaus Makkai. 488 old., térképekkel, táblákkal kb. .... 56.— P</i>
<i>Buckreis</i> : Politik des 20. Jahrhunderts. Weltgeschichte 1901—1936. 792 old. .... 25.26 P	<i>Hoffmann</i> : Rumänien von heute. Ein Querschnitt durch Politik, Kultur und Wirtschaft, 263 old., füzve 11.36, kötve ..... 14.20 P
<i>Goetz</i> : Ungarn. Eine Reise durch seine Städte u. Gemeinden ..... 6.39 P	<i>Osteuropa, historisch-politisch gesehen. T. I. Osteuropa, v. P. Rohrbach, 2. Polen. Von A. Schmidt ..... 14.62 P</i>
<i>Höhn</i> : Reich, Grossraum, Grossmacht. 143. old. .... 9.23 P	<i>Hauke</i> : Bulgarien. Land, Volk, Geschichte, Kultur, Wirtschaft, 180 old. képekkel, térképekkel, kötve ..... 10.65 P
<i>Longe</i> : Kleine und grosse Völker. 152 old. .... 1.70 P	

STUDIUM könyvkereskedés

Budapest, IV. Kecskeméti-utca 8. — Tel. 185-616

FIDELIO KONZERVEK

Kiválóak!

Olcsók!

Évtizedek óta
Imperiál fügekávét

**ADLER IRÓGÉPEK
VASS JÁNOS**

Portable és egyéb irodalmi gépek
vezérlékviselése.

IV., Irányi utca 4 szám.

Telefon: 183-628.